

SLOVENSKÁ REČ

časopis
pre výskum
slovenského jazyka
orgán
Jazykovedného ústavu
Ludovíta Štúra
Slovenskej akadémie
vied

HLAVNÝ REDAKTOR

František Kočiš

VÝKONNÁ REDAKTORKA

Anna Oravcová

REDAKČNÁ RADA

Ján Bosák, Ferdinand Buffa, Ladislav
Dvonč, Ján Findra, Juraj Furdík, Eugen
Jóna, Ján Kačala, František Kočiš, Jozef
Mistrík, Jozef Mlacek, Anna Orav-
cová, Štefan Peciar, Jozef Ružička

REDAKCIA

813 64 Bratislava, Nálepková 26

OBSAH

L. Dvonč, Podstatné mená vzoru <i>srdce</i> . . .	193
M. Majtán, Slovníkovo-areálové spracovanie lexiky slovenských terénnych názvov . . .	199
J. Sikra, Vojenský slang . . .	207
M. Hayeková, Štefan Hlavatý a jeho histo- ricko-gramatická práca . . .	215

DISKUSIE

Š. Peciar, Niektoré aktuálne problémy sloven- ského pravopisu . . .	222
--	-----

SPRÁVY A POSUDKY

Prof. Ján Matejčík päťdesiatročný. V. Blanár Súpis prác prof. Jána Matejčíka za roky 1958– 1982. L. Dvonč . . .	234
Správa o činnosti Jazykovedného ústavu Ludo- víta Štúra SAV za rok 1982. K. Buzássy- ová . . .	236
SKÁCEL, I. – ŠVARNÝ, O. – ZIMA, P.: Rôk 2000 – Jazyk jako most i propast. D. Augus- tinská . . .	243
KRČMOVÁ, M.: Běžně mluvený jazyk v Brně. J. Bosák . . .	248
	251

ROZLIČNOSTI

O písaní pomenovaní s príponou <i>-ovci</i> . L. Dvonč <i>Steeplechase – stípl – stípliar</i> . J. Jacko . . .	254
	256

Ladislav Dvonč

PODSTATNÉ MENÁ VZORU **SRDCE**

Podľa vzoru *srdce* sa skloňujú podstatné mená stredného rodu zakončené na *-e*. Zo slov zakončených na *-e* sa však takto skloňujú iba slová domáceho pôvodu, napr. *srdce* — *srdca*, *pole* — *poľa*, *riečište* — *riečišťa*, ako aj niektoré inoslovanské názvy, napr. *Hradiště*, *Gorodišče*, *Zastražišće* a pod. Slová cudzieho pôvodu zakončené na *-e* bývajú nesklonné, napr. *finále*, *extempore*, *Tampere*. Výnimočne sa niektoré takéto slová skloňujú aspoň v niektorých pádoch. Pri niektorých slovách sa používajú v I. sg. a I. pl. tvary s pádovými príponami *-mi* a *-ami* po vynechaní koncového *-e*, napr. *skóre* — *skórom*, *skórami*. Slovo *kanoé* sa skloňuje vo viacerých pádoch v množnom čísle, napr. G. pl. *kanoí*, D. pl. *kanoám*, L. pl. *kanoách*, I. pl. *kanoami*. Niektoré takéto slová sa skloňujú v pluráli so zmeneným tvarotvorným základom, napr. *numerále* — *numeráliá*, *numerálii*, *numeráliám* atď., *faksimile* — *faksimílii*, *faksimíliám* atď. (Dvonč, 1981, s. 77). Ide pri nich o skloňovanie podľa vzoru *mesto*, napr. *kanoé* — *kanoí* ako *rádio* — *rádií*, *numerále* — *numeráliá* ako *mesto* — *mestá* a pod.

Vzor *srdce* sa charakterizuje ako skupina slov, ktorá je viac-menej uzavretá. Nové slová, ktoré by patrili do tohto vzoru, takmer nepribúdajú. Slová cudzieho pôvodu do tohto vzoru neprichádzajú, lebo, ako sme uviedli, patria sem iba slová domáceho pôvodu a z cudzích iba niektoré inoslovanské vlastné mená s podobnou stavbou ako slová domáceho pôvodu. Vzor *srdce* sa môže obohacovať iba derivačnou cestou, tvorením nových slov. Slovo tvornými príponami, ktorými sa tvoria podst. mená str. rodu vzoru *srdce*, sú *-ište* a *-ce*. Prípona *-ište* má rovnaký význam ako prípona *-isko*, ktorou sa tvoria podst. mená str. rodu vzoru *mesto*. Prípona *-ište* je dnes menej produktívna, častejšie sa využíva prípona *-isko* (rovnakého pôvodu ako *-ište*), čo sa prejavuje aj v ústupe slov s príponou *-ište* v prospech slov s príponou *-isko*, napr. *bludisko* — *bludište*, *letisko* — *letište* (Horecký, 1971, s. 145—147). Slovo tvorná prípona *-ce* má zas rovnaký význam ako prípona *-ko*, ktorou sa tiež tvoria podst. mená str. rodu vzoru *mesto*, napr.

zrkadlo — *zrkadielko*, *zrkadielce*, *čelo* — *čielko*, *čielce*. Aj táto prípona sa dnes používa menej ako úplne paralelná prípona *-ko* (Horecký, *ibid.*, §. 168). Dnes sú teda produktívnejšie prípony, ktorými sa tvoria podst. mená str. rodu vzoru *mesto*, než prípony, ktorými sa tvoria podst. mená vzoru *srdce*. Táto konkurencia prípon *-ište* a *-isko* a *-ce* a *-ko* a uprednostňovanie prípon *-isko* a *-ko* na úkor prípon *-ište* a *-ce* vedie k tomu, že vzor *srdce* sa ani derivačnou cestou výraznejšie neobohacuje, ba vlastne stagnuje. Pretože vzor *srdce* sa neobohacuje o nové slovné jednotky, celkove sa charakterizuje ako neproduktívny (Morfológia slovenského jazyka, 1966, s. 118). Z tohto hľadiska je pri vzore *srdce* celkom iná situácia ako napr. pri vzore *kosť*, ktorý sa stále dopĺňa o nové slová tvorené veľmi produktívnou slovotvornou príponou *-osť*. Preto sa aj vzor alebo deklináčny typ *kosť* charakterizuje ako slovotvorne homogénny a vysoko produktívny (Furdík, 1981, s. 358), čo už nemožno povedať o vzore *srdce*.

O slovách, ktoré patria do vzoru *srdce*, sa zároveň hovorí, že sú veľmi frekventované a zväčša patria do jadra slovnej zásoby (Morfológia slovenského jazyka, 1966, s. 118). Túto konštatáciu treba spresniť. Frekventované sú slová ako napr. *srdce*, *plúca*, *vajce*, *more*, *pole*, *plece* a ešte aj niektoré deriváty na *-ište*, napr. *stanovište*, *schodište*. Väčšina derivátov na *-ište* sa používa iba v úzkej odbornej oblasti ako termíny, napr. *kalište*, *nákladíšte*, *iskrište*, *obvazište* a pod. Deminutíva na *-ce* sa dnes používajú pomerne zriedkavo, ba niektoré z nich sa dnes prakticky už ani nepoužívajú, napr. *mydielce*, *zrkadielce*, *zrnce* a pod. (bežné sú podoby *mydielko*, *zrkadielko*, *zrnko*). So zreteľom na svoj expresívny charakter sú tieto slová frekventované iba v istých jazykových prejavoch, napr. v rozprávkach. Celková frekvencia slov typu *srdce* je v jazykových prejavoch (v texte) pomerne malá, nízka, a nízka je aj frekvencia jednotlivých tvarov takýchto slov, najmä tvarov niektorých pádov, ako napr. G. pl. alebo I. pl. Nemožno povedať, že by slová vzoru *srdce* patrili zväčša do jadra slovnej zásoby, skôr platí to, že niektoré z nich, ako napr. *srdce*, *plúca*, *more*, *pole* atď. patria do tohto jadra. Niekedy sa slovo, aj keď veľmi staré, vytráca z praktického používania, lebo označuje niečo, čo sa dnes menej používa, napr. *oje*.

V N.-A. sg. je pri slovách vzoru *srdce* pádová prípona *-e*. Pri slovách *vajce* a *vreco* sa v bežnej jazykovej praxi (najmä v dennej tlači) uplatňujú podoby s koncovým *-o*, teda *vajco* a *vreco*, napr.:

Do vychladnutej omáčky zamiešame *vajco*. (Práca) — *Vreco* za vrecom putuje od mláťačky. (Pravda) — Len tých adresiek je plné *vreco* na zemiaky. (Pravda na víkend) — Každé *vreco* je dobré. (Večerník) — Jedno *vreco* poputuje na letisko. (Nedelná Pravda)

Tieto podoby sa pocifujú ako nespisovné. Podoba *nebe* je dnes zastaraná; bežná, štylisticky bezpríznačková je podoba *nebo*, ktorá patrí do vzoru *mesto* (pozri napr. Slovník slovenského jazyka. 2. 1960, s. 314). Je to príklad na prechod slov zo vzoru *srdce* do vzoru *mesto*. Pri voľnejšej interpretácii, ak berieme do úvahy spomínanú menšiu produktívnosť slovo-tvorných prípon *-ište* a *-ce* a podstatne vyššiu produktivitu paralelných prípon *-isko* a *-ko*, môžeme hovoriť aj o prechode ďalších slov zo vzoru *srdce* do vzoru *mesto*, na čo ukazuje zvyšujúca sa frekvencia slov na *-isko* a *-ko* na úkor slov na *-ište* a *-ce* utvorených od tých istých základov. Z tohto hľadiska je tu situácia trochu podobná stavu pri vzoroch *dlaň* a *kosť*, pri ktorých sa v minulosti uplatnil prechod početných slov zo vzoru *kosť* do vzoru *dlaň*, pravda, rozdiel je tu v tom, že skutočný prechod zo vzoru *srdce* do iného vzoru sa vcelku uplatňuje len v minimálnej miere (*nebe* — *nebo*), oslabovanie vzoru *srdce* prebieha uprednostňovaním derivátov patriacich do vzoru *mesto* na úkor derivátov patriacich do vzoru *srdce*.

Ak neberieme do úvahy ojedinelý výskyt nespisovných podôb *vajco* a *vreco*, môžeme konštatovať, že v jednotnom čísle sa slová vzoru *srdce* skloňujú úplne pravidelne. V každom páde singuláru sa používa iba jedna prípona (napr. N. sg. *srdc-e*, G. sg. *srdc-a*, D. sg. *srdc-u*), niet tu ďalších prípon, resp. variantov prípon. Úplne jednotné skloňovanie v celom singulári býva vlastne iba pri tomto vzore, lebo pri iných vzoroch podst. mien str. rodu bývajú v niektorých pádoch aj ďalšie prípony, napr. *mesto* — *v meste*, ale *mlieko* — *v mlieku*, *vysvedčenie* — *vysvedčenia*, *vysvedčeniu* atď., ale *chvoj-e*, *chvoj-a*, *chvoj-u*. Vzory *mesto*, *vysvedčenie* a *dievča* sa v singulári vyznačujú variantnosťou v niektorých pádoch, vzor *srdce* variantnosť v tomto čísle nepozná (z hľadiska platnej kodifikácie).

V N.-A. pl. je pádová prípona *-ia*. Po predchádzajúcej dĺžke býva namiesto *-ia* prípona *-a*, napr. *lice* — *lic-a*, *mydielce* — *mydielc-a*, *plúc-a* (pomnož. podst. meno). Podobne aj v D. a L. pl. sú základné pádové prípony *-iam* a *-iach*, ale po predchádzajúcej dĺžke sú to prípony *-am*, *-ach*, napr. *srdce* — *srdc-iam*, *srdc-iach*, ale *lice* — *lic-am*, *lic-ach*. Uplatňuje sa tu teda pravidlo o krátení dĺžky po predchádzajúcej dĺžke (rytmický zákon). V súčasnej spisovnej slovenčine sa síce rytmický zákon už v mnohých prípadoch nezachováva, ale pri subst. vzoru *srdce* sa s porušovaním tohto zákona v týchto pádoch zatiaľ nestretávame. Z tohto hľadiska je tu iná situácia ako pri subst. vzoru *dlaň*, pri ktorých sa v D. a L. pl. tiež používajú základné pádové prípony *-iam* a *-iach* a po predchádzajúcej dĺžke krátke podoby *-am*, *-ach* (v N. a A. pl. je tu prípona *-e*, pri ktorej krátenie podľa rytmického zákona neprichádza do úvahy). Pri slovách patriacich do vzoru *dlaň* sa už s porušovaním rytmického zákona stretávame dosť

často, napr. *báseň* — *básn-iam*, *básn-iach*, *vášeň* — *vášn-iam*, *vášn-iach* (Dvonč, 1955, s. 114). Príčiny tohto stavu treba zrejme vidieť v rozdiely vo frekvencii slov na *-eň* patriacich do vzoru *dlaň* a spomínaných slov vzoru *srdce*, na ktoré sa vzťahuje rytmický zákon. Slová na *-eň* sa nepochybne častejšie používajú ako tieto slová vzoru *srdce*, a preto aj ľahšie podliehajú porušovaniu rytmického zákona. Závažnejší je však druhý moment. Pri slovách vzoru *dlaň* sa v G. pl. rytmický zákon dôsledne nedodržiava, je to jedna z najstarších výnimiek z rytmického zákona, resp. prípadov, v ktorých kodifikácia uznáva nedodržiavanie tohto zákona. Dôsledné nedodržiavanie rytmického zákona v jednom páde celkom prirodzene vedie k jeho narúšaniu v ďalších pádoch. Ide teda o tlak systému. Pri slovách vzoru *srdce* je iná situácia. Tvary G. pl. tu nemôžu pôsobiť, lebo v nich sa rytmický zákon vcelku zachováva (o tom pozri ďalej). Slovo vzoru *srdce*, pri ktorých nastáva alebo má nastávať krátenie podľa rytmického zákona v N.-A., D. a L. pl., je veľmi málo. Slovo *plúca* je pritom pomnožné, takže tento tvar vystupuje v N. pl. ako základný. Tento tvar sa netvorí na spôsob iných tvarov mimo N. sg. (mimo základného tvaru), je to petrifikovaný jazykový útvar. Preto sa tu ťažšie môže uplatniť porušovanie rytmického zákona. Stav v N.-A., D. a L. pl. je teda z hľadiska rytmického zákona ustálený. Tieto pády nepredstavujú problém, ktorému by bolo potrebné venovať pozornosť napr. z hľadiska jazykovej kultúry (zachovávanie kodifikácie).

Pri slovách so spoluhláskou *j* na konci tvarotvorného základu bývajú v N.-A., D. a L. pl. prípony *-a*, *-am*, *-ach* ako v predchádzajúcom prípade, napr. *oje* — *oj-a*, *oj-am*, *oj-ach*. Je tu podobná situácia ako pri rovnako zakončených slovách, ktoré patria do vzorov *ulica*, *dlaň* alebo *mesto*, napr. *aleja* — *alej-am*, *alej-ach*, *esej* — *esej-am*, *esej-ach* (pri subst. vzoru *ulica* alebo *dlaň* iba v D. a L. pl.), *jojo* — *joj-a*, *joj-am*, *joj-ach* (pri subst. vzoru *mesto* v N.-A., D. a L. pl., teda v tých istých pádoch ako pri subst. vzoru *srdce*). V týchto prípadoch sa v súčasnej spisovnej slovenčine prejavuje značný pohyb. V bežnej praxi sa veľmi často používajú aj tvary na *-á*, *-ám*, *-ách*, napr. *aleja* — *alej-ám*, *alej-ách*, *esej* — *esej-ám*, *esej-ách*, *jojo* — *joj-á*, *joj-ách*, *oje* — *oj-á*, *oj-ám*, *oj-ách* (Dvonč, 1958, s. 65—76; Jacko, 1969, s. 287—290). Týmto skloňovaním sa skloňovanie slov vzoru *ulica* so spoluhláskou *j* na konci tvarotvorného základu zblízuje so skloňovaním slov na *-ia*, ktoré tiež patria do tohto vzoru (*melódia* — *melódi-ám*, *melódi-ách* s príponami *-ám*, *-ách*) a širšie spolu so skloňovaním slov tohto typu, ktoré patria do vzoru *dlaň* (*esej* — *esej-ám*, *esej-ách*), sa zblízuje so skloňovaním subst. vzoru *žena*. Pri skloňovaní slova *jojo* ide o vyrovnanie so základnými pádovými príponami vzoru *mesto* v N.-A., D. a L. pl., t. j. *joj-á*, *joj-ám*, *joj-ách* ako *mest-á*, *mest-ám*, *mest-ách*. Používanie prípon

-á, -ám, -ách v prípade *oje* — *oj-á, oj-ám, oj-ách* vedie zas k zblíženiu so substantívami vzoru *mesto*, prip. aj *dievča* (*dievčatá, dievčat-ám, dievčat-ách*). Znovu treba na záver tohto výkladu pripomenúť, že kodifikované sú podoby s krátkymi pádovými príponami, napr. *alej-am, alej-ach, esej-am, esej-ach, joj-a, joj-am, joj-ach, oj-a, oj-am, oj-ach*.

V G. pl. sú tvary (1) s pádovou príponou -ŕ (s nulovou pádovou príponou) a so zdĺžením poslednej slabiky tvarotvorného základu alebo s príponou -ŕ a s vkladnou hláskou, napr. *srdce* — *srdc-ŕ, slnce* — *slnc-ŕ, hradište* — *hradišt-ŕ, vajce* — *vajec-ŕ citoslovce* — *citosloviec-ŕ*, (2) s pádovou príponou -í, napr. *pole* — *pol-í, more* — *mor-í*. Vo väčšine prípadov sa tvar G. pl. tvorí pádovou príponou -ŕ, pádová prípona -í je v G. pl. obmedzená na slová *pole, more, oje* a *lože*, teda na nepatrný počet slov, najmä ak berieme ešte do úvahy to, že slová *oje* a *lože* sa dnes veľmi málo používajú. Slová *pole* a *more* sú však veľmi frekventované a často sa vyskytujú aj tvary G. pl. *polí* a *morí*.

Po predchádzajúcej dlhej slabike sa posledná slabika tvarotvorného základu nepredlžuje (ostáva krátka), napr. *učilište* — *učilišt-ŕ*, ale *riečište* — *riečišt-ŕ*. V tomto prípade sa už stretávame aj s porušovaním rytmického zákona, napr. *Na oboch stranách riečišť sa neprestajne pracuje*. (Pravda) Ide o výnimočný prípad, lebo slov tohto druhu je veľmi málo. Je to podobný prípad, ako je porušovanie rytmického zákona pri slovách na -isko, napr. *Do odmorovania zemiacnísk sa zapojili družstevníci*. (Pravda) Dôsledne sa rytmický zákon zachováva pri slovách na -ce, ktoré majú v G. pl. tvar s vkladnou hláskou. Základnou vkladnou hláskou je dvojhĺaska *ie*, po predchádzajúcej dĺžke je samohláska *e*, napr. *citoslovce* — *citosloviec-ŕ, čielce* — *čielec-ŕ*. Tu je situácia celkom iná ako pri subst. vzoru *žena, ulica* alebo *mesto*, pri ktorých často bývajú v G. pl. aj tvary s vkladnou dvojhĺaskou *ie* po predchádzajúcej dĺžke. Pri subst. vzoru *žena* sú kodifikované tvary G. pl. *výhier, súhier, výziev, húžiev, žiabier* popri tvaroch *výher, súher, výzev, húžev, žiaber*, pri subst. vzoru *ulica* bývajú iba tvary s vkladnou dvojhĺaskou *ie*, napr. *Mlynárce* — *Mlynárie*, *Včelínce* — *Včelínec*, pri subst. vzoru *mesto* sú tvary s vkladným -ie alebo *e*, napr. *číslo* — *čísiel/čísel, žriedlo* — *žriediel/žriedel*, pričom pri slovách na -stvo, -ctvo sú iba tvary s *ie*, napr. *krajčírstvo* — *krajčírstiev, poverenictvo* — *poverenictiev* (Pravidlá slovenského pravopisu, 1971, s. 58, 62; Dvonč, 1963, s. 224—230). Slová na -ce, ktoré patria do vzoru *srdce*, sa len veľmi málo dnes používajú, tým menej sa používajú tvary G. pl. Vo väčšine prípadov sú to skôr iba potenciálne tvary. Tým si možno vysvetliť, že sa nestretávame s tvorením tvarov G. pl. s vkladnou dvojhĺaskou *ie* po predchádzajúcej dĺžke, napr. *zrkadlo* — *zrkadieliec* namiesto *zrkadielec*.

Nemožno pochybovať o tom, že obraz by bol iný, keby sa slová, pri ktorých sa tvar G. pl. tvorí s vkladnou hláskou, bežne používali.

Zatiaľ sme hovorili o tvaroch G. pl. s príponou *-ø* alebo *-í*. Pri jednotlivých slovách je tvar s jednou alebo druhou príponou. V našej odbornej literatúre sa spomína, že pri slove *slnce* je tvar G. pl. s príponou *-ø* aj s príponou *-í*, že je tu teda variantnosť (dvojtvary). Podrobnejší rozbor však ukazuje, že v skutočnosti pri slove *slnce* je iba tvar G. pl. *slnc-ø*, tvar s príponou *-í* sa tu nepoužíva (Dvonč, 1982, s. 381—382). Pri subst. vzoru *žena* bývajú v ojedinelých prípadoch dvojtvary s jednou alebo druhou príponou, napr. *pera* — *pier-ø/per-í*, *astma* — *astiem-ø/astm-í* (Morfológia slovenského jazyka, 1966, s. 104), pri subst. vzoru *ulica* sú takéto dvojtvary pomerne často, napr. *homola* — *homôl-ø/homol-í*, *drumbla* — *drumbiel-ø/drumbl-í*, *hrable* — *hrabiel-ø/hrabl-í*, *šabla* — *šabiel-ø/šabl-í*, *žemla* — *žemiel-ø/žeml-í*, *ribezle* — *ribeziel-ø/ribezl-í*. Je teda pri slovách vzoru *srdce* rovnaká situácia ako pri slovách vzoru *mesto*, kde sa pri tom istom slove vyskytuje v G. pl. tvar s príponou *-ø* alebo *-í*, nie však tvary s príponou *-ø* aj *-í* zároveň.

V I. pl. subst. vzoru *srdce* je kodifikovaná prípona *-ami*, napr. *srdce* — *srdc-ami*, *pole* — *poľ-ami*. V bežnej jazykovej praxi sa dnes veľmi často uplatňuje popri prípone *-ami* aj prípona *-iami*, napr. *poľ-ami/pol-iami*, *more* — *mor-ami/mor-iami*, zriedkavejšie aj *vajce* — *vajc-ami/vajc-iami* (Dvonč, 1967, s. 102—109). Ide o jeden z prípadov uplatňovania sa tvaroslovnej analógie, ktorá má dôležitý zástoj v morfológickom systéme (Ružička, 1963, s. 100—109). V N.-A., D. a L. pl. sú tu pádové prípony, ktoré sa začínajú dvojhláskou *ia*, napr. *more* — *mor-ia*, *mor-iam*, *mor-iach*. Analogicky sa používajú tvary na *-iami* v I. pl. V I. pl. vzniká takto podobná situácia ako v I. pl. subst. vzoru *vysvedčenie*, pri ktorých je v tomto páde pádová prípona *-iami*. Vlastne celý plurál subst. vzoru *srdce* sa takto zblízuje s plurálom subst. vzoru *vysvedčenie*, porov. napr. *vysvedčenie* — N.-A. pl. *vysvedčen-ia*, G. pl. *vysvedčen-í*, D. pl. *vysvedčen-iam*, L. pl. *vysvedčen-iach*, I. pl. *vysvedčen-iami* a *pole* — N.-A. pl. *poľ-ia*, G. pl. *poľ-í*, D. pl. *poľ-iam*, L. pl. *poľ-iach*, I. pl. *poľ-iami* (popri *poľ-ami*). Pravda, existuje tu podstatnejší rozdiel v G. pl., lebo pri subst. vzoru *vysvedčenie* je v tomto páde iba prípona *-í*, kým pri subst. vzoru *srdce* je tu prípona *-ø* (hodnotená ako základná) a prípona *-í* (využívaná iba pri niekoľkých slovách).

Celkove pri slovách vzoru *srdce* pozorovať menší pohyb, ktorý vedie k zmene pomeru tohto vzoru k iným vzorom podst. mien str. rodu, ba v niektorých prípadoch aj k zmene pomeru k vzorom podst. mien ženského rodu (pri slovách, ktorých tvarotvorný základ sa končí na spoluhlásku *j*). Pri slovách, ktorých tvarotvorný základ sa končí na túto spoluhlásku, ide

o približenie k slovám vzoru *mesto* a *dievča*, *ulica* a *dlaň*, pri slovách, ktoré majú v I. pl. príponu *-iami* popri prípone *-ami*, o zblíženie so slovami vzoru *vysvedčenie*. Substantíva vzoru *srdce* sa však vcelku vyznačujú pomerne malou vnútornou dynamikou. Pokiaľ sa pri ňom prejavuje istý pohyb, skôr sa týka iba plurálu. Plurál je podľa toho dynamickejší ako singulár, ba singulár pri istom zjednodušení, obmedzení sa na platnú kodifikáciu a výnimočnosti tvarov na *-o* v N. sg. popri tvaroch na *-e* možno kvalifikovať ako stabilný (plurál ako dynamický).

Literatúra

DVONČ, L.: Rytmický zákon v spisovnej slovenčine. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1955. 256 s.

DVONČ, L.: Zo štúdia slovenského tvaroslovía. In: Bulletin Vysoké školy ruského jazyka a literatúry. 2. Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1958, s. 65–94.

DVONČ, L.: K jednému prípadu porušovania rytmického zákona. Slovenská reč, 28, 1963, s. 224–230.

DVONČ, L.: Inštr. pl. substantív vzoru *srdce*. Slovenská reč, 32, 1967, s. 102–109.

DVONČ, L.: Nesklonné slová v spisovnej slovenčine. In: Studia Academica Slovaca. 10. Prednášky XVII. letného seminára slovenského jazyka a kultúry. Red. Š. Ondruš. Bratislava, Alfa 1981, s. 63–85.

DVONČ, L.: Otázka dvojtvorov v gen. pl. subst. vzoru *srdce*. Slovenská reč, 47, 1982, s. 381–382.

FURDÍK, J.: O vzájomnom vzťahu slovotvorného a skloňovacieho systému. (Na príklade skloňovacích typov *dlaň* a *košť*.) Slovenská reč, 46, 1981, s. 353–359.

HORECKÝ, J.: Slovenská lexikológia. 1. Tvorenie slov. 1. vyd. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1971. 256 s.

JACKO, J.: Ešte raz o dlhom *á* po spoluhláske *j* v spisovnej slovenčine. Slovenská reč, 34, 1969, s. 287–290.

Morfológia slovenského jazyka. Red. J. Ružička. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1966. 896 s.

Pravidlá slovenského pravopisu. Red. Š. Peciar. 11. vyd. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1971. 424 s.

RUŽIČKA, J.: Vývinové tendencie v slovenskej gramatike. In: Jazykovedné štúdie 4. Spisovný jazyk. Red. J. Ružička. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1963, s. 100–109.

Slovník slovenského jazyka. 2. Red. Š. Peciar. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1960. 648 s.

Milan Majtán

SLOVNÍKOVÉ-AREÁLOVÉ SPRACOVANIE LEXIKY SLOVENSKÝCH TERÉNNÝCH NÁZVOV

1. V SSR sa spracovanie toponymickej lexiky pripravuje na dvoch onomastických pracoviskách. Lexika slovenských osadných (miestnych) názvov sa spracúva na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, lexika slovenských terénnych názvov v Jazykovednom ústave

Ludovíta Štúra SAV v Bratislave. V obidvoch prípadoch sa pripravujú slovníky toponymickej lexiky (apelatívnej lexiky, ktorá bola východiskom pri vzniku toponým), nie toponomastikony v pravom zmysle slova. Východiskom stavby hesla v toponomastikone sú pomenovania jedného geografického objektu (denotátu), v slovníku toponymickej lexiky lexéma a jej výskyt v geografických názvoch. Základné princípy a metodiku toponomastikonu, ako ich predstavil R. Šrámek (1975, 1978), pokladáme za správne, a to pre spracovanie všetkých druhov toponým, t. j. osadných i terénnych a vodných názvov. Na takomto princípe je spracovaná aj prvá časť monografie V. Blanára a J. Matejčíka (1978) o živých osobných menách na strednom Slovensku (osoba — jej úradné a neúradné pomenovania v rozličných komunikatívnych sférach).¹

Súčasná onomastika sa usiluje o komplexnú analýzu onymických javov, smerujúcu od pomenúvaných reálií k odrazu okolností pomenúvania v designácii vlastného mena a k spôsobu jazykového stvárnenia onymického obsahu (porov. Blanár, 1978). Komplexná onomastická analýza má teda obsahovať aj analýzu designácie, modelovej hodnoty názvov, štruktúrnú analýzu názvov a, samozrejme, čo najviac vyčerpávajúce spracovanie ich jazykovej výstavby.

Vychádzajúc z týchto základných princípov, po skončení súpisu slovenských terénnych názvov v roku 1975 a po vybudovaní kartoték na prípadné monografické, jazykovozemepisné, typologické, porovnávacie a iné spracovanie zozbieraného materiálu sme si vzali za cieľ v prvom rade v slovníku toponymickej lexiky sprístupniť slovné bohatstvo slovenských terénnych názvov. Toto slovné bohatstvo doteraz nepoznajú ani historici jazyka, ani dialektológovia, hoci by ho mali poznať, aby mohli získať čo najúplnejší obraz o slovnej zásobe a o slovotvorných možnostiach slovenčiny. Rozsiahly onymický materiál nemá totiž význam len pre poznanie onymického systému slovenčiny, ale aj pre lexikálno-sémantickú interpretáciu celej jej slovnej zásoby, pre interpretáciu slovotvorných postupov a procesov a pre porovnávaciu slovanskú lexikológiu vôbec.

2. Materiálovú základňu spracovania lexiky slovenských terénnych názvov (ale aj všetkých ďalších výskumov a analýz) tvoria súčasné terénne názvy zozbierané z celého územia Slovenska. Sú to názvy získané: a) súpisovou akciou uskutočnenou v rokoch 1966—1975 podľa vzoru súpisovej akcie v Čechách a na Morave; b) z diplomových a seminárnych prác poslucháčov filozofických a pedagogických fakúlt (z rokov 1965—1975) a z ko-

¹ Z týchto princípov vychádzal i R. Krajčovič v referáte Teoretické východiská stavby hesla v historických topolexikonoch, ktorý predniesol na 8. slovenskej onomastickej konferencii (Banská Bystrica — Dedinky 2.—6. 6. 1980).

lektívnych terénnych výskumov, ktoré boli súčasťou piatich seminárov o heuristickom výskume vlastných mien (v rokoch 1973—1977), zorganizovaných Slovenskou onomastickou komisiou; c) z publikácií, štúdií a článkov onomastických, jazykovedných, etnografických, historických a i. zhruba od 80. rokov minulého stor. do r. 1975; d) z ankety Slovenskej muzeálnej spoločnosti z 90. rokov minulého storočia (z viac ako 400 obcí); e) z katastrálnych máp, zo Základnej mapy ČSSR 1 : 10 000 a zo Základnej mapy ČSSR 1 : 50 000.

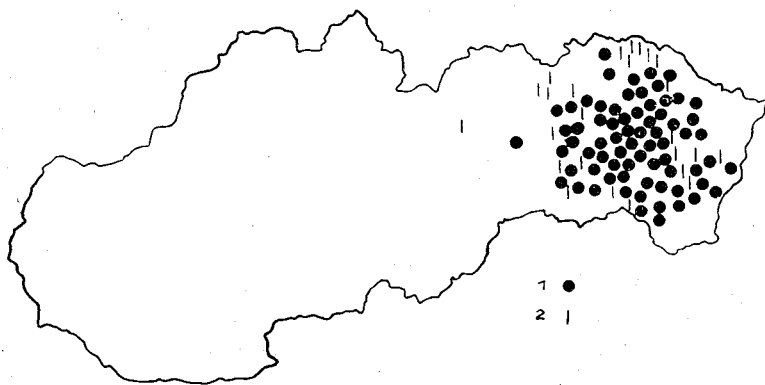
Súpisová akcia a intenzívne organizovanie zbierania materiálu pomocou diplomových a seminárnych prác vysokoškolákov sa v podstate skončili v roku 1975. Doteraz sa vybudovali kartotéky, pripravili sa na lexikografické a kartografické spracúvanie, na zobrazenie jednotlivých slov a javov jazykovozemepisnou metódou, na spracovanie distribúcie jednotlivých javov a pod. Vyhotovilo sa viac ako 300 pracovných máp s úplnou sieťou (v mierke 1 : 400 000), na ktoré sa zakresľuje výskyt jednotlivých lexém, formantov i základov slov v slovenských terénnych názvoch.

Kartotéka sa môže využívať a využíva sa na rozličné ciele: ako materiálová báza na vypracovanie štúdií a článkov a pri štandardizovaní slovenského geografického názvoslovia na mapách väčších mierok.

Materiálovú základňu lexikograficko-areálového spracovania lexiky slovenských terénnych názvov tvorí relatívne úplný materiál, získaný prakticky zo všetkých katastrálnych území, z celého územia Slovenskej socialistickej republiky.

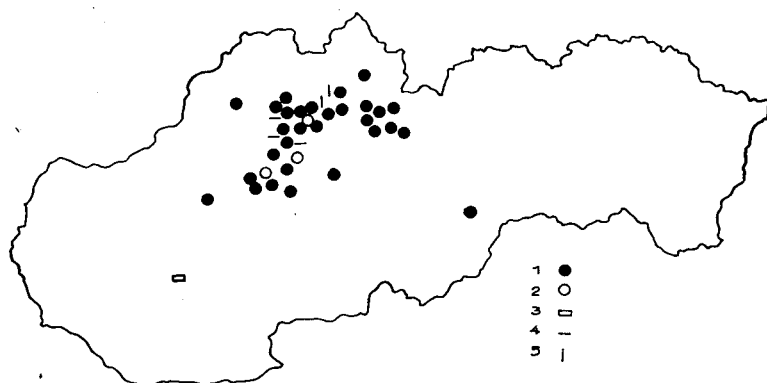
Na ukázkových mapách (pracovné mapy majú úplnú sieť, t. j. všetky katastrálne územia, v texte priložené mapky sú schematizované) môžeme demonštrovať: predovšetkým dostatočnú hustotu zakreslených javov, vyskytujúcich sa hromadne (porov. mapky č. 1 a 3) i možnosť zachytenia areá-

Mapka č. 1

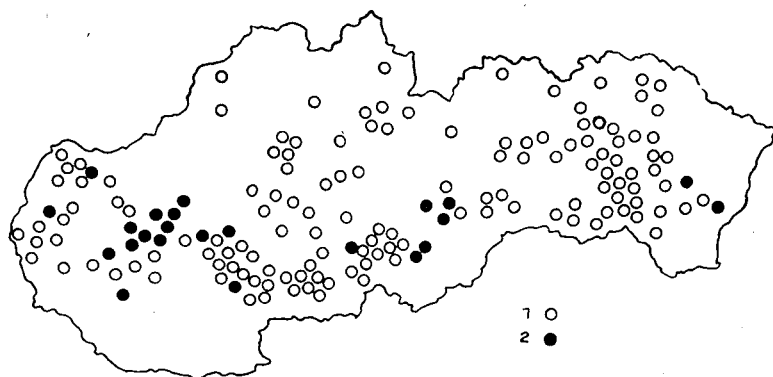
lov výskytu, resp. pôvodného výskytu nielen príznakových a iba v niektorých slovenských nárečiach doložených alebo v apelatívnej zložke slovnej zásoby vôbec nedoložených slov a javov, ale aj takých lexikálnych jednotiek, ktoré sa pôsobením spisovného jazyka stali súčasťou aspoň pasívnej a v niektorých prípadoch aj aktívnej slovnej zásoby prakticky na celom Slovensku. Znázornené areály výskytu jednotlivých slov v terénnych názvoch ukazujú nerovnaké využitie týchto lexikálnych jednotiek na slovenskom jazykovom území a hádam súčasne aj pôvodné areály ich výskytu ako apelatív (porov. mapku č. 2).

Mapka č. 2

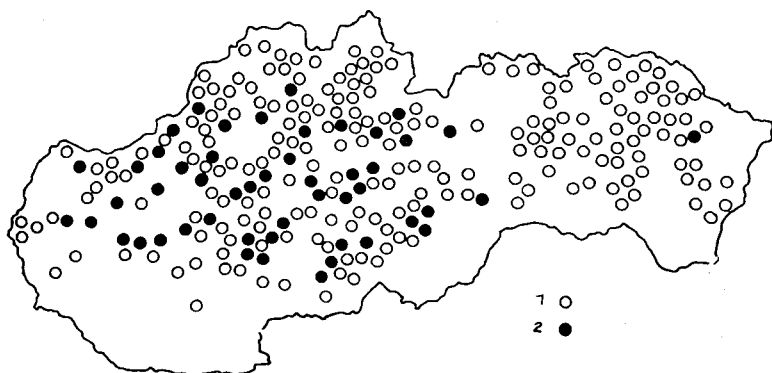
Na vybraných príkladoch možno ďalej ukázať, ako prebiehal v slovenčine vývin jednotlivých sufixov. Tak napr. vývin sufixov *-isko* a *-ište* pri označovaní apelatívnych pomenovaní miesta prebiehal tak, že v súčasnej slovenčine jednoznačne a výrazne prevláda prípona *-isko*. Toto možno demonštrovať na porovnaní areálov slov *konopisko* a *konopište* (mapka č. 3 — nie sú zachytené slová *konopnica* a *konopianka*). Iný je už obraz

Mapka č. 3

areálov výskytu slov *uhlisko* a *uhlište* (mapka č. 4). Pálenie dreveného uhlia bolo od polovice 19. storočia na Slovensku na rýchlom ústupe, názvy so slovami *uhlisko* a *uhlište* sú staršie, distribúcia sufixov *-isko* a *-ište* je iná ako v prvom prípade. A napokon môžeme vziať na porovnanie výskyt slov *brisko* a *brište* v slovenských terénnych názvoch (mapka č. 5). Slová *brisko* a *brište* boli pomenovania miesta, na ktorom sa pestovala starobylá kultúrna rastlina *bar* (*Setaria italica*). Pestovanie tejto rastliny nahradili od 18. storočia výnosnejšie obilniny, kukurica a zemiaky. Konfrontácia slovenských terénnych názvov typu *Brište*, *Brisko* s inými názvami utvo-

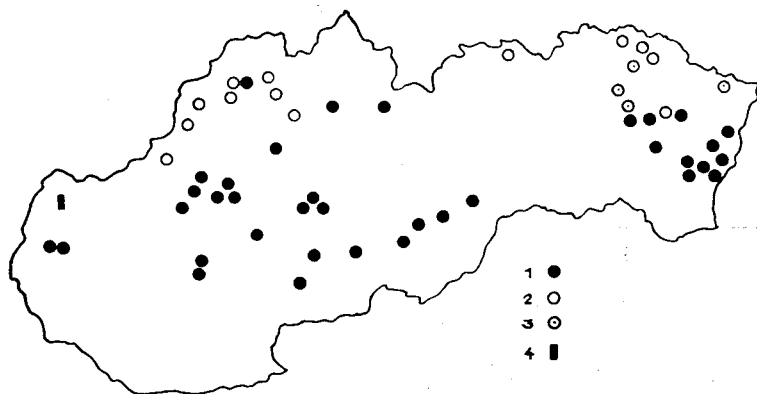
Mapka č. 4

renými z apelatívnych pomenovaní miesta ukazuje, že v minulosti mala prípona *-ište* oveľa väčšiu frekvenciu ako v súčasnej slovenčine (*konopište* 10 %, *uhlište* 20 %, *brište* 40 %; Majtán, 1979).

3. Základná koncepcia lexikograficko-areálového spracovania lexiky slovenských terénnych názvov v toponymickom slovníku vychádza z predpokladu, že to nebude komplexné a všestranné spracovanie tohto rozsiah-

Mapka č. 5

leho a mimoriadne bohatého materiálu a že pritom to bude kombinované lexikografické a areálové spracovanie slovného bohatstva.

Lexikografické spracovanie bude spočívať v tom, že sa slovníkovým spôsobom (v abecednom slovníku) zachytí apelatívna lexika doložená v súčasných slovenských terénnych názvoch. Nespracuje sa lexika, ktorá sa do terénnych názvov dostala prostredníctvom osobných mien a ojkónym utvorených z osobných mien, ani lexika cudzích (nemeckých, maďarských) názvov, ktorá sa neprevzala do apelatívnej slovnej zásoby slovenčiny. Apelatívna lexika ojkonymie sa tu využije iba na konfrontáciu. Toponymický materiál z územia goralských nárečí poľského pôvodu na Orave a na Spiši a z ukrajinských nárečí na severovýchodnej časti východného Slovenska sa využije so zreteľom na to, že areály a hranice jednotlivých javov a lexém sa nekryjú s areálmi a hranicami národných jazykov, nárečí a nárečových skupín, ako aj so zreteľom na viaceré spoločné a prechodné javy. Napr. pri konfrontácii týchto našich východísk (Majtán, 1968, 1977) s koncepciou spracovania poľskej toponymickej lexiky (Borek, 1972, 1979) vidieť, že sú veľmi blízke, v zásade sa zhodujú.

Areálový spôsob spracovania tejto lexiky bude spočívať v tom, že sa názorne, zväčša na schematizovaných mapkách zachyti geografické rozšírenie jednotlivých slov a javov v slovenských terénnych názvoch.

Pri dobudúvaní kartoték a pri vyhotovovaní pracovných máp sa koncepcia spracúvania prehľbuje a spresňuje. Vyriešili sa tieto otázky: podoba heslového slova, zachytenie a spracovanie pravidelných a nepravidelných hláskových variantov, lexikálno-sémantická interpretácia východiskových heslových lexém, spôsob dokumentácie a identifikácie dokumentačného materiálu, lokalizácia a naznačenie i zobrazenie areálov výskytu, vyznačenie distribúcie, spôsob zovšeobecnenia jazykovozemepisnej situácie na mapke s menšou mierkou a pod.

Spracovanie lexiky slovenských terénnych názvov bude vychádzať zo zásady, aby sa veľké množstvo zozbieraného materiálu (asi 250 000 názvov) spracovalo čo najúspornejšie a aby používateľ i pri maximálne úspornom spracovaní získal čo najviac hodnotných informácií.

Ráta sa s takouto stavbou hesiel:

Heslové slovo sa uvedie v hláskovej a pravopisnej podobe súčasnej spisovnej slovenčiny. V prípade, že slovo nebude ako apelatívum zo súčasnej slovenčiny známe, utvorí sa heslová podoba z variantov doložených v terénnych názvoch so zreteľom na pôvod slova a na jeho podoby v iných slovanských jazykoch (*brište*, *brištný*, *osoj*). Slová rovnakého pôvodného významu odlišené gramatickým rodom, paradigmou alebo variantnými sufixmi sa spracujú ako samostatné heslá. Pravidelné hláskové varianty a gramatické tvary sa budú konfrontovať s Atlasom slovenského jazyka

(ASJ) a príp. sa odkáže na príslušné mapy ASJ. V dokladovej časti hesla sa varianty uvedú vo výbere spoločne s nepravidelnými a petrifikovanými javmi. Výklad bude predstavovať lexikálno-sémantická alebo slovotvorná interpretácia slova ako východiska pri vzniku terénneho názvu. Vo väčšine prípadov to bude význam poukazujúci na slovo ako jazykový prostriedok vyjadrovania motivácie pri vzniku vlastného mena.

Spôsob dokumentácie slova v terénnych názvoch bude zodpovedať požiadavke maximálnej úspornosti. Bude sa vychádzať z predpokladu, že spracovanie čiastkovej problematiky názvov nemôže, súčasne slúžiť ako základný prameň pre prípadné spracovanie z iného aspektu (primárnym prameňom ostanú vybudované kartotéky a vyhotovené podrobné pracovné mapy), ale pritom sa musí úspešne a názorne zachytiť distribúcia a areály výskytu názvov. V dokladovej časti hesla sa zachytia najvýraznejšie a nepravidelné hláskové varianty, výskyt interpretovaného slova v rozličných typoch terénnych názvov, najmä výskyt takých názvov, kde predložková konštrukcia alebo slovné spojenie pomáhajú pri lexikálno-sémantickej interpretácii slova. Druhovú charakteristiku nazývaných objektov sa uvedú iba v prípadoch, keď budú prínosom pre výklad slova. Distribúcia výskytu slova a príp. aj jednotlivých typov názvov sa uvedie v hesle číslami označujúcimi počet lokalít, v ktorých sa názvy s príslušným slovom vyskytujú. Lokalizácia názvov sa so zreteľom na cieľ práce zaznačí pomocou skratiek hlavných nárečových oblastí, historických stolíc alebo aj súčasných okresov a iba pri jedinečných názvoch názvom obce a skratkou okresu. Vo väčšine prípadov sa areály výskytu slov znázornia na schematizovaných mapkách Slovenska alebo jeho častí symbolovou metódou, pričom jeden symbol bude reprezentovať aj viac lokalít s výskytom slova. V odôvodnených prípadoch sa využijú aj izoglosy. Podľa okolností sa v hesle uvedú (maximálne úsporným spôsobom) aj údaje konfrontujúce heslové slovo s jeho výskytom v slovenskej ojkonymii, v apelatívnej vrstve spisovnej, nárečovej alebo historickej slovnej zásoby slovenčiny, resp. údaje o odbornej (onomastickej, jazykovednej, historickej a i.) literatúre, v ktorej sa monografickým spôsobom píše o príslušnom slove.

4. Ukážkové heslá:²

borisko s brište: (4)^a vsl (ukr)^b *Boriska, Na Borisku*; 5/3^c

² Vysvetlivky k ukážkovým heslám:

- a) (4) – počet dokladov na názvy s príslušnou lexémou
- b) vsl (ukr) – výskyt na východnom Slovensku v ukrajinských nárečiach
- c) 5/3 – mapka č. 5 (*brište, brisko*), symbol č. 3 (*borisko*)
- d) názov obce výskytu (Rozložná) so skratkou okresu (Ro = Rožňava)
- e) Atlas slovenského jazyka. Zv. 3., mapa č. 28: výskyt variantov sufixu *-ište*
- f) 4 – bibliografický údaj (pozri Majtán, 1979) o názvoch tohto typu
- g) s – stredný rod
- h) prid – prídavné meno

brisko s brište: (14) sev zsl a vsl *Brisko, Briská, Na Briskách, Brisky*; 5/2

brište s miesto, na ktorom sa pestoval bar (*Setaria italica*): (40) zsl *Brište*, vsl *Brišče, Brišt* Rozložná Ro^d (-ište, -ištie, -ištia, -išto, -išče, -iščo ASJ III, 28);^c 5/1 — 4ⁱ

brištný príd od *brište*: (1) *Brišňo* Jamník LM

brovište s^g *brište*: (1) *Brovišča* Unín Se; 5/4

brový príd^h od *ber* (bar *Setaria italica*): (1) *Brová* Slov. Pravno Ma

5. Výhľady na skorú realizáciu tohto projektu sú so zreteľom na súčasné publikačné možnosti nateraz veľmi slabé. Materiál však bude v krátkom čase spoľahlivo utriedený (v abecednom a retrográdnom heslári, na podrobných pracovných mapách a pod.) a predbežne spracovaný, aby sa dalo s ním pracovať aj pri iných výskumných prácach, ako aj pri príprave tej časti Slovenského onomastického atlasu, v ktorej sa slavistickej verejnosti predstavia slovanské názvy nesídelných geografických objektov.³

Texty pod mapky

1. Slová *valal* (1), *valalský* (2) v slovenských terénnych názvoch.
2. Slová *mokrad* (1), *mokradie* (2), *mokradina* (3), *mokradný* (4), *mokradský* (5) v slovenských terénnych názvoch.
3. Slová *konopisko* (1), *konopište* (2) v slovenských terénnych názvoch.
4. Slová *uhlisko* (1), *uhlište* (2) v slovenských terénnych názvoch.
5. Slová *brište* (1), *brisko* (2), *borisko* (3), *brovište* (4) v slovenských terénnych názvoch.

Literatúra

BLANÁR, V.: Predmet i metody onomastiki. *Slavia*, 47, 1978, s. 5–13.

BLANÁR, V. — MATEJČÍK, J.: Živé mená na strednom Slovensku. Zv. 1. Designácia osobného mena. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1978. 416 s.

BOREK, H.: W sprawie badań nad polskim słownictwem toponimicznym. In: Atlas onomastyczny Słowiańszczyzny. Księga referatów z konferencji Wrocław 1.–3. VI. 1970. Wrocław — Warszawa — Kraków — Gdańsk, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Państwowe Wydawnictwo Naukowe 1972, s. 43–53.

BOREK, H.: Założenia Słownika polskich wyrazów toponimicznych. *Onomastica*, 24, 1979, s. 5–17.

MAJTÁN, M.: K výskumu slovenskej mikrotoponymie. *Jazykovedný časopis*, 19, 1968, s. 205–215.

MAJTÁN, M.: Slovná zásoba slovenských terénnych názvov. *Slovenská reč*, 42, 1977, s. 162–168.

MAJTÁN, M.: Názvy typu *Brište, Brisko* v slovenskej toponymii. *Slavica Slovaca*, 14, 1979, s. 296–301.

ŠRÁMEK, R.: K metodologii slovanských toponomastikonů. Zpravodaj Místopisné komise ČSAV, 16, 1975, s. 77–87.

ŠRÁMEK, R.: K základním teoretickým a metodologickým principům onomastických slovníků. *Slavia*, 47, 1978, s. 260–264.

³ Príspevok bol prednesený na 7. zasadnutí Medzinárodnej komisie pre slovanskú onomastiku pri Medzinárodnom komitáte slavistov v Mogilanoch (pri Krakove), ktoré bolo v dňoch 23.–26. 9. 1980. — Slovník terénnych názvov z územia ČSR sa pripravuje v onomastickom oddelení Ústavu pro jazyk český ČSAV v Prahe a v Brne. O jeho príprave sa na zasadnutí referovalo na základe koncepcie publikovanej v Zpravodaji Místopisné komise ČSAV, 21, 1980, s. 184–193.

VOJENSKÝ SLANG

1. V poslednom období sa zvyšuje záujem o nespisovné jazykové útvary — slangy. V slovenskej jazykovede sa najčastejšie skúmal mládežnícky slang, zväčša študentský (porov. Krištof, 1974, s. 83—111). Slang vzhľadom na spisovný jazyk sa pokúsil vymedziť M. Urbančok (1967), pričom zdôraznil predovšetkým dva príznaky slangu: nespisovnosť a dezintegračnosť. J. Mistrik (1977, s. 218) rozlišuje nižší a vyšší slang, pričom nižší slang je prostriedkom familiárnych rečí, vyšší slang sa dostáva aj do verejných prejavov. Novšie sa B. Hochel (1981, s. 140) pokúsil o určenie miesta slangu v národnom jazyku. Slang vymedzil medzi nespisovnými útvarmi, ako sú teritoriálne nárečia, argoty, žargóny a sociolekty. Aj v jazykových rubrikách sa viacero príspevkov venovalo slangom (napr. Kočiš, 1982; 1982a).

Teoretickým otázkam slangu boli venované dve konferencie o slangu a argote v Plzni (1977, 1980). Na prvej z nich sa účastníci zaoberali všeobecne slangom a argotom, ako aj špecifickými druhmi slangu a argotu (porov. Sborník přednášek z konference o slangu a argotu v Plzni v září 1977, 1978). Okrem českých jazykovedcov (J. V. Bečka, F. Cuřín, J. Hubáček, S. Utěšený a iní) na konferencii vystúpili i niektorí slovenskí jazykovedci (P. Ondrus, A. Habovštiak, Š. Krištof). Materiály z druhej plzenskej konferencie o slangu sú v tlači. Menej pozornosti sa venuje vojenskému, poľovníckemu, športovému, motoristickému slang, ďalej tzv. profesionálnym slangom (lekársky, divadelný, železničiar, stavbársky slang a pod.). Tie sa, pravdaže, líšia rozsahom používaných slangových slov. Slovníkové spracovanie slangových slov bude obsahovať Slovník slovenského slangu B. Hochela (v tlači).

2. Charakteristickým prostredím, kde sú vytvorené podmienky na vznik a existenciu slangu, je aj vojenské prostredie. Relatívna uzavretosť vojenských kolektívov, spoločné úlohy, približne rovnaký vek vojakov základnej služby umožňujú rozvíjanie jazykových prostriedkov charakteristických pre toto prostredie. Tieto osobitné jazykové prostriedky súvisia so všetkými stránkami vojenského života a prejavujú sa najmä v lexikálnej rovine, v slovotvorbe a vo frazeológii.

2.1. V slovenskej jazykovede sa výskumu vojenského slangu takmer nevenovala pozornosť. Existuje staršia práca J. Orlovského (1941), v ktorej sa okrem študentského slangu hovorí aj o vojenskom slang. Odvtedy sa však vojenský slang skoro úplne zmenil. V súčasnom vojenskom slang

sa zachovalo len niekoľko výrazov, ktoré uvádza i J. Orlovský: *mazák* (starší vojak), *basa* (väzenie), *lapiduch* (zdravotník), *práporák* (práporné cvičenie). Niektoré sú známe aj v ostatných slangoch, príp. ako nespisovné lexikálne jednotky aj v prehovoroch neslangového charakteru, napr. *bordel* (pejor. neporiadok), *bordelár* (neporiadnik). Menší príspevok o vojenskom slangu napísal F. Sabol v Nedeľnej Pravde (1979). V českej jazykovede vojenský slang spracoval J. Nekvapil (1979) a J. Hubáček (1981) vo svojej monografii o českých slangoch.

2.2. Zdrojom našich poznatkov o vojenskom slangu sú slová zachytené počas základnej vojenskej služby, ďalej výrazy zistené anketovým prieskumom medzi vojakmi základnej služby v Bratislave a v Michalovciach. Vzhľadom na národnostné zloženie vojenských jednotiek nemožno prísne odlíšiť slovenský a český vojenský slang najmä na úrovni slovnej zásoby, rozdiely sa čiastočne prejavujú pri tvorení niektorých slov.

Značná časť slangových slov vznikla alebo vzniká priamo vo vojenskom prostredí, no istá časť slov vojenského slangu vznikla prevzatím z iných slangov, ktoré pred nástupom na vojenskú službu vojaci používali (ide o slang študentskej a učňovskej mládeže, tramský slang a čiastočne i slang asociálnych skupín).

3. Keďže sa v slangoch výrazne uplatňujú slovotvorné postupy a prostriedky a prejavuje sa v nich istá dynamickosť, vojenský slang zachytávame predovšetkým z tohto aspektu. V ďalšej časti štúdie budeme diferencovať jednotlivé slangové výrazy aj z iných hľadísk (všeobecne a čiastočne rozšírené, nociónálne a expresívne).

Slangové výrazy sme rozdelili na: a) sémanticky a slovotvorne nemotivované, b) sémanticky motivované, c) slovotvorne motivované, d) zvukovo motivované (porov. Ondrus — Horecký — Furdík, 1980, s. 33—34).

3.1. Medzi sémanticky a slovotvorne nemotivované patria slangové výrazy, ktoré zo synchronného pohľadu nemôžeme odvodiť ani sémanticky, ani slovotvorne. Významová súvislosť týchto slov je dnes zastretá, len v niektorých slovách sa dá diachronicky čiastočne rekonštruovať, napr.

bigoš (motostrelec), *paragán* (výsadkár), *pakáreň* (otravná, niekedy nezmyselná činnosť), *kanady* (čierna služobná obuv, pravdepodobne tento typ obuvi nosili pôvodne kanadskí vojaci), *kongo* (kabát poľnej uniformy), *frčka*, *frčky* (hodnostné označenie poddôstojníka), *ešus* (nádoba na jedenie v poľných podmienkach), *špak* (pozorovateľňa pohraničnej stráže), *brunovalec* (klbko ostnatého drôtu), *somrovať* (pýtať si niečo), *šúrovať* (umývať podlahu s použitím kefy; robiť poriadok), *bonzovať*, *bonznúť* (1. nahlásiť niekoho, 2. čistiť topánky, odev — pri druhom význame sa nepoužíva sloveso s dokonavým vidom).

3.2. Medzi sémanticky motivované slangové slová patria slová, ktoré označujú isté osoby, predmety atď. na základe vonkajšej podobnosti a tvoria sa metaforizáciou (porov. Mistrík, 1977, s. 217), napr. najmladší vojaci sa označujú pejoratívnymi výrazmi: *holub*, *zobák*, *vták*, *sup*, *klofan*, *bubon* (dnes sa už nevyskytuje staršie označenie *bažant*). Používa sa aj súhrnné označenie *mladí* na rozdiel od *starých* (*staré kusy*, *starí psi*). Metaforizácia sa často uplatňuje pri pomenovaní názvov jedál: *humus* (1. zlé, nechutné jedlo; 2. špina, neporiadok), *nafta* (čierna káva), *potrubie* (kollienka), *chlpatica* (pečeňová nátierka); zo športovej oblasti sa prevzal výraz *trojboj* (na označenie raňajok pozostávajúcich z troch častí: maslo, vajce, syr) i *sladký trojboj* (maslo, džem, smotanový krém). Na pomenovanie jedenia sa používa výraz *tlačiť* a slovné spojenia *tlačiť do hlavy*, *búchať do hlavy*, *napchávať somára*. Lyžica (časť príboru) sa nazýva *bager* i *lopata*; ďalšie sémanticky motivované slová sú *kombajn* (prostriedok na čistenie parkiet; v niektorých útvaroch aj *bévéhá* = BVH, žartovne, bojové vozidlo holubov), *opičia dráha* (prekážková dráha). Aj na vyjadrenie činností a dejov existujú zodpovedajúce slangové slovesá: *dusiť* (preháňať niekoho), *seknúť* (uzemniť niekoho v správaní), *oraziť sa*, *ofúknuť sa*, *oplesknúť sa* (ostrieľať sa), *vegetiť*, *hákovať* (leňošiť), *chlastať*, *nasávať*, *strebáť*, *pariť* (požívať alkoholické nápoje), sponovo-menné spojenie *byť zelený* (dôsledne vykonávať všetky príkazy a nariadenia).

Niektoré postoje k vonkajšej realite sa často vyjadrujú substantívami vo funkcii jednočlennej vety: *Šachy!* (robenie umelých prekážok); *Salám(a)!* *Sunka!* (vo význame „Kašlem na to!“); *Veget!* (pohoda, ničnerobenie).

3.3. Slovo tvorne motivované slangové slová tvoria najpočetnejšiu skupinu. Tvoria ju predovšetkým výrazy tvorené z plnohodnotných slovo tvorných základov, ako aj slová utvorené zo skratiek a nakoniec slová tvorené skladaním.

3.3.1. Pri derivácii sa uplatňujú rôzne slovo tvorné prípony, z nich najfrekvencovanejšia je prípona *-ák/-iak*. Tvoria sa ňou:

a) pomenovania osôb: *vzorňák* (nositeľ odznaku Vzorný vojak), *bonzák* (1. ten, kto udáva, 2. nositeľ odznaku Vzorný vojak), *mazák* (vojak, ktorý je rok vo vojenskej službe), *pošťák*, *roták* (vojak z povolania s praporečkou hodnosťou), *základák* (vojak základnej služby), *furták* (vojak z povolania), *lampasák* i *lampión* (vojak z povolania — dôstojník), *záložák* (vojak v zálohe), *posadák* (dozorný posádky), *výstroják* (vojak slúžiaci vo výstrojnom sklade aj výstrojný sklad), *provianták* (vojak slúžiaci v proviantnom sklade), *humusák* (nečistotný, špinavý vojak), *bahniak* (ženista); b) pomenovania miesta: *buzerák* (miesto nástupu jednotky, útvaru); c) pomenovania vecí, nástrojov

a i.: *šúrovák* (najčastejšie kefa na čistenie podlahy), *infrák* (infraprístroj), *štábak* (ŠA P V3S — štábny autobus), *rozhlasák* (rozhlasové vozidlo P V3S), *opušťák* (krátkodobé voľno na opustenie posádky).

Slovotvorná prípona *-ák/-iak* patrí vo vojenskom slangu medzi najproduktívnejšie. Tvorí sa ňou slová, ktorých slovotvorným základom je podstatné meno (*lampas* — *lampasák*), sloveso (*bonzovať* — *bonzák*) aj príslovka (*furt* — *furták*). Vo veľkej miere sa uplatňuje pri univerbizácii: *základák*, *posadák*, *záložák*, *vzorňák* a pod.

Ďalšie slovotvorné prípony:

-i s t a: *basista* (väznený vojak), *salámista* (ten, kto sa neustále ulieva, „salámuje“); -k a: *kusovka* (osoba alebo vec, ktorá je len do počtu), *signálka* (hraničná signálna sieť aj signálna pištoľ), *pracovka* (pracovná jednotka), *ypsilonka* (vojensko-učebné zariadenie, v ktorom sa vojaci základnej služby učia, príp. doučujú; je to zriedkavý výraz), *poradovka* (poradový výcvik), *mimoriadka* (MU, mimoriadna udalosť); -á r: *armár*, *armárka* (predavač, predavačka vo vojenskom obchode, v arme), *autár* (príslušník automobilovej jednotky), *milionár* (po-užíva sa v dvoch významoch: vojak základnej služby, ktorý má ešte celú vojenskú službu pred sebou alebo vojak z povolania, ktorý je v službe celý život); -í k: *absík* (absolvent vojenskej katedry vysokej školy; aj *abso*, *špagát*, *špagi, lano*), *sapík* (samopal), *bufík* (kúrenie v nákladných vozidlách Tatra).

Zriedkavé slovotvorné prípony:

-á š: *kontráš* (skrátene slova *kontrarozviedčík*, príslušník vojenskej kontra-rozviedky); -á č: *maskáč/maskáče* (výcviková rovnošata); -á r e ň: *bigošáreň* (motostrelecká jednotka, t. j. rota, prápor).

3.3.2. Inú skupinu slovotvorne motivovaných slov tvoria slová utvorené od skratiek. Tento spôsob tvorenia je veľmi produktívny vzhľadom na snahu o efektívnosť a ekonomickosť vyjadrenia. Najčastejšie sú to tieto prípony:

-á k: *peelák* — PL (príslušník protiletadlovej jednotky), *pétepák* — PTP (príslušník pracovnej jednotky, bývalý prápor technických prác), *peesák* — PS (príslušník pohraničnej stráže), *deveták* — DVT (dozorný útvar, staršia skratka označenia dozorný vojskového telesa); -k a: *peeška* — PŠ (poddôstojnícka škola), *zotka* — ZOT (záznam o odmenách a trestoch), *erefka* — RF (rádiostanica), *emkáeska* — MKS (malá kúpacia súprava), *ceeska* — CS (celodenná smena), *sacka* — SAC (skokansko-akrobatické cvičenie), *veozetka* — VOZ (vojenský odznak zdatnosti), *veeska, vetrieska* — P V3S (nákladný automobil), *padka* — PAD (pojazdná automobilová dielňa), *káteeska* — KTS (kontrolná technická stanica i kontrola technického stavu), *aoeska* — AOS (automobilová odmorovacia súprava), *ertezetka* — RTZ (rota tylového zabezpečenia), *četezetka* — ČTZ (čata

tylového zabezpečenia), *rotka* — ROT (rota opráv techniky), *čotka* — ČOT (čata opráv techniky); -e č k o: *jépečko* — (jednorazová pláštenka), *kádečko* (i *kádepka*) — KDP (konzervovaná dávka potravín), *endépečko* — NDP (nedotknuteľná dávka potravín).

Vo vojenskom prostredí je ešte celý rad ďalších skratkových slov, ktoré však nemajú charakter slangových výrazov, napr.: *ikávečé* — IKVČ (inštruktor pre kultúrno-výchovnú činnosť), *kávečé* — KVČ (kultúrno-výchovná činnosť aj kancelária veliteľov čiat), *zetcépe* — ZVP (zástupca veliteľa pre veci politické), *zetcéte* — ZVT (zástupca veliteľa pre techniku). Uvedené skratkové výrazy sa používajú rovnako v slangových vojenských prehovoroch ako vo vojenských prejavoch oficiálneho charakteru. Použitie týchto skratiek je viazané výhradne na vojenské prostredie.

3.3.3. Okrem sufixálneho tvorenia slangových slov sa pri tvorení niektorých slangových slovies využíva aj predponové tvorenie, a to pomocou predpôn:

-v y: *vyšomrovať* (vypýtať si niečo, vyžobrať si), *vybonzovať* (získať, napr. *vybonzovať opušťák*); -o d: *odsalámováť* (preleňovať, „odsalámováť“ celý deň).

Prefixáciou sa netvorí nové slangové slová, prostredníctvom predpôn sa mení vid (nedokonavý na dokonavý) slovies, ktoré majú slangové základy.

3.3.4. Menšiu skupinu slovotvorne motivovaných slov tvoria výrazy utvorené zväčša mechanickým skladaním, napr.:

delobuch (rozbuška), *bigošrota* (motostrelecká rota), *bigošprápor* (motostrelecký prápor), *bonzblok* (1. záznam o odmenách a trestoch, 2. akýkoľvek zápisník na zapisovanie služobných údajov), *atombordel* (prostriedky chemickej ochrany jednotlivca), *atomkaša* (kaša — obyčajne zo strukovín, niekedy aj kaša zo zemiakového prášku), *palpost* (palebné postavenie).

Zo slovotvorne motivovaných slov je v našom súbore najviac slov tvorených sufixáciou, niekoľko slov je tvorených kompozíciou a len dve slová prefixáciou a jedno prefixálno-sufixálne. Tento stav len čiastočne zodpovedá situácii v spisovnom jazyku (porov. Ondrus — Horecký — Furdík, 1980, s. 141). Výraznejšie je vo vojenskom slangu zastúpený počet výrazov tvorených sufixálne (85 % z tohto súboru slovotvorne motivovaných slov) a je menší počet prefixálne tvorených slov (3 %). Vysoký počet sufixálne tvorených slov je zapríčinený prevládajúcou snahou o skracovanie viac-slovných spojení a širším využitím skratkových slov vo vojenskom slangu.

3.4. Zvukovo motivované slová, pri ktorých sa čiastočne uplatňuje sémantická motivácia: *kikirikí* (názov hydinovej nátierky), *kikirikiáda* (zriedkavé: poradový nácvik s hudbou); uplatnenie zvukovej podobnosti: *kasíno* (kasárne).

4. Slovnú zásobu vojenského slangu môžeme rozdeliť na všeobecne rozšírené slová a čiastočne rozšírené slová. Určujúcim kritériom je všeobecnosť rozšírenia a frekventovanosť slov. J. Nekvapil (1979, s. 132) hovorí o všeobecnom a špeciálnom vojenskom slangu.

4.1. Medzi všeobecne rozšírené slangové slová môžeme začleniť slová sémanticky a slovotvorne nemotivované, ktoré označujú reálie bežné vo väčšine vojenských jednotiek: osoby (*bigoš*, *paragán*), veci (*kanady*, *kongo*, *ešus*, *frčka*), vyjadrenie deja alebo činnosti (*bonzovať*, *šúrovať*). Patri sem veľa slov sémanticky motivovaných, ktoré sa používajú v rôznych vojenských jednotkách (*humus*, *potrubie*, *kombajn*, *báger*, *šachy*, *salám/saláma*, *opičia dráha*, *salámováť*), slovotvorne motivované slová vyjadrujúce hierarchické vzťahy (*mazák*, *suprák*, *pošťák*, *lampasák*, *absík*), niektoré univerbizované slová (*štábak*, *opušťák*), iné slová, ktoré sa bežne vyskytujú vo vojenských jednotkách (*milionár*, *basista*, *buzerák*, *maskáče*, *poradovka*), skratkové slová (*deveťák*, *veozetka*, *zotka*, *jépečko*), vozidlá (*bévepečko*, *otéčko*), kompozitá (*bonzblok*, *atombordel*, *atomkaša*), niektoré všeobecne rozšírené slová vytvárajúce celé slovotvorné hniezda (*humus*, *humusák*, *humusácky*, *humusáctvo*; *bonzovať*, *bonznúť*, *bonzák*, *vybonzovať*).

4.2. Čiastočne rozšírené slová sa vyskytujú len v niektorých jednotkách (často sú podmienené vojenskou odbornosťou), alebo sú to metaforické slová vyskytujúce sa len na obmedzenom území. Napríklad v jednotkách pohraničnej stráže sa používajú slová *špak*, *signálka*, *brunovalec*; v automobilových jednotkách niektoré úzko odborné skratkové slová, ako *aoeska*, *padka*, *áčečka*. Rovnako je to so slovami označujúcimi príslušníkov jednotiek, ktoré nejestvujú v mieste istej posádky, napr. *peelák*, *petepák* sú zrozumiteľné len na miestach, kde jestvujú zodpovedajúce vojenské jednotky.

Zo slov, ktoré vznikli metaforizáciou alebo zvukovou motiváciou, pričom ich výskyt je obmedzený len na niektoré jednotky, sú to tieto slangové výrazy: *chlpatica*, *kikirikí*, *ypsilonka*, *trojboj*, *bévehá*; niektoré slová označujúce určitú činnosť alebo stav: *hákovať*, *oraziť sa*, *strebať*, *pariť*.

4.3. Prechod od čiastočnej rozšírenosti k všeobecnej rozšírenosti slov sa uskutočňuje predovšetkým pri sémanticky motivovaných slovách, pričom sa niekedy pôvodná motivácia stráca (*kanady*, *kongo*). Rovnako do vrstvy všeobecne rozšírených slangových slov pribúdajú skratkové slová označujúce reálie zavádzané vo všetkých jednotkách (napr. *jépečko*) a zároveň zanikajú slová pomenúvajúce veci, ktoré sa prestávajú používať (*vopka* — VOP, vojenský ochranný plášť).

5. Slovnú zásobu vojenského slangu môžeme ďalej rozčleniť zo štylistického hľadiska, a to na výrazy nociónálne a expresívne (Mistriek, 1977, s. 222). Najskôr vymedzíme obe vrstvy na základe prítomnosti, prípadne neprítomnosti inherentnej expresívnosti (danej slovtvorne, zvukovo alebo sémanticky). Nebudeme sa zaoberať adherentnou expresivitou (porov. Tibenská, 1982). Potom poukážeme aj na oslabovanie tejto expresivity v niektorých slovách. Pre expresívne slová je charakteristické, že hovoriaci nimi vyjadruje určitý postoj (hodnotiaci, emocionálny).

5.1. Medzi nociónálne slangové slová by sme zaradili výrazy utvorené od skratiek rôznymi sufixmi (- á k: *peesák, peelák, deveťák*; - k a: *peeska, zotka, padka, rotka, ertezetka*; - e č k o: *jépečko, bévepečko*), ďalej slovtvorne motivované slová utvárané sufixmi, pričom sa často uplatňuje univerbácia viacslovných oficiálnych pomenovaní (*základák, záložák, opušťák, maskáč* a iné). Patrí sem skupina slov zo synchronného hľadiska sématicky nemotivovaných (*kanady, ešus, frčka*) a slová slovtvorne motivované (*mazák, suprák*), ktoré označujú skutočnosti bez vyjadrenia subjektívneho postoja alebo bez pridania ďalšieho sémantického (hodnotiaceho) príznaku, ktorý by spôsobil nový štylistický posun.

5.2. Do expresívnej vrstvy slov vojenského slangu patria predovšetkým slová motivované sématicky (najčastejšie ide o metaforizáciu): *holub, zobák, sup, nafta, potrubie, chlpatica, salám(a), šunka, humus, trojboj*; slová motivované zvukovo: *kikirikí, kasíno*; kompozitá: *atomkaša, atom-bordel*; slovtvorne motivované slová, v ktorých sa vyjadruje postoj hovoriaceho k danej skutočnosti alebo jej hodnotenie, zväčša ide o ironické a pejoratívne slová: *somrák* (ten, čo niečo pýta, žobre), *bahniak, humusák, miliónár, furták, bonzák, salámista, kusovka*.

5.3. Inherentná expresivita uvedených slov však nie je na rovnakej úrovni. Niektoré expresívne slová, ako sme zistili na základe pozorovaní, častým používaním strácajú na expresivite. Čím je slovo frekventovanejšie, tým je ošúchanejšie a vo vedomí používateľov sa z neho vytráca príznak expresivity. Tento jav ukážeme na slangových slovách *pakáreň* a *bonzák*. Ide o výrazy vo vojenskom slangu pomerne nové. Autori, ktorí sa zaoberali vojenským slangom, ich neuvádzajú, príp. ich uvádzajú v iných slangoch s inými významami: slovo *bonzák* má v policajnom slangu význam „udavač“ (Hubáček, 1981, s. 124), slovo *pakárna* má v tramskom slangu význam „batožina“ (Hubáček, 1981, s. 95). Napriek svojej pomernej novosti sú tieto výrazy podľa našich zistení nielen geograficky rozšírené na celom území ČSSR, ale aj veľmi frekventované.

Okrem svojho prvotného významu slová *pakáreň* (jednotvárna, otravná činnosť, *bonzák* (ten, kto hlási, udáva veliteľom ostatných vojakov) majú aj druhotný význam, ktorý vznikol sémantickou transpozíciou: *dostať bon-*

záka (dostať odznak Vzorný vojak), *ísť do pakárne* (ísť do kasárni) alebo zriedkavé a kontextové *padá biela pakáreň* (sneží — bude treba odhŕňať sneh). Oproti svojmu prvému použitiu, v ktorom sa tieto slová už nepocítujú ako výrazne expresívne (z vnútroslangového hľadiska), druhé použitie vďaka novému významovému okoliu je výrazne expresívne. Tým sa opäť aktualizuje expresivita slov, ktorá sa častým používaním stráca. Z tohto hľadiska by sme mohli vymedziť prechodnú vrstvu slangových slov s oslabenou expresivitou. Sú to zväčša slová pôvodne silne expresívne, ktoré medzi používateľmi určitého slangu častým používaním strácajú výrazný príznak expresívnosti. Okrem spomínaných výrazov *bonzák*, *pakáreň* (v prvotnom význame) sú to aj niektoré ďalšie, napr. *holub*, *humus*. Z toho vyplýva, že expresivita nie je podmienená len slovotvorne, sémanticky a zvukovo, ale v určitom okruhu používateľov (napr. v slangu) aj frekventovanosťou výrazov v konkrétnych prehovoroch (čím je výraz frekventovanejší, tým viac stráca na expresivite a opačne — čím je výraz menej frekventovaný, tým skôr sa môže hodnotiť ako silno expresívny). Takéto dynamické chápanie expresivity sa nám zdá viac zodpovedajúce jazykovej skutočnosti (v slangu, ale aj v ostatných jazykových útvaroch). Uvedomujeme si však, že bez širšieho sociolingvistického prieskumu nie je možné toto chápanie dôsledne uplatniť.

5.4. Expresívne slová sa často využívajú v prehovoroch, ktoré majú komunikatívno-kontaktný charakter, vo forme jednočlenných substantívnych viet alebo aj dvojčlenných jednoduchých viet, napr. *Salám(a)!* (Kašlem na to!); *Kosa!* (To je zima!); *Pakáreň!* (Nuda, otrava!); *Vrkni číslo!* (Povedz, koľko dní ti ešte ostáva do konca vojny.) Niekedy sa tieto slová dostanú do spojení, ktoré sa vnútri slangu v istom zmysle frazeologizujú, napr. *Pakáreň, ale veget!* (Otrava, ale pokoj!) Vyskytujú sa aj ďalšie (už spomínané) frazeologizované spojenia: *mať to za milión*, *búchať do hlavy*, *naphávať somára*. Dosahuje sa nimi expresívnosť výpovede, pričom sa hodnotiace postoje (pejoratívny, ironizujúci) môžu pri tom istom spojení meniť v závislosti od postoja hovoriaceho.

6. Cieľom našej práce bolo predstaviť slovnú zásobu vojenského slangu, a to zo slovotvorného hľadiska, keďže v slovotvorbe sa najviac odzrkadľuje dynamickosť rozvoja slangovej lexiky. Diferencovali sme túto slovnú zásobu na všeobecne rozšírené a čiastočne rozšírené slangové slová a posúdili sme ich expresivitu. Ukazuje sa, že vojenský slang je dynamický, živý útvar národného jazyka, v ktorom sa rozvíjajú špecifické lexikálne, čiastočne aj slovotvorné a frazeologické prostriedky.

Literatúra

HOCHÉL, B.: Slang v národnom jazyku. In: *Studia Academica Slovaca*. 10. Red. Š. Ondruš. Bratislava, Alfa 1981, s. 135–154.

- HUBÁČEK, J.: O českých slanzích. 2. vyd. Ostrava, Profil 1981. 215 s.
- KOČIŠ, F.: Je slang osobitným jazykom? Nedeľná Pravda, 14. 5. 1982.
- KOČIŠ, F. (1982a): Slang v reči dospelých. Nedeľná Pravda, 21. 5. 1982.
- KRISTOF, Š.: Mládežnícky slang. In: Studia Academica Slovaca. 3. Red. J. Mistrík. Bratislava, Alfa 1974, s. 83–111.
- MISTRÍK, J.: Štylistika slovenského jazyka. 2. vyd. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1977. 456 s.
- NEKVAPIL, J.: K dnešnému stavu vojenského slangu. Naše reč, 62, 1979, s. 130–141.
- ONDRUS, P. – HORECKÝ, J. – FURDÍK, J.: Súčasný slovenský spisovný jazyk. Lexikológia. 1. vyd. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1980. 218 s.
- ORLOVSKÝ, J.: K slovenskému slangu študentskému a vojenskému. Turč. Sv. Martin, Matica slovenská 1941. 14 s.
- SABOL, F.: Vojenský slang. Nedeľná Pravda, 10. 8. 1979.
- Sborník prednášok z konferencie o slangu a argotu v Plzni v zari 1977. Pedagogická fakulta v Plzni 1978. 75 s.
- TIBENSKÁ, E.: Expresivita slovík z hľadiska lexikografickej praxe. Slovenská reč, 47, 1982, s. 145–155.
- URBANČOK, M.: Spisovný jazyk a slangy. In: Kultúra spisovnej slovenčiny. Red. J. Ružička. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1967, s. 23–28.

Matilda Hayeková

ŠTEFAN HLAVATÝ A JEHO HISTORICKO-GRAMATICKÁ PRÁCA

1. V roku 1982 uplynulo 60 rokov od vyjdenia Hlavatého knihy *Vývoj skloňovania podstatných a prídavných mien slovenských* (Trnava, 1922) a v júni 1983 sa završilo 60 rokov od času, ako zomrel PhDr. Štefan Hlavatý, stredoškolský profesor slovenčiny v Bratislave.

Š. Hlavatý pochádzal zo Záhoria. Narodil sa 16. decembra 1876 v Sološnici ako syn roľníckej rodiny. Ľudovú školu vychodil v rodnej obci, strednú v Jure pri Bratislave. Teologické štúdiá dokončil v Ostrihome v r. 1902. Päť rokov kaplánil v malých mestách a obciach so slovenským obyvateľstvom: v Senici nad Myjavou, v Hronskej Kamenici a v Sv. Ondreji/Szentendre pri Pešti. Od r. 1907 do r. 1919 pôsobil v Budapešti ako duchovný správca nemocnice sv. Štefana. Toto bolo pre Š. Hlavatého ako uvedomelého mladého Slováka najplodnejšie obdobie. Popri plnení svojich povinností v nemocnici si našiel čas aj pre slovenských robotníkov a študentov. Napokon práve kontakt so slovenskými vysokoškólakmi ho priviedol na myšlienku študovať slavistiku, a tak vytvoril ďalšie ohnisko v rade slovenských lingvistov od Bernoláka cez Štúra na prahu oslobodenia svojej vlasti. V robotníckom spolku sa stretol s J. Damborským. Pobyt v Budapešti využil ambiciózny Š. Hlavatý na prehĺbenie svojich vedomostí v oblasti slavistiky. Zapísal sa na Filozofickú fakultu budapeštianskej univerzity a usilovne študoval spolu s inými mladými Slovákami, medzi nimi

aj s Ferdinandom Stellerom-Šteliarom a s Mošovčanmi Jánom Žirkom a Štefanom Šikurom. Vtedy na budapeštianskej univerzite slavistiku prednášali J. Melich a Z. Gombócz. Najmä J. Melich sa láskavo ujal svojich krajanov a medzi nimi aj Š. Hlavatého. Všetci museli byť nadaní poslucháči, lebo svoje vysokoškolské štúdiá ukončili doktorátom. Napospol mali slovenské dizertačné témy. Š. Hlavatý obhájil dizertáciu *Vývoj skloňovania podstatných a prídavných mien slovenských*. Výťah z nej vyšiel v Budapešti po maďarsky r. 1919 na 20 stranách ako *Vývoj skloňovania slovenských podstatných mien vzhľadom na vzájomnú súvislosť paradigiem*.¹ Predslov k tejto brožúrke začal Š. Hlavatý vetou: „Historický vývin skloňovania slovenských podstatných mien doteraz ešte nikto nenapísal“. V tejto práci vychádzal Š. Hlavatý zo staroslovienčiny. Jeho cieľom bolo dokázať organickú súvislosť medzi príslušným pádom substantíva v staroslovienčine a v súčasnej slovenčine. Tam, kde sa vyskytli odchýlky, opieral sa o tvary z češtiny. Nárečiami sa nemienil zaoberať, ale v prípade potreby ich okrajovo využíval. Nerobil paralelu ani medzi slovenskou deklináciou a skolňovaním podstatných mien v iných slovanských jazykoch. V tejto ukážkovej štúdii spracoval Š. Hlavatý len skloňovanie o-kmeňov, vzory *rab* a *plod*. Možno chcel svoju historickú mluvnicu publikovať v zošitových brožúrkach (ktoré si mohol kúpiť aj chudobný slovenský študent). No prišiel do toho prevrat v r. 1918 a v oslobodenej vlasti sa mu napokon predsa podarilo knižne vydať celé dielo, v ktorom spracoval z historického aspektu skloňovanie slovenských podstatných a prídavných mien. Predčasná smrť mu prekazila spracovanie slovies a ostatných slovných druhov. To urobil až J. Stanislav vo svojej knihe Dejiny slovenského jazyka a neskôr aj L. Novák v knihe K najstarším dejinám slovenského jazyka. Že sa o Hlavatého maďarskej brožúrke v budapeštianskych študentských kruhoch vtedy živo diskutovalo, o tom svedčia neskoršie publikácie vtedajšieho peštianskeho študenta slovenského pôvodu F. Stellera-Šteliera. Ten po prevrate vydal r. 1924 v Ružomberku Gramatiku slovenského jazyka, lebo ako pedagóg pociťoval nedostatok týchto učebníc na slovenských stredných školách. Odrazom diskusií z vysokoškolských čias, inšpirovaných Hlavatého dizertáciou, bola aj Stellerova-Šteliarova knižka *Ako budeme písať prídavné mená*. Vyšla v Košiciach r. 1925, teda tri roky po Hlavatého knižke, ktorá už vyšla po slovensky. Šteliarove knižky sú zamerané prakticky, nie sú orientované historicky ako práce Š. Hlavatého. Po vzniku samostatnej Československej republiky a po vybavení neľahkých úradných formalít sa Š. Hlavatý roku 1919 vrátil do oslobodenej

¹ HLAVATÝ, I.: A tót főnévi ragozás fejlődése tekintettel a paradigmák egymásba olvadására (Első közlemény); Budapest, 1919, 4°, 20 ol.

vlasti spolu s J. Damborským. Obidvaja začali svoje vlastenecké pôsobenie vyučovaním slovenčiny na stredných školách: J. Domborský v Nitre, Š. Hlavatý v Bratislave. Š. Hlavatý, ako ukazuje jeho kniha, mal ešte vyššie ambície. Zdá sa, že pomýšľal na univerzitnú kariéru, lebo historická gramatika nebola stredoškolskou, lež vysokoškolskou učebnou látkou. Š. Hlavatému sa to však nepodarilo. Spôsobil to azda nekompromisne ladený a často zdôrazňovaný polemický tón v úvodnej časti knihy, s publikovaním ktorej mal nemalé ťažkosti. Š. Hlavatý sa, žiaľ, univerzitnej katedry nedožil, ale jeho kniha pomohla v nasledujúcich 15 rokoch poslucháčom slovenčiny zorientovať sa v mätúcej protichodných tvrdení. Mohla slúžiť ako podklad pre nejednu seminárnu prácu popri stereotypných interpretáciách staroslovienskych textov, lebo tie neboli pre všetkých mladých ľudí pútavé, zaujali len vedecké typy. Š. Hlavatý sa zo svojho pôsobenia vo vlasti dlho netešil. Slovenský jazyk vyučoval len štyri roky. Jeho pedagogickú činnosť ukončila predčasná smrť. Zomrel 47-ročný 20. júna 1923. Pochovaný je v Bratislave na Ondrejskom cintoríne.

Okrem vytlačenej gramatickej publikácie veľa jeho odborných lingvistických postrehov skrýva aj Železničný slovník inž. Ivana Viesta st., ktorému bol osobným priateľom aj poradcom pri koncipovaní slovníka (podľa svedectva jeho dcéry, archivárky v. v. dr. Zory Viestovej).

2. Hlavatého gramatický spis má charakter vysokoškolskej učebnice: je písaný prehľadne, názorne aj pútavo. Štýl a formu úvodu odôvodňuje to, že vtedajší poprevratoví maturanti, ktorí sa len posledné dva-tri, najviac štyri roky učili slovenčinu ako vyučovací predmet, poznali ju teoreticky oveľa menej než tí zo 40. a 50. rokov. Tým bolo treba podať problémy veľmi jednoducho, aby sa pri voľbe stanoviska k danej problematike vedeli správne orientovať.

Kniha je z vedeckej stránky na úrovni a pedagogicky správne podaná. Staroslovienske skloňovanie substantív a adjektív neučí len izolovane, ale paralelne uvádza aj tvary zo súčasnej slovenčiny. Tak sa totiž ľahšie zapamätajú aj tvary, aj ich zmeny. Nárečové podoby sa neuvádzajú, lebo vtedajší študenti si stihli osvojiť iba spisovný jazyk. Š. Hlavatý svojou historickou prácou preklenul vákuum medzi historickou a modernou gramatikou slovenčiny, ktoré študenti najmä v prvom ročníku veľmi pociťujú.

Úvod Hlavatého historickej gramatiky zaberá 29 strán (7—36). Miestami má polemický charakter proti teórii čechoslovakizmu, ktorá sa snažila slovenský jazyk degradovať na nárečie češtiny. Autor sa pri kritike čechoslovakizmu opieral aj o mienku ruského profesora T. Florinského. P. J. Šafárik mu v tomto ohľade nie je smerodajný, lebo kým pôsobil v Novom Sade, písal o samostatnom slovenskom jazyku (*Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten*, Budín 1826). Až v Prahe sa

priklonil k oficiálnej mienke (Hlasové o potrebe jednoty spisovného jazyka pro Čechy, Moravany a Slováky, Praha 1864). Pravda, ako to už pri polemikách býva, aj Š. Hlavatý sa dopustil chyby a z toho potom vyplynuli omyly; napr. na s. 19 (odsek 6) píše: „Aj pokrok vo vývoji hláskoslovnom, aj zaostalosť vo vývoji tvaroslovnom je českému jazyku na škodu . . . lebo veľa utratil zo svojho slovanského rázu . . . stal sa (inému) Slovanovi menej zrozumiteľným.“ Je pravda, že čeština má viac tvaroslovných archaizmov, lenže to nie je čeština „na škodu“, lebo to zodpovedá vnútorným zákonitostiam jej vývinu. Práve na ich odlišnosti vývinu v oboch jazykoch dokazuje Š. Hlavatý samostatnosť každého z nich. O tom píše takto: „Už aj z rozchodného smeru vývoja jazyka slovenského a českého nasleduje, že slovenský jazyk nemôže byť dialektom, nárečím jazyka českého . . .“ (s. 21) Š. Hlavatý zdôrazňuje blízkosť slovenčiny so slovinčinou. (s. 21)

Na s. 25—36 podáva Š. Hlavatý stručný prehľad staroslovienskej deklinácie samohláskových a spoluhláskových kmeňov na pozadí slovných príkladov z iných indoeurópskych jazykov. Túto kapitolu končí slovami: „História vývoja deklinácií je vlastne históriou pádových koncoviek.“ (s. 36)

Vlastná časť historickej gramatiky sa začína na s. 37. V kapitole A spracoval Š. Hlavatý samohláskové kmene zakončené na samohlásky *o, a, i, u, ú*; v kapitole B podáva spoluhláskové kmene zakončené na *n, s, t, r*. V praslovančine mali všetky kmene len po jednom vzore. Každá kmeňová trieda/skupina mala vlastný systém pádových prípon. Až postupne nastala pri substantívach diferenciacia vzorov a napokon došlo aj k rozlišovaniu životných a neživotných substantív aj na základe pádových prípon. Tak pribudli ďalšie vzory. Viaceré zmeny pádových prípon nastali analógiou. Na s. 35 autor píše: „Ako vidíme, zo slovenčiny väčšina skloňovacích vzorov, ba celých deklinácií vymrela . . . Tak vymreli zo slovenčiny všetky deklinácie kmeňov spoluhláskových na *n, s, t, r* a samohláskových na *u, ú*. Dochovali sa nám deklinácie na *o, a, i*.“

Tieto skutočnosti viedli Š. Hlavatého k tvrdeniu, že jazyky sa zjednodušujú. Ďalej píše: „Zmysel pre gramatický rod v jazykoch slovanských je natoľko vyvinutý, že úplnému splynutiu deklinácií v jednu stojí v ceste len gramatický, čiže mluvnický rod slov.“ (s. 36)

Skloňovanie substantív zaberá v Hlavatého historickej gramatike 122 strán (s. 37—159). Autor člení substantíva podľa kmeňov. Vychádza z historickej kmeňovej deklinácie slov a paralelne uvádza tvary zo súčasnej slovenčiny, vysvetľuje ich vývin a jeho príčiny. Hlavatého výklad je pedagogicky názorný a pritom vedecký. Veď sa opiera o diela naslovovzatých autorov, ako ukazuje zoznam použitej literatúry na s. 269—270. Všetky tieto diela mal k dispozícii v budapeštianskych vedeckých knižniciach.

Pri výklade substantív neobišiel Š. Hlavatý ani hypokoristiká (s. 70—72),

ako *Mišo, Jano, Paľo, strýko/strýco, ujko/ujco*, ktoré sú pre slovenčinu typické. Odvodzuje ich od stsl. vokatívov *slugo, vľadyko!* Priezvisko *Jančo* už však nesie znaky vplyvu maďarčiny; je to len slovenskou koncovkou poslovenčené maďarské hypokoristikum *Jancsi*. Na s. 70 Š. Hlavatý o hypokoristikách píše: „Tvorila sa riadne z mien osobných, zriedka zvieracích. V slovenčine sú veľmi obľúbené jak v reči spisovnej tak aj ľudovej. Túto vlastnosť má slovenčina spoločnú s jazykmi južnoslovanskými, v ktorých hypokoristiká sú tiež veľmi obľúbené.“ Autor sa však mylí, keď tvrdí, že čeština hypokoristiká nemá a že ich majú iba východomoravské nárečia. Veď *Pepo, Pepík, Jarka, Jarda, Přemda, Jeník, Máňa, Mařenka, Anda* sú pre češtinu veľmi typické. Na ruštinu v tejto súvislosti Š. Hlavatý zabudol.

3. Druhý diel svojej knihy venoval Š. Hlavatý skloňovaniu adjektív. Túto problematiku spracoval autor na s. 163—268, venoval jej teda 105 strán. V prvej časti osobitne spracoval nominálne adjektíva podľa kmeňov, v druhej časti zasa zložené prídavné mená. Tento spôsob je pre historickú gramatiku primeraný, lebo práve z nej autor derivuje adjektívne tvary v súčasnej slovenčine.

Úvod k druhej časti sa začína takto: „Povedali sme, že prídavné mená nemali skloňovacieho vzoru zvláštného, ale že sa skloňovali podľa vzoru príslušných mien podstatných.“ (s. 163) Š. Hlavatý uvádza na to príklady z iných indoeurópskych jazykov: „V sanskrte sa skloňuje *pápas — zlý* ako *devas — Bôh*; v latinčine *bonus = dobrý* ako *dominus = pán*.“ Aj výber inojazyčných exemplifikácií je pedagogicky správny: sú jednoduché a ľahké na zapamätanie.

V odseku 248 autor píše: „Skloňovanie mien prídavných dialo sa v staroslovančine (= staroslovenčine, pozn. M. H.) podľa príslušných vzorov mien podstatných, teda *dobrŭ (m)* podľa *chlapŭ, dobrá (ž)* podľa *ryba* a *dobro (s)* podľa *lěto*.“

Zo staroindičtiny cez praslovančinu odvodzuje a vysvetľuje Š. Hlavatý aj vznik a skloňovanie slovenských adjektív a ich stupňovanie; napr. „stind. I. *navas*, psl. *novŭ — nový*; II. stind. *navyams*, psl. *novějši — novšia*“. Potom uvádza staršie i novšie komparatívne prípony.

Š. Hlavatý neobišiel ani adverbiá, ktoré majú spoločnú podobu s adjektívami. Na s. 205 bez komentára cituje z Hattalovej (§ 289) a z Mrázovej (§ 74) gramatiky, kde sa odporúča takéto tvorenie komparatívu prísloviek: *blízko — bližej, draho — dražej, mokro — mokrej*. V nárečiach sa tu i tam takéto podoby vyskytnú, ale pre spisovný jazyk sú neúnosné. Zdá sa, že M. Hattalu pritom ovplyvnila čeština, veď dlhé roky pôsobil v Prahe.

Š. Hlavatý venoval pozornosť aj činnému prídastiu minulému (uvádza tvary *znavŭ, nesŭ*) a činnému prídastiu prítomnému (napr. *nesy*).

V časti B (s. 229—235) spracoval Š. Hlavatý adjektíva spoluhláskových

kmeňov, kam patrili aj komparatívy a superlatívy, činné prídavné minulé i participiá, napr. *chvale*.

Veľmi dobre a názorne vysvetlil Š. Hlavatý skloňovanie zložených prídavných mien, ktorých „pády sú zložené z tvaru menného a zámena ukazovacieho *ji, ja, je* ... Ukazovacie zámeno ... jako postpozitívny člen pripojovalo sa enkliticky k mennému tvaru mena prídavného.“ (s. 237) Aj na konci tejto kapitoly venoval autor pozornosť analogickým tvarom, ktoré sa postupne vyvinuli zo staroslovienčiny a patria do slovnej zásoby súčasnej slovenčiny.

V 40. rokoch (za veľkého nedostatku Weingartovej knihy) by nám bola Hlavatého historická gramatika štúdium staroslovienčiny — najmä v začiatkoch — uľahčila aj tým, že staroslovienske príklady uvádza v prepise latinkou. Študentom slavistiky, ktorí nemali za sebou vyučovanie ruštiny ako dnešní študenti, boli by sa takto zapísané staroslovienske tvary vizuálne lepšie vtlačili aj udržali v pamäti než staroslovienskou cyrilikou vytlačené podoby, odlišné aj od dnešnej azbuky.

4. Štýl Hlavatého gramatickej práce je „matičný“, taký, aký od štúrovských čias používali „slovenskí vedomci“ vyškolení na klasických gymnáziách, ktorí sa usilovali aj knižnú slovenčinu štylizovať podľa elegantnej klasickej latinčiny. Lenže to, čo sa od stredoveku ujalo v nemčine, a to latinizovaná syntax, nezodpovedalo duchu slovenčiny, ktorá sa od roku 1920 pomaly, ale isto vracala k reči ľudu, a preto podnes si uchováva slovenský základ.

Podľa vzoru latinčiny Š. Hlavatý často kladie sloveso na koniec vety, napr.: „*Čo sa týče niektorých paralelných zjavov českých od slovenčiny odchodných, tie už aj z ohľadu nášho stanoviska, zaujatého voči češtine, podotknúť musíme.*“ (s. 17) K latinizujúcej syntaxi Š. Hlavatého patria aj postpozitívne prívlastky, napr.: „*My len dľa možnosti nakresliť chceme obraz vývoja deklinácií slovenských.*“ (s. 16)

Š. Hlavatý pri práci čerpal zväčša z inojazyčnej literatúry a pre daktoré termíny a výrazy hľadal pomenovanie aj v reči slovenských ľudí, s ktorými sa stretával v robotníckych spolkoch, napr.: „*Tvorí sa (hypokoristiká) riadne z mien osobných ...*“ (s. 70) Dnes by sme povedali: *tvoria sa obyčajne*. Alebo: „*... mladíci, ktorí sa nám dochovávajú*“ (s. 16) — dnes povieme *ktorí nám dorastajú*; namiesto „*počali robiť*“ povieme *začali robiť*. Autor si miestami vypomáhal aj českými výrazmi alebo mu vkĺzli do jazyka z českých prameňov, napr.: „*východišťa*“ (s. 17) namiesto *východiska*, „*jak*“ (s. 25) namiesto *ako*. Na iných miestach si Š. Hlavatý sám vykonštruoval spojenia, ale nie všetky sa mu celkom vydarili, napr. namiesto „*v dobe a na pôde zvanej indogermánskej*“ (s. 25) by malo byť *indoeurópskej*. O niečo ďalej čítame: „*Dľa druhého hláskoslovného zákona j vsiaklo*

do predchádzajúcej spoluhlásky a ju palatalizovalo . . .“ (s. 29) Dnes by sme povedali: *j splynulo s predchádzajúcou tvrdou spoluhláskou . . .* Obrazné vyjadrovanie Š. Hlavatého vidieť aj v tejto vete: „ . . . *slovenský jazyk . . . dýše svojimi vlastnými pľúcami.*“ (s. 21)

Nesmieme však zabudnúť, že Š. Hlavatý svoju historickú gramatiku koncipoval v cudzine a v časoch, keď ešte nebolo pravidiel slovenského pravopisu ani ustálenej slovenskej gramatickej terminológie. Originál, jeho doktorská dizertácia, bola napísaná v maďarčine a v tomto jazyku ju musel aj obhajovať. A preklad odbornej vedeckej literatúry, hoci aj do materinského jazyka, bol vždy ťažší a náročnejší než preklad beletrie najmä pre spomínané terminologické ťažkosti.

Historická gramatika Š. Hlavatého predstavuje vlastne prvú vedeckú prácu z tejto oblasti od slovenského autora a v slovenčine. V tom spočíva jej veľká hodnota. Škoda, že predčasná smrť zabránila autorovi napísať druhý zväzok, v ktorom by spracoval aj historickú gramatiku slovies a neohybných slovných druhov.

Pramene

Životopisné dáta autora aj jeho historickú gramatiku som našla v archíve SSV v Trnave.

Vyžiadala som si o ňom správu aj z matriky jeho rodnej obce Sološnice.

O Hlavatého priateľskej spolupráci s jej otcom Ing. Ivanom Viestom st. ma ústne informovala PhDr. Zora Viestová, archivárka v. v. v Skalici.

Štefan Peciar

NIEKTORÉ AKTUÁLNE PROBLÉMY SLOVENSKÉHO PRÁVOPISU

1. Pri viacerých príležitostiach sa konštatovalo, že súčasný slovenský pravopis ako systém je vcelku ustálený, ale že v ňom existujú také body, ktoré nie sú uspokojivo doriešené a ktoré spôsobujú väčšie alebo menšie ťažkosti pri aktívnom používaní písomnej formy spisovnej slovenčiny i vo vyučovaní nášho materinského jazyka. V pracovných plánoch Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV sa preto ráta s tým, že do začiatku budúcej päťročnice sa vypracuje nové vydanie základnej akademickej príručky slovenského pravopisu. V pripravách na realizáciu tohto projektu treba prediskutovať a riešiť niektoré otázky slovenského pravopisu.

Uvedomujeme si, že v jazykovej situácii v ČSSR, charakterizovanej existenciou dvoch blízko príbuzných rovnoprávných a rozvinutých spisovných jazykov, ktoré sú v každodennom kontakte, je pri riešení pravopisných otázok žiadúce prihliadať na ortografickú situáciu v druhom jazyku a pamätať na to, aby sa existujúci český a slovenský ortografický systém nevyvíjali protichodne, aby sa navzájom zbytočne neodďaľovali, lež podľa možnosti zblížovali. Tieto zásady si rovnako dobre uvedomujú slovenskí aj českí jazykovedci. Svedčia o tom obojstranné úvahy o potrebe koordinácie českého a slovenského pravopisu. Tieto snahy však dosiaľ nevedli k želateľným výsledkom, a to ani v takej formálnej zložke pravopisu, ako sú zásady písania veľkých písmen na začiatku vlastných mien. To svedčí o tom, ako ťažko sa presadzujú pravopisné zmeny v jazyku s dlhou spisovnou tradíciou.

V našej súčasnej jazykovej situácii pokladáme za klamnú ilúziu chcieť presvedčiť všetky kruhy slovenskej kultúrnej verejnosti o účelnosti nejakej radikálnej pravopisnej reformy, napr. dôsledným odstránením ypsilonu, nehovoriac o tom, že takáto radikálna zmena slovenského pravopisného systému by sa nemohla uskutočniť bez ohľadu na český pravopis. V súčasnosti majú nádej na realizáciu iba také pravopisné úpravy, ktorými sa zdokonalí a zjednoduší existujúca ortografická sústava a jej základné princípy. Túto zásadu sme uplatnili v pravopisnej úprave z r. 1953 a do dôsledkov v jednotlivých slovách v r. 1968. Skúsenosti ukázali, že v pravopise neradno meniť to, čo je tradíciou pevne ustálené. Skúsenosti však zároveň ukazujú, že dobré fungovanie pravopisu v jeho dvoch základných funkciách, zaznamenávacej a vybavovacej, si z času na čas vyžaduje pravopis v jednotlivostiach upravovať a prispôbovať ho kultúrnym potrebám používateľov spisovného jazyka. Z praktických príčin nemožno úpravy pravopisu robiť často, lebo tým by sa oslabovala stabilita spisovného jazyka. Spisovný jazyk sa však stále vyvíja, i keď nepozorovane a podstatne pomalšie ako nekodifikovaný jazykový útvar, a menia sa aj podmienky a rozsah jeho

používania v súvislosti s rozvojom spoločnosti. Zmeneným spoločenským podmienkam, zmenenej jazykovej situácii sa musí pravopis prispôsobovať.

Prenikavé spoločenské zmeny súvisiace s budovaním vyspelej socialistickej spoločnosti vedú k stálemu rozširovaniu a prehľbovaniu vzdelania širokých vrstiev pracujúcich. Ustavične sa prehľbuje vedecké poznanie národného jazyka a jeho vývinových zákonitostí. Úplné zrovnoprávnenie Slovákov a Čechov v duchu leninskej národnostnej politiky KSC, stále sa prehľbujúca spolupráca a výmena kultúrnych hodnôt medzi príslušníkmi našich dvoch národov, ich pravidelný styk na poradách v pracovných kolektívoch a v riadiacich orgánoch, hromadné čítanie tlače, počúvanie rozhlasu a sledovanie programov televízie v obidvoch národných jazykoch — to všetko dáva možnosť príslušníkom jedného národa v širokom rozsahu a pravidelne prichádzať do styku s blízkym jazykom druhého národa. To sú prirodzené priaznivé podmienky pre vznik interferencií v hovorenej i písanej forme jazyka. Niektoré interferencie môžu mať priaznivý vplyv na rozvoj spisovného jazyka, tie sú vítané, iné rušivo zasahujú do vnútorných zákonitostí národného jazyka, tie sú nežiadúce. Rozlíšiť tieto dva druhy jazykovej interferencie však nie je vždy také jednoznačné, akoby sa na prvý pohľad zdalo.

V našej súčasnej jazykovej situácii sa čoraz častejšie objavuje ešte jeden nový moment. Je to stále masovejšie oboznamovanie sa našich ľudí s ruštinou v písomnej i hovorenej forme. Najmä hromadné používanie sovietskej odbornej literatúry alebo zahraničnej literatúry v ruskom preklade je zdrojom niektorých nových javov v slovnej zásobe, v tvorení slov i v gramatickej stavbe súčasnej spisovnej slovenčiny. I v slovenskom pravopise pozorujeme niektoré javy, ktorých prameňom je rusko-slovenská jazyková interferencia. I tieto javy si musíme všimnúť a hodnotiť.

2. Po týchto úvodných poznámkach si chceme z hľadiska našej súčasnej jazykovej situácie podrobnejšie všimnúť niektoré otázky slovenského pravopisu, ktorými sa bude treba zaoberať pri príprave budúceho akademického vydania Pravidiel slovenského pravopisu. Sústredíme sa len na štyri parciálne otázky: a) písanie veľkých začiatočných písmen, b) písanie čiarky, c) písanie spojovníka v zložených slovách a d) písanie výrazov spolu či oddelene.

Vo výklade budeme postupovať tak, že vyjdeme zo súčasnej kodifikácie, poukážeme na to, v čom dnešná kodifikácia pôsobí ťažkosti alebo sa nezachováva, potom si všimneme, ako sa daný problém rieši v českom alebo v ruskom, príp. aj v inom pravopise, a napokon sformulujeme návrh na príslušné pravidlo, resp. na spôsob riešenia problému.

2.1. *Písanie veľkých začiatočných písmen.* — Hoci poučky o písaní veľkých začiatočných písmen v Pravidlách slovenského pravopisu (§ 53) sú pomerne podrobné, predsa sa viackrát konštatovalo, že nie sú úplné a obsahujú isté protirečenia. Touto otázkou sa najpodrobnejšie vo viacerých príspevkoch zaoberal L. Dvonč. Po dôkladných analýzach jednotlivých poučiek a ilustrujúcich príkladov rozličných typov konštatoval, že napr.

poučky o písaní veľkých písmen vo viacslovných vlastných menách „nie sú úplné a niektoré sú aj nesprávne formulované“ (Dvonč, 1958a, s. 143). V inom príspevku polemizuje s formuláciou poučky Pravidiel, že „v niektorých, najmä zemepisných názvoch, obsahujúcich druhové meno a jeho bližšie určenie prídavným menom, pokladáme za vlastné meno len určujúce slovo, t. j. prídavné meno“, a vyslovuje stanovisko, že „v budúcom vydaní Pravidiel slovenského pravopisu bude potrebné od základu prepracovať poučky o písaní veľkých písmen vo vlastných menách so zhodným adjektívnym prívlastkom“ (Dvonč, 1958b, s. 229; 1958c, s. 361). L. Dvonč polemizoval s vymedzením pojmu vlastného mena aj v súvislosti s poučkami Pravidiel o písaní veľkého písmena vo viacslovných vlastných menách s postpozitívnym nezhodným prívlastkom typu *ulica Partizánov*. Nesúhlasí s formuláciou poučky, v ktorej sa za vlastné meno v uvedenom type pokladá len nezhodný prívlastok (*Partizánov*), a dokazuje, že vlastným menom je celé pomenovanie *ulica Partizánov*. Toto stanovisko je nepochybne správne a uvedené formulácie bude treba v nových Pravidlách upraviť. Na rozdiel od L. Dvonča nepokladáme však za jediné praktické východisko zmenu pravopisu v tomto bode a zavedenie písania *Ulica partizánov* (s veľkým písmenom v druhovom podst. mene a s malým písmenom v rozlišujúcom podst. mene).

Pri tomto návrhu L. Dvonč argumentuje tým, že takýto spôsob písania sa v praxi nezriedka vyskytuje a v istých typoch pomenovaní iný spôsob písania ani neexistuje. Pripomína aj to, že v novinovom návrhu na nové vydanie Pravidiel (r. 1952) sa uvádzal práve len spôsob písania *Ulica partizánov*.

Proti týmto argumentom treba predovšetkým uviesť, že v nových typoch pomenovaní istý čas pravopis kolíše. V novom vydaní Pravidiel z r. 1953, ktorému predchádzali široké diskusie, nie náhodou sa kodifikoval spôsob písania vlastných mien typu *ulica Partizánov* v zhode so spôsobom písania tohto typu v blízkych slovanských jazykoch — v češtine, v ruštine, v poľštine a i. Tým sa ustálila istá spoločná pravopisná tradícia, ktorú nehodno narúšať. Pri dvojčlenných vlastných menách je vecne celkom pochopiteľné, že v uvedenom type vlastných mien sa práve rozlišujúci člen pocítuje ako „kľúčové slovo“ pomenovania rovnako, ako je „kľúčovým slovom“ rozlišujúci člen v základnom type *Partizánska ulica*, kým druhové podstatné meno (*ulica, námestie, park, cesta...*) tu má charakter apelatíva. Nič na veci nemení ani to, že celé pomenovanie sa chápe ako vlastné meno. Vedomie členitosti, resp. pevného celku nie je pritom vo všetkých konkrétnych pomenovaniach úplne rovnaké. To závisí od viacerých činiteľov, ako je napr. lexikálny význam pomenovania, priame či metaforické pomenovanie, frekvencia pomenovania v domácom prostredí a i. Zriedkavé

okrajové typy ľahšie podliehajú rozličným analógiám. Preto zisťujeme pravopisné rozdiely aj v rovnakých typoch vlastných mien, ako to na mnohých príkladoch ukázal L. Dvonč (1961). Napríklad v metaforických pomenovaniach útvarov Mesiaca, hoci ide o zemepisné mená, sa ustálilo písanie typu *More pokoja*. Pri príprave budúceho vydania Pravidiel bude treba v paragrafe o písaní veľkých písmen zvážiť všetky príslušné faktory a podľa toho formulovať jednotlivé poučky. Pritom bude treba ťbať na to, aby sa to, čo je ustálené, zbytočne nemenilo, a aby sa pravidlá o písaní veľkých písmen v češtine a slovenčine v maximálnej možnej miere skoordinovali. Okrem toho bude treba odstrániť isté nedôslednosti a nedopatrenia v zaradení jednotlivých príkladov do nenáležitých kategórií vlastných mien.

V súčasnej písomnej praxi pozorujeme nadmernú frekvenciu veľkých písmen na začiatku slov. S veľkým začiatočným písmenom sa píše nielen pomenovania ústredných štátnych a politických volených orgánov a spoločenských inštitúcií, ale často aj pomenovania jednotlivých podriadených nesamostatných zložiek a súčastí, ako sú oddelenia, komisie ap. Okrem toho niet jednoty ani v označovaní jedinečných ústredných štátnych úradov, ako sú ministerstvá. L. Dvonč upozornil na to, že názvy československých ministerstiev (ústredných i republikových) sa v slovenskom pravopise píše s veľkým začiatočným písmenom, kým názvy ministerstiev iných štátov, často celkom paralelné s názvami našich ministerstiev, sa píše s malým začiatočným písmenom. V češtine sa názvy našich i cudzích ministerstiev píše s malým začiatočným písmenom. Stretávame sa napr. s písaním *Oddelenie školstva a vedy Ústredného výboru KSS, Oddelenie pre riadenie spoločenských vied SAV* a obdobne *Ideologické oddelenie Obvodného výboru KSS Bratislava 1, Lexikologicko-lexikografická komisia pri Medzinárodnom komitáte slavistov, Československo-poľská jazykovedná komisia*, ale aj *Dialektologická komisia (Slovenská dialektologická komisia) pri Jazykovednom ústave L. Štúra SAV, Komisia pre ruský jazyk SÚV ZČSSP, Komisia pre mimoškolské vyučovanie ruštiny OV ZČSSP* atď. V slovenskom pravopise sa píše s veľkým začiatočným písmenom nielen pomenovania fakúlt vysokých škôl, ale aj pomenovania katedier na jednotlivých fakultách (napr. *Katedra slavistiky a indoeuropeistiky FF UK*). Oveľa triezvejši je rozsah používania veľkých začiatočných písmen v českom pravopise, kde sa pomenovania oddelení, komisií (okrem štátnych a vládnych komisií), fakúlt vysokých škôl a vysokoškolských katedier píše s malým začiatočným písmenom. V češtine sa píše s malým začiatočným písmenom pomenovania stredných a základných škôl, a to aj s určením miesta, kým v slovenčine sa žiada písať pomenovania stredných a základných škôl s určením miesta s veľkým začiatočným písmenom, a to

aj typ *Gymnázium na Kukučínovej ulici v Bratislave* ap. Úradné Pravidlá českého pravopisu žiadajú dokonca písať s malým začiatočným písmenom pomenovania *ústrední výbor KSČ, krajský výbor KSČ v . . .*, naproti tomu *Krajský národný výbor v . . .*, *Okresní národný výbor v . . .*, *Místní národný výbor v . . .* Rozdiel medzi slovenským a českým pravopisom je aj v písaní pomenovaní *presidium ČSAV — Predsedníctvo SAV, sekretariát Státní mzdové komise — Sekretariát . . .*

Uvedené a podobné rozdiely medzi českým a slovenským pravopisom v používaní veľkých písmen sú pre prax veľkou a zbytočnou komplikáciou. Nájsť v tomto bode prijateľné jednotné riešenie je spoločnou aktuálnou úlohou českej a slovenskej pravopisnej komisie.

3. *Pravidlá o písaní/nepísaní čiarky.* — Spomedzi pravidiel o interpunkcii najväčšie ťažkosti v praxi spôsobujú poučky o písaní čiarky. Istú vinu na tom, že sa v praxi vyskytuje neúmerne množstvo chýb proti pravidlám o kladení čiarky, má škola. V školskom vyučovaní sa nevenuje dostatočná pozornosť stavbe a členeniu vety a súvetia a v dôsledku toho ani kladeniu čiarky, ktorá je veľmi dôležitým grafickým prostriedkom pri členení vety v písaných prejavoch.

V Pravidlách slovenského pravopisu sa rozlišujú poučky o písaní čiarky v jednoduchej vete a poučky o písaní čiarky v súvetí. Z poučiek o písaní čiarky v jednoduchej vete je vari najnáročnejšie rozlišovanie tesného a voľného prívlastku, prístavku a doplnku. Príslušné poučky sa v Pravidlách dost podrobne osvetľujú a ilustrujú vhodnými príkladmi. Poučky bude treba doplniť príkladmi na to, kedy sa pred prechodníkom (nielen holým) nekladie čiarka.

Rozlišovanie tesného a voľného prívlastku je založené na logickom princípe. To od píšúceho vyžaduje istú pozornosť a niekedy i logickú analýzu. (Prístavok alebo doplnok je z tohto hľadiska menej náročný ako prívlastok.) Rytmické členenie vety je tu iba pomocným kritériom, ktoré často môže zlyhať, najmä pri bohatšie rozvitej vete. Pri voľnej výslovnosti možno totiž oddeliť pauzou aj tesný prívlastok. Vtedy treba pri kladení čiarky rešpektovať logicko-gramatické vzťahy medzi prívlastkom a nadradeným členom.

Situáciu v tomto bode pri náročnosti poučky ešte komplikuje stále sa zosilňujúci vplyv interpunkcie v ruštine, v ktorej sa rytmickejší princíp uplatňuje oveľa širšie ako v slovenčine. V ruštine sa každý rozvitý postpozitívny prívlastok oddeľuje od nadradeného člena čiarkou. Naši rusisti prenášajú túto ruskú interpunkciu aj do svojich slovenských písomných jazykových prejavov. Prejavuje sa tu silná rusko-slovenská interferencia.

V tejto súvislosti sa vynára otázka, či by nebolo účelné zrušiť poučku

o rozlišovaní tesného a voľného privlastku v interpunkcii. Podľa nášho názoru logický princíp v tomto bode vyhovuje charakteru slovenčiny (i češtiny a niektorých iných európskych jazykov), kde sa pri ustálenom prízvuku nemôže tak dobre prejavíť rytmický princíp v členení výpovede, ako je to v ruštine s dynamickým pohyblivým prízvukom.

Rozlišovanie tesného a voľného privlastku pomáha lepšie chápať logickú stavbu vety. Pokiaľ tu nepôsobí vplyv iného interpunkčného systému, nie je toto rozlišovanie také náročné, aby si ho nevedel osvojiť priemerný žiak strednej školy.

Chyby v kladení, resp. nekladení čiarky nie sú zriedkavé ani v iných prípadoch, ako na to poukázali viacerí jazykovedci v Kultúre slova alebo v Slovenskej reči.

Osobitnú pozornosť si zasluhuje poučka o oddeľovaní niektorých častíc čiarkou. V poučke Pravidiel sa hovorí, že čiarkou sa najčastejšie oddeľujú častice *pravda, pravdaže, bohužiaľ, chvalabohu*, kým iné častice „sa obyčajne čiarkou neoddeľujú“. Ako príklady sa uvádzajú častice *naozaj, ozať, veru, hádam, vari, azda, vraj, reku, teda, nuž, naopak, povedzme*. Ale súčasne sa konštatuje, že „niektoré z týchto častíc oddeľujeme čiarkou, keď stoja na čele vety a sú zdôraznené“. Uvádzajú sa aj vhodné príklady v texte. Klasifikácia častíc z posledných rokov, ktorú podáva Morfológia slovenského jazyka, umožňuje oveľa detailnejšie sformulovať poučky o oddeľovaní častíc čiarkou. Predovšetkým bude treba rozmnožiť počet častíc, ktoré sa oddeľujú čiarkou. V súčasnej praxi sa takmer vždy oddeľujú častice *prirodzene* a *samozrejme*. Je prekvapujúce, že menej výrazná častica *zrejme* sa čiarkou neoddeľuje. Pravda, častice *prirodzene* a *samozrejme* nemožno pliesť s rovnako znejúcimi príslovkami, ktoré sa čiarkou neoddeľujú. Popri častici *bohužiaľ* sa žiada oddeľovať čiarkou aj synonymnú časticu *žiaľ*. Čiarkou sa oddeľujú aj niektoré nové častice typu *namojdušu, namojveru*, ktoré sa niekedy pokladajú aj za citoslovčia. Pri oddeľovaní častíc čiarkou sa opäť prejavuje vplyv ruskej interpunkcie, kde je kladenie čiarky oveľa hojnejšie ako v slovenčine v súlade so spomenutým rytmickým členením vety. V ruskej vete sa napríklad bežne a pravidelne oddeľujú čiarkou modálne častice *возможно, бо́лее того, отна́ко, несомне́нно*, ktorých slovenské ekvivalenty čiarkou neoddeľujeme. Naši rusisti aj v tomto prípade prenášajú pravidlá ruskej interpunkcie do slovenčiny. Čiarkami oddeľujú napr. aj nevetné vložky typu *podľa nášho názoru, podľa mojej mienky*, ktoré v slovenčine čiarkami neoddeľujeme. Všetky podobné prípady, v ktorých dochádza k nežiadúcej rusko-slovenskej interferencii v interpunkcii, bude treba zahrnúť do príslušných poučiek.

Problémom sa stáva i kladenie čiarky po výrazoch *po prvé, po druhé*...

Donedávna sme tieto výrazy v slovenčine neoddeľovali čiarkou. V posledných rokoch však — opäť pod vplyvom ruštiny — sa tieto výrazy takmer dôsledne oddeľujú čiarkou, a to aj v dennej tlači. Výrazy *po prvé*, *po druhé* sa píše dvojakým spôsobom: číslami alebo slovami. Pri číselnom vyjadrení sa píše za číslicou 1, 2... bodka alebo oblúčik. Niektorí starší autori písali bodku aj pri slovnom vyjadrení. V starších tlačiach sa tu písala aj dvojbodka. Tento spôsob písania ukazuje, že za výrazmi *po prvé*, *po druhé* v ústnom prejave nasleduje výrazná prestávka. V písme možno prestávku naznačiť aj čiarkou. Písanie čiarky v tomto prípade možno pokladať za funkčne odôvodnené. Iný dôvod pre kladenie čiarky po výrazoch *po prvé*, *po druhé* je bohaté členenie myšlienky, v ktorej sa argumentácia rozvádza na časti, niekedy v celých odsekoch. Názorný príklad sme si zaznamenali z prejavu A. Gromyky na zasadaní valného zhromaždenia OSN, ktorý bol uverejnený v Pravde 4. októbra 1982. A. Gromyko v ňom uvádza šesť podmienok pre zachovanie svetového mieru. Každú požiadavku začína výrazom „*musí sa ...*“, pred ktorým vždy predchádza rozčleňujúci výraz *Po prvé, musí sa ... Po šieste, musí sa ...*

V jednom prípade však za uvedeným výrazom nemožno kľásť čiarku. Je to vtedy, keď výraz typu *po prvé* splýva s melódiou vety, čiže ak za ním nasleduje neprizvučné slovo. Napr. *Po prvé o tom neviem a po druhé ma to ani nezaujíma*. V poučkách o interpunkcii bude treba tieto jemné rozdiely vystihnúť.

Skúsenosti z praxe ukazujú, že ani poučky o čiarke v súvetí nie sú dostačujúce a jednoznačné. Chýba napr. poučka o tom, či pred skrátenou vetou s infinitívom typu *Neviem, čo si počať; Neviem, ako sa ti odvdáčiť; Nevie, kedy prestať*, v ktorej je vynechané modálne sloveso *mať*, treba písať čiarku alebo nie. Nejednotná je prax aj v písaní eliptických viet typu *Prídem, ale neviem kedy; Kúpil by som to, ale neviem za čo*. Oveľa podrobnejšie, ako je to v doterajších Pravidlách, treba rozviesť poučku o kladení čiarky pred spojkou *a* v inom ako zlučovacom význame. Jednoznačnejšie by sa mala formulovať poučka o písaní čiarky pred výrazmi *a teda, a preto, a tým, a tak* s dôsledkovým významom. V niektorých redakciách sa vžila prax písať pred týmito výrazmi dôsledne čiarku aj vtedy, keď nestoja na začiatku vety. A pritom sa nenáležite odvolávajú na poučku Pravidiel z paragrafu 170, kde sa hovorí o písaní čiarky v súvetí. Veľa problémov je pri písaní čiarky pred spojkou *alebo*. Pre školskú i redaktorskú prax by bolo žiadúce, aby sa v osobitnom odseku preberali pravidlá o písaní (alebo nepísaní) čiarky pred každou jednotlivou spojkou.

4. *Písanie zložených výrazov so spojovníkom*. — Jednou z najkomplikovanejších otázok nášho súčasného pravopisu je otázka, kedy písať zložené výrazy so spojovníkom a kedy bez spojovníka. Príčinu tohto problému

treba hľadať v odbornom vyjadrovaní v súčasnom spisovnom jazyku. V súvislosti s rozvojom myslenia je potrebné — najmä v odbornom jazyku — vyjadrovať najrozmanitejšie vzťahy medzi predmetmi a javmi skutočnosti. Niektoré vzťahy sa vyjadrujú syntaktickými prostriedkami, iné pomenúvacími prostriedkami. Spomedzi pomenúvacích prostriedkov sa viaceré vzťahy vyjadrujú zloženými pomenovaniami. V súčasných rozvíjaných spisovných jazykoch existuje veľké množstvo zložených pomenovaní, predovšetkým substantív a adjektív, a stále sa tvoria nové. Zložené výrazy týchto dvoch slovných druhov píšeme v slovenčine — podobne ako v iných slovanských jazykoch — dvojako: jedny dovedna, iné so spojovníkom.

Pri tvorení a používaní nových zložených substantív a najmä adjektív vládne dosiaľ v praxi veľké kolísanie a nejednotnosť. Tie isté výrazy, a to aj veľmi frekventované, ako je napr. zložené adjektívum *vedeckotechnický*, sa píše raz dovedna bez spojovníka, inokedy so spojovníkom.

Problém písania zložených adjektív sa nedávno pokúsil teoreticky osvetliť J. Horecký (1977). Analyzoval niekoľko termínov obsahujúcich zložené adjektíva z hľadiska vzťahu obsahu a formy, a to v štyroch rovinách: logickej, sémantickej, onomaziologickej a onomatologickej. Vydělil niekoľko sémantických typov zložených adjektív, pričom sa usiloval odôvodniť spôsob písania príslušného typu. Poukázal aj na možnosť dvojakej interpretácie niektorých pomenovaní, čím možno vysvetliť dvojaký spôsob písania. Okrem toho upozornil na niektoré modely prevzaté z ruštiny. Konštatoval, že v súčasnej spisovnej slovenčine pod vplyvom ruštiny stále pribúda zložených adjektív so spojovníkom. Citovaná štúdia J. Horeckého však nie je orientovaná priamo na praktické riešenie pravopisných problémov zložených adjektív. Jeho príliš zložitý pojmový aparát by bol veľkou prekážkou pri formulovaní inštruktívnych pravidiel o písaní zložených adjektív rozličných typov. Neprijateľný je jeho návrh písať spojenie „politicko organizačné zabezpečenie“ ako tri slová, teda písať „politicko organizačný“ oddelene. Forma „politicko“ totiž v slovenčine neexistuje ako samostatné slovo, ale iba ako prvá časť zložených adjektív.

Na prekonanie dnešného chaosu v súčasnej ortografickej praxi v tomto bode je podľa našej mienky potrebné v budúcom vydaní ortografickej príručky sformulovať podrobné poučky o spôsobe písania zložených výrazov usporiadané podľa slovných druhov a v rámci každého slovného druhu osobitne zostaviť poučky, v ktorých prípadoch sa zložené výrazy píše dovedna ako jedno slovo (bez spojovníka), v ktorých prípadoch so spojovníkom, a podľa potreby sformulovať ešte poučku o tom, ktoré výrazy sa píše oddelene ako samostatné slová. Takto sú usporiadané ortografické pra-

vidlá príslušnej kapitoly napr. v ruskej ortografickej príručke A. B. Šapiru (1951).

Pri zostavovaní kapitoly o písaní zložených výrazov v novom vydaní Pravidiel odporúčame rešpektovať tieto všeobecné zásady:

4.1. Ustálený spôsob písania zložených adjektív (a zložených výrazov vôbec) netreba meniť. V slovenčine sa napr. ustálilo písanie dovedna v adjektívach označujúcich farebné odtienky: nielen typy *bledočervený*, *bledozelený*, *slabočervený*, *slabožltý*, *tmavočervený*, *tmavomodrý*, *sýtočervený*, *sýtozelený*, *tuhočervený*, *tuhozelesý*; *tmavočokoládový*, *tmavogaštanový*, *tmavokrvavý*, *tmavoorechový*, ale aj *citrónovožltý*, *hráškovozelený*, *mrkvovočervený*, *cviklovočervený*, *olivovožltý*, *gaštanovohnedý*, *krvavočervený* atď. Podľa tohto modelu sa tvoria početné nové zložené adjektíva a tento model sa nenáležite rozširuje aj na spojenia typu *čisto biela farba* (Ondrejov má napríklad výrazy *čistobiele ponožky*, *čistobiele vajcia* — a podobu *čistobiely* zaznamenali aj Pravidlá slovenského pravopisu z r. 1940), obdobne *čistozelený*, *čistohodvábny*, *čistovlnený*, ba v slovníkovej kartotéke JÜLS SAV sme našli aj zloženinu *čistozelenkavožltý*.

V češtine sa podobné výrazy píše oddelene ako dve samostatné slová, ako napr. *citronově žlutý*, *sytě zelený*, *bledě červený*, ako aj *čistě zelený*, *čistě hedvábný*, *čistě vlněný* ap. Podobný pravopisný rozdiel medzi češtinou a slovenčinou je aj v písaní zložených adjektívnych výrazov s prvou časťou *ново-*. V slovenčine sú dva typy zložených adjektív s *ново-*. Jeden model je v slovenčine paralelný s češtinou. Tento model predstavujú adjektíva typu *novogotický*, *novorománsky*, *novogrécky*, *novomódny*, *novozákonný*, kde sú slovotvorným východiskom združené pomenovania. Ale v slovenčine sa tento model nenáležite rozšíril na výrazy, ktorých slovotvorným východiskom je spojenie príslovky *ново* so slovesným základom. Takýchto nepravých zloženín je v slovenčine veľa a stále vznikajú nové. Sú to výrazy typu *novokúpený*, *novomurovaný*, *novonadobudnutý*, *novonapadnutý*, *novonaštudovaný*, *novonatretný*, *novozvolený* a i., zaznamenané aj v SSJ. O nepravosti takýchto zloženín svedčí ich výslovnosť s potenciálnym vedľajším alebo i hlavným prízvukom na druhej časti výrazu. České ekvivalenty týchto výrazov majú podobu *nově nastudovaný*, *nově vybudovaný*, *nově zvolený* ap.

Na tento pravopisný rozdiel medzi slovenčinou a češtinou treba dávať pozor najmä pri kontakte oboch jazykov. Napríklad v Česko-slovenskom slovníku z r. 1979 v hesle *nový* (s. 276) oproti českým spojeniam *nově zvolený předseda*, *nově zřízený závod* sa uvádzajú slovenské ekvivalenty v podobe „*ново, nanovo zvolený předseda*“, „*ново zriadený závod*“, v ktorých je tvar *ново* oddelený ako samostatné slovo — v rozpore s bežným pravopisným úzom v slovenčine. Toto nedopatrenie v normatívnej prí-

ručke svedčí o tom, že spôsob písania výrazov typu *novozvolený*, *novozriadený* dovedna nie je v slovenčine ešte dostatočne ustálený. A napriek tomu, že tento druhý typ zloženín s *novo-* pokladáme za logicky a sémanticky nenáležitý, neodvážili by sme sa odporúčať, aby sa tu realizovala zmena pravopisu, keďže by sa naďalej živelne presadzovala tendencia písať takéto výrazy dovedna.

4.2. V prípadoch jasnej slovotvornej motivácie treba u používateľov spisovného jazyka upevňovať vedomie slovotvorných vzťahov jednoznačným pravidlom. Napríklad poučky o písaní zložených adjektív dovedna treba ilustrovať väčším počtom takých zložených adjektív, ktoré sú utvorené zo združených pomenovaní typu *adjektívum + substantívum*: *literárna veda* — *literárnovedný* a rovnako *literárnoestetický*, *literárnokritický*, *literárnoumelecký* (nie „*literárno-kritický*“, „*literárno-umelecký*“), *spoločenské vedy* — *spoločenskovedný*, *vedecký výskum* — *vedeckovýskumný* (nie „*vedecko-výskumný*“), *dialektický materializmus* — *dialektickomaterialistický* (nie „*dialekticko-materialistický*“), *buržoázna demokracia* — *buržoáznodemokratický*, *buržoázny nacionalizmus* — *buržoáznonacionalistický*, obdobne *národnodemokratický*, *ľudovodemokratický*, *národnobuditeľský*, *národnoosloboditeľský*/—*oslobodzovací*, *politickoagitačný*, *politickopropagačný*, *ideovovýchovný* (ale *výchovno-vzdelávací* — zložené z dvoch relatívne samostatných pojmov) atď.

4.3. V písaní výrazov, ktoré sa skladajú z dvoch relatívne samostatných častí, treba podporovať tendenciu písať spojovník. Relatívna samostatnosť zložiek sa prakticky overuje parafrázou príslušných výrazov so zlučovacou spojkou *a*, napr. *materiálno-technická základňa* (= *materiálna a technická*), *tovarovo-peňažné vzťahy* (= *tovarové a peňažné*), *spoločensko-ekonomická* (= *spoločenská a ekonomická*), *spoločensko-ekonomický systém*, *mocensko-právne prostriedky* atď. Živelne sa presadzuje aj písanie *vedecko-technická revolúcia*, *vedecko-technický pokrok*, *vedecko-technická spolupráca* so spojovníkom, hoci Slovník slovenského jazyka i české slovníky odporúčajú písať adjektívum *vedeckotechnický* dovedna. V tomto prípade nebola správna doterajšia kodifikácia. Niektoré výrazy píše slovenské slovníky so spojovníkom (napr. *vedecko-fantastický*, *vedecko-popularizačný*, *vedecko-populárny*), kým české slovníky a podľa nich aj Česko-slovenský slovník bez spojovníka. Túto zbytočnú nejednotnosť treba odstrániť. Je zaujímavé, že v novom ekonomickom termíne *výrobnohospodárska jednotka* sa často stretávame s písaním dovedna, hoci by tu bol namieste spojovník. So spojovníkom treba písať aj také zložené adjektíva, v ktorých možno zamieňať poradie zložiek. Také sú napr. výrazy *historicko-spoločenský/spoločensko-historický vývoj*, *filozoficko-historické/historicko-filozofické štúdium* ap. V ruskej ortografii sa uplatňuje poučka,

podľa ktorej sa píše so spojovníkom aj také zložené adjektíva, ktoré vznikli zo spojení s obráteným poradím. Napríklad zo spojenia *riadenie hospodárstva* je odvodený termín *hospodársko-riadiaca sféra*, zo spojenia *pozitivistická veda* je odvodené zložené adjektívum *vedecko-pozitivistický* ap. Túto poučku možno aplikovať aj v slovenčine.

V sovietskej odbornej, najmä filozofickej literatúre sa stretávame s mnohými novými zloženými adjektívami, ktoré sa píše so spojovníkom, napr. *konkrétne-historická analýza*, *konkrétne-historická forma vlastníctva*, *konkrétne-historický prístup*, *konkrétne-historické chápanie dialektiky*, *konkrétne-historické podmienky* atď. Nie je odôvodnené preberať takéto zloženiny mechanicky do slovenčiny. Duchu slovenčiny lepšie zodpovedajú rozvité výrazy typu *konkrétna historická analýza*, *konkrétna historická forma vlastníctva*, *konkrétne historické podmienky* alebo *historicky konkrétna analýza*, *historicky konkrétna forma vlastníctva*, *historicky konkrétne podmienky* a pod.

5. *Písanie výrazov dovedna či oddelene.* — Posledná otázka, ktorej sa chceme krátko dotknúť, je písanie výrazov dovedna či oddelene, čiže problém hranice medzi slovami. Je to zložitá otázka nielen v slovenskom pravopise, ale aj v iných pravopisných systémoch. Je to jedna z najpohyblivejších zložiek ortografickej sústavy. Vo vývine jazyka slová niektorých slovných druhov strácajú svoju samostatnosť a splyývajú s inými slovami. Preto pravopisné príručky venujú tomuto javu pozornosť v osobitných kapitolách. Najviac miesta sa v týchto kapitolách venuje otázke písania prislovkových výrazov, ktoré sa vyvinuli z predložkových spojení. Pravidlá slovenského pravopisu uvádzajú niekoľko poučiek o tomto jave nie celkom organicky v kapitole o tvorení prísloviek (§ 141). V štúdiu Ako písať prislovkové výrazy (Peciar, 1958b), v ktorej sme sa touto otázkou zaoberali, konštatujeme, že v súčasnej spisovnej slovenčine ustavične pribúdajú nové prislovkové zložky. Usilovali sme sa zachytiť isté pravidelne sa opakujúce typy, ako aj niektoré nepravidelnosti (výnimky). Zistili sme aj viaceré nedôslednosti v samých Pravidlách a vyslovili požiadavku, aby sa nedôslednosti pri najbližšej pravopisnej úprave odstránili.

Osobitnú zmienku si zaslúžia prislovkové výrazy, v ktorých sa predložka *do*, resp. *na* nepíše dovedna s adjektívnym základom, ako je to vo väčšine prislovkových výrazov, ale sa oddeľuje. Sú to výrazy označujúce farby a farebné odtienky typu *do červena*, *do ružova*, *na červeno*, *na ružovo*. Tento spôsob písania sa v súčasnom pravopisnom úze už ustálil. Preto nepokladáme za rozumné prijať návrh niektorých jazykovedcov, aby sa aj v tomto type predložka *do*, resp. *na* písala dovedna so základom adjektíva. Hlavný protiargument vidíme v tom, že by vzniklo neprehľadné množstvo nových potenciálnych zložiek typu „*natmavofialovo*, *naslabo-*

ružovo, nasýtočerveno, nacítrónovožlté, nahráškovozeleno, dotmavohneda, dogašťanovohneda, naružovkasto atď., atď., a to napriek tomu, že predložka *na*, resp. *do* si tu zachováva svoju samostatnosť.

Pravopisné problémy sa, pravda, vyskytujú aj v niektorých iných typoch výrazov. Bude treba zrevidovať niektoré poučky o písaní zložitých číselníkov. Ako upozornil L. Dvonč, niektoré poučky o spôsobe písania zložených číselných výrazov sa v praxi nezachovávajú. Treba doplniť poučky o spôsobe písania zlomkových výrazov. Bude treba upozorniť na rozličné prípady chybného členenia slov, ktoré vznikajú kontamináciou. Stretli sme sa napr. s písaním *o polhodiny prídem* („*polhodiny*“ dovedna). Výraz *pol hodiny* je tu kontaminovaný so substantívom *polhodina*. Možno povedať: *o pol hodiny prídem* alebo *o polhodinu prídem*. Členenie slov je tu v každom prípade iné.

Tým končíme náš výklad. Z aktuálnej pravopisnej problematiky sme si vybrali iba niekoľko úsekov a aj v tých sme sa obmedzili na isté body, ktoré nepochybne budú predmetom diskusií v rámci príprav na nové vydanie Pravidiel slovenského pravopisu. Vyslovili sme aj niekoľko všeobecnejších myšlienok, ktoré môžu byť predmetom diskusie.

Literatúra

DVONČ, L. (1958a): K problematike vlastných mien. Slovenská reč, 23, 1958, s. 137–143.

DVONČ, L. (1958b): Zásady písania veľkých písmen vo vlastných menách. Slovenská reč, 23, 1958, s. 222–229.

DVONČ, L. (1958c): Písanie veľkých písmen vo vlastných menách so zhodným adjektívnym prívlastkom. Slovenská reč, 23, 1958, s. 348–361.

DVONČ, L.: Písanie vlastných mien typu *ulica Partizánov*. Slovenská reč, 26, 1961, s. 299–309.

HORECKÝ, J.: Zložené prídavné mená v slovenčine, In: Jazykovedné štúdie. 13. Ružičkov zborník. Red. J. Horecký. Bratislava, Veda 1977, s. 131–137.

Pravidlá slovenského pravopisu. 11. vyd. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1971. 422 s.

PECIAR, Š.: Ako písať príslovkové výrazy. Slovenská reč, 23, 1958, s. 207–222.

SAPIRO, A. B.: Russkoje pravopisanije. Moskva, Akademiya nauk SSSR 1951, s. 120–144.

Prof. Ján Matejčík päťdesiatročný

18. júla 1983 sa dožíva päťdesiatych narodenín prof. Ján Matejčík, CSc., dekan Pedagogickej fakulty v Banskej Bystrici.

J. Matejčík pochádza z robotníckej rodiny v Lupoči, okres Lučenec. Jeho otec (starý člen KSČ) tu bol dedinským kováčom. Rodinné prostredie v Lupoči zanechalo v myslení nášho jubilanta a v jeho hodnotení životných faktov trvalé stopy. Skromnosť, húževnatosť, pokroková orientácia, hlboké porozumenie pre spôsob života pracujúceho človeka sú charakteristické pre J. Matejčíka ako človeka. Živý záujem o všetky stránky ľudovej reči je charakteristický pre J. Matejčíka ako bádateľa. Od svojich osemnástich rokov je členom KSČ. Po maturite na gymnáziu v Lučenci absolvoval J. Matejčík Filozofickú fakultu v Bratislave (slovenský a ruský jazyk) a odišiel za asistenta Vyššej pedagogickej školy do Banskej Bystrice (r. 1957). Stál pri zrode a budovaní Pedagogickej fakulty. V r. 1966 získal hodnosť kandidáta filologických vied, v r. 1969 bol vymenovaný za docenta a v r. 1975 za profesora slovenského jazyka. V r. 1966–1970 bol vedúcim Katedry slovenského jazyka a literatúry PF, v r. 1969–1970 prodekanom fakulty. Od r. 1970 doteraz zastáva funciu dekana. Na fakulte zastával aj rozličné stranické funkcie. V uplynulom dvanásťročí pod jeho vedením zaznamenala Pedagogická fakulta výrazné úspechy v ideovopolitickej, pedagogickej a vedeckovýskumnej činnosti. Za dlhoročnú zásluhnú prácu bol J. Matejčíkovi v r. 1975 udelený čestný titul zaslúžilý učiteľ.

Vo svojej výskumnej práci venuje J. Matejčík pozornosť dejinám slovenského jazyka, jeho súčasnému stavu (najmä otázkam nárečí a antroponomastike, ako aj otázkam vyučovania slovenského jazyka a jazykovej kultúre). Pokiaľ ide o prvý pracovný okruh, analyzoval novohradské sloveniká zo 16.–19. stor., charakterizoval Hattalove názory na československú literárnu jednotu, J. Škultétyho a prvé vydanie Pravidiel slovenského pravopisu, zamýšľal sa nad etymológiou niektorých miestnych názvov (napr. *Banská Bystrica*, *Banská Stiavnica*, *Cinobaňa*, *Lučenec*, *Fončorda*, *Hušták*). Z teoretických otázok spisovného jazyka ho zaujali otázky lexikologické a frazeologické (lingvisticko-logický výklad antonym, vzťahy medzi synonymiou a antonymiou, vzťah medzi frazeologickými jednotkami a slovami a i.). Nateraz najväčší bádateľský prínos znamenajú Matejčíkove dialektologické a antroponomastické práce. Podrobnejšie sa zaoberal vývinom a charakteristikou svojho rodného ipelského nárečia, lexikou východonovohradského nárečia, hovorovou podobou slovenčiny v stredoslovenskej oblasti. Pre chystaný slovník slovenských nárečí i pre historickú dialektológiu majú veľký význam dve Matejčíkove lexikografické monografie. V prvej fáze rozsiahleho lexikálneho výskumu spracoval diferenčný abecedný *Slovník východonovohradského nárečia* (1972) s bohatou synonymiou, frazeológiou a ilustráciami reálií. Potom sa zamerl na výskum nárečovej lexiky z onomaziologického hľadiska. Prvým pokusom z tohto aspektu sú jeho *Lexikálne fragmenty z Novohradu* (1972) a v r. 1975 vyšla cenná monografia *Lexika Novohradu*, prvý vecný slovník v slovenskej dialektologickej literatúre.

Treba vyzdvihnúť významný podiel jubilanta na organizovaní heuristického výskumu. Pod vedením J. Matejčíka poslucháči slovenského jazyka na PF vyplnili zo stredného Slovenska stovky nárečových dotazníkov pre vedecké účely a napísali desiatky diplomových prác, ktoré sa archivujú na PF alebo boli vy-excerpované v Jazykovednom ústave L. Štúra SAV. Na Katedre slovenského jazyka a literatúry PF v B. Bystrici je založená bohatá zbierka nárečového a etnografického materiálu, získaného terénnym výskumom. Osobitnú zmienku si zaslúži zbierka živých osobných mien zo stredného Slovenska, ktorá je na Katedre slovenského jazyka a literatúry PF.

J. Matejčík skoro postrehol dosah novej onomastickej teórie V. Blanára a základný význam neúradných osobných mien pre štúdium slovenskej antroponomastiky. Podľa vypracovaného dotazníka zorganizoval široko založený heuristický výskum živých mien na strednom Slovensku. Výsledkom tejto akcie je v celosvetovom meradle unikátna zbierka takmer dva a pol milióna živých osobných mien, ktoré V. Blanár a J. Matejčík systematicky spracúvajú v monografii *Živé osobné mená na strednom Slovensku*. Zatiaľ vyšli dva diely monografie. Prvý diel obsahuje teóriu designácie osobného mena (I. 1, 1978), druhý diel opis distribúcie a frekvencie obsahových molelov (I. 2, 1983). J. Matejčík úspešne aplikuje a rozvíja Blanárovu teóriu designácie v štúdiách *Z jazykovej výstavby ženských pomenovaní*, *Antroponymické modely a slovtvorné typy*, *Otázka kartografovania živých mien a i.* Na základe heuristického a archívneho výskumu vznikla monografická práca *Z mikrotoponymie Novohradu* (1976), ktorá obsahuje najstaršie katastrálne mapy a slovenské názvy aj z maďarskej strany bývalej Novohradskej stolice. J. Matejčík sa zamýšľa nad postavením a úlohami onomastiky v systéme spoločenských vied (porov. štúdiu v Slovenskej reči, 1982). O problematike živých mien a ich kartografovania prednášal J. Matejčík aj na medzinárodných kongresoch (Sofia, Krakov, Bern).

Ako vysokoškolský učiteľ zostavil pre študentov niekoľko učebných textov (*Fragmenty zo základov slavistiky*, 1978; *Kapitoly z dejín slovenského jazyka*, 1971; *Prehľad českej gramatiky*, 1969 a i.). Napísal desiatky didaktických článkov o výchove socialistických učiteľov a viacero kultúrpolitických úvah o mieste a poslaní mladej generácie v socialistickej spoločnosti.

Popri vedení fakulty J. Matejčík vyvíjal mnohostrannú činnosť v rozličných celoštátnych, slovenských i krajských orgánoch a komisiách. Aktívne sa zúčastnil na príprave Projektu československej výchovno-vzdelávacej sústavy, bol predsedom celoštátnej komisie pre učiteľské vzdelávanie, podpredsedom celoštátnej komisie pre Projekt, je členom Slovenského výboru pre vysoké školy, členom Pedagogickej rady ministra školstva SSR atď. Je predsedom Slovenskej onomastickej komisie a členom Vedeckého kolégia SAV pre jazykovedu a vedy o literatúre a umení.

Do ďalších rokov života želáme nášmu jubilantovi pevné zdravie a veľa tvorivých úspechov.

V. Blanár

Súpis prác prof. Jána Matejčíka za roky 1958–1982

Bibliografia jazykovedných prác J. Matejčíka je usporiadaná chronologicky a v rámci jednotlivých rokov podľa druhu príspevkov: najprv sa v príslušnom roku uvádzajú knižné práce a vedecké štúdie v odborných jazykovedných a iných časopisoch a zborníkoch, za nimi (menším typom písma, petitom) učebnice, články, drobné príspevky, správy a pod. Príspevky v časopisoch, ktoré vychádzajú počas školského roku, sa zaraďujú podľa toho, na aký kalendárny rok pripadá príslušné číslo časopisu. Drobné príspevky, ktoré v tom istom roku vyšli v tom istom ročníku časopisu v tej istej rubrike, sa uvádzajú súhrnne v jednom hesle (hniezdujú sa). V závere sa osobitne uvádza redakčná činnosť.

1958

Skice k Hviezdoslavovi. — In: Sborník Vyššej pedagogickej školy v Banskej Bystrici. Red. I. Plintovič. Banská Bystrica, Vyššia pedagogická škola 1958, s. 171–179.

1960

Timrava na scéne. — Smer, 14. 2. 1960, s. 6. — Tamže: Pri Starej pile (26. 11., s. 5).

1961

Záchrana. — Smer, 18. 2. 1961, s. 6. — Tamže: Inštitút po štvrtýkrát (9. 9., s. 5).

1962

Učiť, alebo neučiť pravopis na pedagogických inštitútoch? — Slovenský jazyk a literatúra v škole, 9, 1962/63, s. 17–18.

1963

K charakteristike hornopoľského nárečia. — In: Sborník Pedagogického inštitútu v Banskej Bystrici 1962. Red. J. Alberty et al. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1963, s. 52–72.

Využitie východonovohradského nárečia pri vyučovaní gramatiky. — Slovenský jazyk a literatúra v škole, 10, 1963/64, s. 110–112.

Všestraný jazykový rozbor prakticky. — Slovenský jazyk a literatúra v škole, 10, 1963/64, s. 14–20.

Všestraný jazykový rozbor v teórii a školskej praxi. — Slovenský jazyk a literatúra v škole, 9, 1962/63, s. 184–186.

Dve zaucha zo slovenčiny. — Smer, 15, 1963, č. 52, s. 5.

O používaní trpného rodu. — Smer, 14. 9. 1963, s. 5.

Slavisti v Banskej Bystrici. — Pravda, 5. 9. 1963, s. 4 (správa o letnej škole slavistov, konanej v dňoch 2.–8. 7. 1963 v Banskej Bystrici).

1964

Novohradský dialekt (v novele) „V černickej škole“ E. M. Šoltésovej. — In: Sborník Pedagogického inštitútu v Banskej Bystrici. 2. Red. red. rada Peda-

gogického inštitútu. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1964, s. 163–172.

Príspevok k jazykovému rozboru umeleckého diela na školách II. cyklu. — Slovenský jazyk a literatúra v škole, 10, 1963/64, s. 204–212.

Učebnica slovenského jazyka pre pedagogické inštitúty. 1. vyd. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1964. 4°. 318 s. (spoluautor).

Ako prednášať prózu? — Umelecké slovo, 1964, č. 5, s. 73–74.

Univ. prof. dr. J. Stanislav, DrSc. — šesťdesiatročný. — Slovenský jazyk a literatúra v škole, 11, 1964/65, s. 97.

1965

Jazyk novohradských sloveník zo XVII. — XIX. storočia. — In: V. sborník štúdií Pedagogickej fakulty v Banskej Bystrici. Spoločenské vedy. Slovenský jazyk a literatúra. Red. I. Plintovič. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1965, s. 5–47.

Pravopisná reforma — celonárodná otázka. — Slovenský jazyk a literatúra v škole, 11, 1964/65, s. 215–217.

Poznámka k Andrejovi Chudobovi. — In: Jazyk a štýl modernej prózy. Red. J. Ružička. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1965, s. 148–149.

Príspevok k štylistickému rozboru literárneho diela na školách II. cyklu. — Slovenský jazyk a literatúra v škole, 12, 1965/66, s. 21–25.

Učíť alebo neučíť historickú gramatiku na vysokých školách? — Slovenský jazyk a literatúra v škole, 12, 1965/66, s. 73–75.

Krásna literatúra — škola obrazotvornosti a výchovy. — Slovenský jazyk a literatúra v škole, 11, 1964/65, s. 249–250.

1966

K vývoju slovnej zásoby v ipeľskom nárečí. — Jazykovedný časopis, 17, 1966, s. 131–138.

Tri poznámky k slovnej zásobe. — In: K teórii vyučovania slovenského jazyka a literatúry. Red. K. Palkovič. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1966, s. 77–79.

Dve poznámky k vyučovaniu gramatiky. — In: K teórii vyučovania slovenského jazyka a literatúry. Red. K. Palkovič. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1966, s. 145–147.

Z fonetiky a štylistiky detskej reči. — Predškolská výchova, 21, 1966/67, s. 87–89.

Poznámky k vývinu detskej reči. — Predškolská výchova, 20, 1965/66, s. 198–200.

Potrebná reedícia. [A. Zauner, Praktická príručka slovenského pravopisu, 3. vyd., Martin 1966.] — Slovenský jazyk a literatúra v škole, 13, 1966/67, s. 30–32 (ref.).

Nová vysokoškolská učebnica. [P. Ondrus, Morfológia spisovnej slovenčiny, 2. vyd., Bratislava 1964.] — Slovenský jazyk a literatúra v škole, 12, 1965/66, s. 143–144 (ref.).

Nová učebná pomôcka pre ZDŠ. (Ž. Tarcalová, Metodické poznámky ku Gramatickým tabuliam pre vyučovanie slovenského jazyka, Praha 1965.) — Slovenský jazyk a literatúra v škole, 13, 1966/67, s. 29–30 (recenzia).

1967

Identita pojmu ako základ synonymických vzťahov. — Slovenská reč, 32, 1967, s. 273–279.

- Jazyková výchova v rodine. — Kultúra slova, 1, 1967, s. 97—99.
- Jozef Horák, Sebechlebskí hudci. — In: Rozbory umeleckej prózy. Red. J. Ružička. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1967, s. 192—198.
- Kultúra reči ako vyučovacia disciplína. — Slovenský jazyk a literatúra v škole, 14, 1967/68, s. 97—99.
- Využitie nárečových slov s celonárodnou platnosťou. — In: Kultúra spisovnej slovenčiny. Red. J. Ružička. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1967, s. 109—110. — Tamže: O vyjadrovacích schopnostiach žiakov (s. 274—275).
- Očakávaná učebnica Dejiny spisovnej slovenčiny. [E. Pauliny, Dejiny spisovnej slovenčiny. 1. Od začiatkov až po Ľudovíta Štúra, Bratislava 1966.] — Slovenský jazyk a literatúra v škole, 13, 1966/67, s. 286 — 3. s. obálky (ref.).
- Čiaška nie je kalich. — Kultúra slova, 1, 1967, s. 256. — Tamže: Otvorček, škára alebo prieduch? (s. 319—320).
- Z problematiky lexikálnej a frazeologickej synonymiky. (Predneseno v JS 26. 12. 1966.) — Jazykovedné aktuality, 1967, č. 4, s. 13—14 (tézy prednášky).
- S Jánom Matejčíkom o novom slovníku. — Kultúrny život, 22, 1967, č. 2, s. 12.
- Za vyššiu úroveň jazykovej kultúry. — Smer, 4. 3. 1967, s. 4. — Tamže: Etymológia názvov lokalít Cinobaňa, Lovinobaňa (10. 6., s. 5). — O pôvode názvu Banská Bystrica (1. 7., s. 5). — Ako vznikol názov Banská Štiavnica? (8. 7., s. 6).

1968

- Synonymické vzťahy medzi frazeologickými jednotkami a slovami. — Slovenská reč, 33, 1968, s. 26—32.
- Vzťahy medzi antonymiou a synonymiou. — Slovenský jazyk a literatúra v škole, 15, 1968, s. 15—19.
- Efektívnosť vyučovania a rozvoj myslenia v školskej praxi. — Slovenský jazyk a literatúra v škole, 14, 1967, s. 144—148.
- Banská Bystrica. — In: Onomastické práce. 2. Sborník rozprav k sedmdesátým narodeninám univ. prof. dr. Witolda Taszyckého. Red. V. Šmilauer. Praha, Místopisné komisie ČSAV 1968, s. 101—104.
- Pokus o klasifikáciu prezývok vo východnom Novohrade. — In: I. slovenská onomastická konferencia. Bratislava 5.—6. decembra 1967. Zborník materiálov. Red. V. Blanár — M. Majtán. Bratislava, Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV a Slovenská onomastická komisia pri Vedeckom kolégiu jazykovedy SAV 1968, s. 40—52.
- [Diskusný príspevok na I. slovenskej onomastickej konferencii, konanej v dňoch 5.—6. 12. 1967 v Bratislave.] — In: I. slovenská onomastická konferencia. Bratislava 5.—6. decembra 1967. Zborník materiálov. Red. V. Blanár — M. Majtán. Bratislava, Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV a Slovenská onomastická komisia pri Vedeckom kolégiu jazykovedy SAV 1968, s. 99.
- Kvasnice — kvasinky. — Kultúra slova, 2, 1968, s. 115.
- Ponáranie — ponárance. — Kultúra slova, 2, 1968, s. 122. — Tamže: Bulva a hľuza (s. 285—286).
- N. A. Borodina, Problemy lingvističeskoj geografii. Moskva — Leningrad 1966. — Slavica Slovaca, 3, 1968, s. 360—361 (ref.).

1969

- Lingvisticko-logický výklad antoným. — In: Zborník Pedagogickej fakulty v Banskej Bystrici. Jazyk a literatúra. 13. Red. V. Marčok. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1969, s. 52—63.

Z lexiky východonovohradského nárečia. — In: Jazykovedné štúdie. 10. Štolcov zborník. Red. J. Ružička. Bratislava, Veda 1969, s. 176–186.

Poznámky k rozboru slovesného tvaru v školskej praxi. — Slovenský jazyk a literatúra v škole, 16, 1969/70, s. 54–56.

Prehľad českej gramatiky. 1. vyd. Banská Bystrica, Pedagogická fakulta 1969. 4°. 95 s.

G. V. Kolšanskij, Logika i struktura jazyka, Moskva 1965. — Jazykovedný časopis, 20, 1969, s. 190–192 (ref.).

Vykáame správne? — Smer — magazín, 27. 6. 1969, s. 16. — Tamže: Z *Donovál* (18. 7., s. 16). — *Polovica — polovina* (12. 9., s. 16).

Samo Mazúr 60-ročný. — Zpravodaj Místopisné komise ČSAV, 10, 1969, s. 639–640.

1970

J. Škultéty a prvé vydanie Pravidiel slovenského pravopisu. — In: Jozef Škultéty (1853–1948). Zborník z vedeckej konferencie Ústavu slovenskej literatúry SAV a Literárneho archívu Matice slovenskej v dňoch 23. a 24. mája 1968 v Turč. Tepliciach. Red. M. Kocák. Martin 1970, s. 149–159.

Skúšanie ústne a strojové. — Slovenský jazyk a literatúra v škole, 17, 1970/71, s. 71–74, 114–119.

Videl som obyčajnú, ale peknú hodinu. — Slovenský jazyk a literatúra v škole, 16, 1969/70, s. 152–154.

Morfematická štruktúra mikrotoponyma. — In: Onomastické práce. 3. Sborník rozprav k sedmdesátým pátým narozeninám univ. prof. dr. Vladimíra Šmilauera, DrSc. Red. J. Svoboda — L. Olivová-Nezbedová. Praha, Místopisná komise ČSAV 1970, s. 147–158, nem. res. s. 159. — Znovu odtlačené pod rovnakým názvom: Acta Academiae Pedagogicae Agriensis, 9, 1971, s. 197–209.

Poznámka k rozšírenosti mikrotoponým. — In: Zborník materiálov zo sympózia o teoretických a metodologických otázkach onomastiky a II. slovenskej onomastickej konferencie v Nitre 22.–24. mája 1969. Red. Š. Krištof. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1970, s. 147–150.

Všestranný jazykový rozbor po novom. [V. Betáková — A. Rýzková, Všestranný jazykový rozbor, Bratislava 1969.] — Slovenský jazyk a literatúra v škole, 16, 1969/70, s. 286–288 (recenzia).

Daleko viac? — Kultúra slova, 4, 1970, s. 287–288. — Tamže: *Paludzský, palúdzsky — palúdzanský, palúdzanský?* (s. 317–319). — *Prečo ženci, nie ženci?* (s. 362).

Výslovnosť spoluhlásky *v*. — Smer, 3. 2. 1970, s. 7. — Tamže: Ako vznikol názov *Lučenec* (28. 3., s. 4). — *Mýtus — mytizovať* (č. 7, s. 4). — Problém určenia gramatického rodu (12. 9., s. 4). — *Haluške na miski?* (25. 7., s. 4). — O názve *Poltár* (1. 8., s. 4). — *Z Ponik* (12. 12., s. 4).

Jazykovedci rokovali. — Smer, 7. 11. 1970, s. 2 (správa o 3. slovenskej onomastickej konferencii, konanej v dňoch 4.–6. 11. 1970 v Banskej Bystrici).

K šesťdesiatke Želmíry Tarcalovej. — Učiteľské noviny, 20, 1970, č. 14, s. 11.

1971

Hattalove názory na československú literárnu jednotu. — In: Martin Hattala. Materiál z konferencie konanej v Trstenej dňa 21. a 22. októbra 1970. Red. J. Ružička. Trstená, Pripravný výbor osláv 600 rokov mesta Trstenej a 100 rokov gymnázia v Trstenej 1971, s. 45–48.

Hattalova kritika jazyka Palárikovho Drotára a Viktorinovej Lipy. — Kultúra slova, 5, 1971, s. 115–118.

Mikrohelynevek morfematikai szerkezete. [Morfematická stavba mikrotoponým.]

— In: *Acta Academiae Pedagogicae Agriensis. Az Egri Ho Si Minh Tanérképző főiskola Tudományos Közleményei*. 9. Eger, 1971, s. 94–95.

Kapitoly z dejín spisovného jazyka. (Pre poslucháčov Pedagogickej fakulty.) 1. vyd. Banská Bystrica, Pedagogická fakulta 1971. 4°. 108, s.

Mýtus a mytizovať. — *Kultúra slova*, 5, 1971, s. 94–95.

Engels a jazykoveda. — *Nedelná Pravda*, 4, 1971, č. 9, s. 7.

Jeden zo štúrovskej generácie. (M. M. Hodža 22. 9. 1811 – 26. 3. 1870.) — *Smer*, 22. 9. 1971, s. 3.

Czamblov odkaz dnešku. — *Smer*, 24. 8. 1971, s. 4.

Z. Bullov — *Smer*, 5. 1. 1971, s. 4. — Tamže: O názvoch *Fončorda* a *Hušták* (8. 5., s. 5). — O názvoch ulíc (3. 7., s. 4). — Za minútu alebo o minútu? (17. 7., s. 4). — *Pri telefóne* (7. 8., s. 4). — *Idey, nie ideje* (21. 8., s. 4).

1972

Slovník východonovohradského nárečia. 1. vyd. Banská Bystrica, Pedagogická fakulta 1972. 4°. 593, [1] s.

Lexikálne fragmenty z Novohradu. — In: *Zborník Pedagogickej fakulty v Banskej Bystrici. Jazykoveda*. (Acta Facultatis Paedagogicae Banská Bystrica. Séria spoločenskovedná. Jazykoveda. 2.) Red. I. Plintovič. Banská Bystrica, Pedagogická fakulta 1972, s. 3–162.

K metóde výskumu. — In: *Hovorená podoba spisovnej slovenčiny. Referáty a diskusné príspevky z konferencie dňa 6.–9. októbra 1965*. Red. J. Horecký. Bratislava, Združenie slovenských jazykovedcov pri SAV 1972, s. 10–25.

Hovorená podoba slovenčiny v stredoslov. oblasti. — In: *Hovorená podoba spisovnej slovenčiny. Referáty a diskusné príspevky z konferencie dňa 6.–9. októbra 1965*. Red. J. Horecký. Bratislava, Združenie slovenských jazykovedcov pri SAV 1972, s. 42–56.

Jazyková výchova v škole vo vzťahu k nárečiam. — In: *Teória vyučovania slovenského jazyka*. Red. R. Bottán. Bratislava, Alfa 1972, s. 82–85.

Stredoslovenská nárečová oblasť. — In: *Teória vyučovania slovenského jazyka*. Red. R. Bottán. Bratislava, Alfa 1972, s. 86–88.

Antroponymické modely a slovtvorné typy. — In: *Acta Facultatis paedagogicae Banská Bystrica. Séria spoločenskovedná. Onomastika*. 3. *Zborník materiálov z III. slovenskej onomastickej konferencie v Banskej Bystrici* 4. XI. — 6. XI. 1970. Red. V. Blanár. Banská Bystrica, Pedagogická fakulta 1972, s. 56–71.

[Diskusné príspevky.] — In: *Hovorená podoba spisovnej slovenčiny. Referáty a diskusné príspevky z konferencie dňa 6.–9. októbra 1965*. Red. J. Horecký. Bratislava, Združenie slovenských jazykovedcov pri SAV 1972, s. 168–169, 220–222.

O slove *súduh*. — *Smer*, 18. 3. 1972, s. 6.

1973

Banská Bystrica ako kultúrne centrum. — In: *Universitas Comeniana. Facultas Paedagogica Tyrnaviensis Spoločenské vedy. Philologia*. 3. *Slovenčina na rozhraní 19. a 20. storočia*. (Materiály z vedeckej konferencie o Samuelovi Czambelovi.) Red. V. Betáková et al. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1973, s. 203–215, rus. res. s. 234, nem. res. s. 239.

Poznámka k Czamblovmu názoru na právnu terminológiu. — In: *Universitas Comeniana. Facultas Paedagogica Tyrnaviensis. Spoločenské vedy. Philologia*. 3. *Slovenčina na rozhraní 19. a 20. storočia*. (Materiály z vedeckej konferencie

o Samuelovi Czambelovi.) Red. V. Betáková et al. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1973, s. 117—118, rus. res. s. 232, nem. res. s. 236.
Z jazykovej výstavby ženských pomenovaní. — In: IV. slovenská onomastická konferencia. Bratislava 9.—10. novembra 1971. Zborník materiálov. Red. M. Majtán. Bratislava, Vydavateľstvo SAV 1973, s. 29—42.

Vzácná príručka programovania. [P. Bernáth — M. Milan, K problematike modernizácie vyučovania slovenského jazyka, Bratislava 1972.] — Slovenský jazyk a literatúra v škole, 19, 1972/73, č. 7, 3. s. obálky (ref.).

1974

Egy tájszótár szerkezete és a címszavak Kelyzete. (A középszlovákiai Novohrad vidékének tájszólasí anyaga alapján.) [Výstavba hesla v regionálnom slovníku. Na základe nárečového materiálu z novohradskej stredoslovenskej oblasti.] — In: Acta Academiae Paedagogicae Agriensis — Nova series. 12. Eger, 1974, s. 285—299.

1975

Lexika Novohradu. Vecný slovník. 1. vyd. Martin, Osveta 1975. 8°. 308, [2] s. + 17 máp.

1976

Z mikrotoponymie Novohradu. 1. vyd. Banská Bystrica, Pedagogická fakulta 1976. 4°. 195 s. + 17 mapových príloh.

Problémy nárečového slovníka. — Slavica Slovaca, 11, 1976, s. 96—102, rus. res. s. 102.

Otázka kartografovania živých mien. (Na materiáli zo stredného Slovenska.) — In: Zborník Pedagogickej fakulty v Prešove Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach. Roč. 12. 1976. Slavistika. V. Zasadanie Medzinárodnej komisie pre slovanskú onomastiku a V. slovenská onomastická konferencia (Prešov 3.—7. mája 1972). Zborník materiálov. Red. M. Blichá — M. Majtán. Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1976, s. 25—42.

Monografické spracúvanie mikrotoponymie. — In: VI. slovenská onomastická konferencia. Nitra 4.—6. apríla 1974. Zborník materiálov. Red. M. Majtán. Bratislava, Veda 1976, s. 263—265.

1977

Kultúra reči ako vyučovací predmet. — Slovenský jazyk a literatúra v škole, 24, 1977/78, s. 97—99.

Príspevok k aktivizácii. [P. Bernáth — M. Milan, Začiatky jazykovej výchovy aktívnou prácou žiakov, Bratislava 1976.] — Slovenský jazyk a literatúra v škole, 24, 1977/78, s. 87—89 (ref.).

1978

- Živé osobné mená na strednom Slovensku. I. 1. Designácia osobného mena. (Zborník Pedagogickej fakulty v Banskej Bystrici. Acta Facultatis Paedagogicae Banská Bystrica. Séria spoločenskovedná. Slovenský jazyk. Onomastika. Red. M. Majtán.) Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1978. 8°. 413,3 s. (spoluautor).
- Stredoslovenské nárečia. — In: Studia Academica Slovaca. 7. Prednášky XIV. letného seminára slovenského jazyka a kultúry. Red. J. Mistrik. Bratislava, Alfa 1978, s. 253–266.
- Motivácia živých imen detej. — Onoma, 22, 1978, s. 91–94.
- Výskum osobných živých mien na strednom Slovensku. — Zpravodaj Místopisné komise ČSAV, 19, 1978, s. 384–389.
- Fragmenty zo základov slavistiky. (Pomocné učebné texty.) 1. vyd. Banská Bystrica, Pedagogická fakulta 1978. 4°. 203 s.
- Karol Marx a jazykoveda. — Smer, 6. 5. 1978, s. 9.

1980

- A cél: gyümöloszö együttmüködés. Beszelgetés a vendégrektorokkal. [Ciel: plodná spolupráca. Rozhovor s rektormi z družobných škôl.] — Népujság, 11. 5. 1980, s. 4.

1982

- Kartografirovaniye designacii ličnych živych imen. Na materiale iz srednej Slovakii. — In: Proceedings of thirteenth International Congress of Onomastic Sciences. Cracow, August 21.—25. 1978. 2. Red. K. Rymut. Wrocław — Warszawa — Kraków — Gdańsk — Łódź, Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk 1982, s. 121–127.
- Postavenie a úlohy onomastiky v systéme spoločenských vied. — Slovenská reč, 47, 1982, s. 193–203.
- Stav a úlohy čs. onomastiky. — Zpravodaj Místopisné komise ČSAV, 33, 1982, s. 224–225.
- Heuristický výskum živých osobných mien na strednom Slovensku. — Zpravodaj Místopisné komise ČSAV, 23, 1982, s. 556–564.

Redakčná činnosť

Redakčná činnosť v časopisoch: Kultúra slova, 1, 1967 — 14, 1980 (člen red. rady).

Zostavil: L. Dvonč

Správa o činnosti Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV za rok 1982

Základnou smernicou pre prácu JÚĽŠ SAV v r. 1982 bolo rozpracovanie záverov XVI. zjazdu KSC a zjazdu KSS v dokumentoch riadiacich orgánov SAV a v komplexnom materiáli o hlavných smeroch činnosti a základných úlohách Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV vytýčených na 7. päťročnicu.

V zmysle týchto záverov sa prevažná časť kapacity ústavu sústredila na timové riešenie úloh štátneho plánu základného výskumu (ŠPZV). V popredí pozornosti stál výskum súčasného spisovného jazyka vrátane rozvoja jazyka a jeho fungovania v etape budovania rozvinutej socialistickej spoločnosti, teoretické a metodologické problémy marxistickej jazykovedy a konfrontačný výskum slovenčiny a ruštiny. Primerané miesto sa venovalo i skúmaniu dejín jazyka a slovenských nárečí ako dôležitých zložiek kultúrneho dedičstva slovenského národa.

Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV je koordinačným a hlavným pracoviskom úlohy ŠPZV *Jazyk ako prostriedok komunikácie v socialistickej spoločnosti a jeho úloha pri formovaní spoločenského vedomia* (koordinátor J. Horecký) a významnou mierou participuje na hlavnej úlohe *Čeština a slovenčina ako nositelia národnej kultúry v etape rozvinutej socialistickej spoločnosti*. Menšou mierou participuje aj na hlavnej úlohe *Teoretické problémy robotiky a umelej inteligencie*.

V roku 1982 sa v ústave pracovalo na ôsmich úlohách štátneho plánu základného výskumu a dvoch ústavných úlohách. Čiastková úloha *Výskum spisovnej slovenčiny a jej kultúry* (zodp. riešiteľ J. Kačala) sa realizovala v týchto úlohách:

V úlohe *Syntax slovenského jazyka* sa pracovalo na dotváraní celkovej koncepcie a na riešení čiastkových tém, ktoré sú obsiahnuté v štúdiách *Eliptické vetné konštrukcie*, *Otázky obsahu a formy syntagmy v súvisi so syntaktickým významom*, *Objektové zložené syntagmy*, *Príslovkové určenie vlastného spôsobu*, *Problematika nepravnej hypotaxy*, *Sémanticko-syntaktická štruktúra časového podradovania súvetia*. Patrí sem aj výskum interpunkcie vo vete a v súvetí.

V úlohe *Dynamika slovnej zásoby súčasnej spisovnej slovenčiny* sa po oponentúre (26. 4. 1982) dopracoval a spresnil projekt tejto úlohy, vypracovali sa inštrukcie na excerpovanie a začalo sa excerpovať. Vypracovali sa štúdie: *Názvy osôb v súčasnej slovenčine*, *K vymedzeniu univerbizácie*, *Dynamika v odbornej terminológii*, *Verba dandi et accipiendi ako paradigmatické pole*, *Sémantické pole slovies hovorenia*, *Osobné mená v detskej literatúre*, *Slang v Bratislave*.

V úlohe *Krátky slovník slovenského jazyka* sa skoncipovalo spolu 5812 hesiel, zredigovalo sa 10 502 hesiel a na prepisovanie sa pripravilo 8824 hesiel. Hlavným prínosom etapy riešenia v r. 1982 bolo dokončenie základného autorského konceptu. Do kartotéky súčasnej spisovnej slovenčiny pribudlo 66 763 nových lístkov.

V rámci tejto úlohy sa začala práca na pravopisnej príručke. Vypracovali sa kapitoly *Písanie veľkých písmen* a *Rozdeľovanie slov*.

V čiastkovej úlohe *Výskum slovenských nárečí* (zodp. riešiteľ I. Rípk) sa pokračovalo v práci na *Slovníku slovenských nárečí*. Autorský kolektív skoncipoval 8725 významových jednotiek, internou redakciou prešlo 7625 významo-

vých jednotiek. Navyše plánu sa skoncipovalo 725 významových jednotiek, robila sa výberová excerpčia, revízia a dopĺňanie kartoték. Do archívu nárečových textov pribudlo 1140 strán zápisov, excerpciou textov sa získalo okolo 13 000 lístkov, priamymi výskumami v teréne a excerpciou pribudlo 9000 excerpčných lístkov. V rámci atlasových projektov sa po pripomienkach recenzentov upravil do tlače IV. zväzok *Atlasu slovenského jazyka*, na dve zasadnutia Komisie pre Slovenský jazykový atlas pri Medzinárodnom komitáte slavistov sa pripravilo 72 otázok v podobe indexov, do II. zväzku Celokarpatského dialektologického atlasu sa pripravilo 5 máp s príslušnými komentármi a indexami.

Výskum dejín slovenčiny (zodp. riešiteľ I. K o t u l i č) sa sústredil jednak na zintenzívnenie heuristických a excerpčných prác pre pramennú základňu *Historického slovníka slovenského jazyka*, jednak na lexikografické spracovanie doteraz zhromaždeného materiálu pre 1. zväzok tohto slovníka. Heuristickým výskumom starých slovenských rukopisov a tlačí v Maďarsku sa získalo 6 kotúčov mikrofilmov (5000 záberov), do kartotéky Historického slovníka slovenského jazyka pribudlo 87 759 excerpčných lístkov a 12 700 fotokópií. Do 1. zväzku slovníka sa skoncipovalo 6760 lexikálnych jednotiek, redakčné pripomienky boli autorsky spracované pri 4000 lexikálnych jednotkách. Pracovníci tohto kolektívu pripravili na výberovú excerpciu vyše 10 000 strán z rukopisných a tlačenných textov z 15.–18. storočia.

Významné výsledky sa dosiahli v uplynulom roku v *onomastickom výskume*. Prezentovali sa predovšetkým na 1. čs. onomastickej konferencii v Trojnoviciach (18.–21. 5. 1982), kde sa aktívne zúčastnili 5 pracovníci ústavu referátmi, resp. koreferátmi. Do tlače sa odovzdal 2. diel monografie *Živé osobné mená na strednom Slovensku. Distribúcia antroponymických modelov* (autori V. B l a n á r a J. M a t e j č í k z PF Banská Bystrica). Vypracovala sa štúdia o hydronymii Oravy. Do kartotéky vlastných mien pribudlo 30 309 lístkov a 33 máp.

V rámci úlohy ŠPZV *Jazyk ako prostriedok komunikácie v socialistickej spoločnosti a jeho úloha pri formovaní spoločenského vedomia* sa pracovalo na troch čiastkových úlohách: V úlohe *Teoretické základy jazykovedy — marxisticko-leninská jazykoveda* (zodp. riešiteľ J. H o r e c k ý) boli vypracované štúdie *Jazyk ako zložitý dynamický systém*, *K interpretácii obsahovo-formálneho statusu morfému*, *Jazyk, vedomie, realita*. Táto úloha sa rieši v spolupráci s inými pracoviskami.

V rámci *konfrontačného výskumu ruštiny a slovenčiny* (zodp. riešiteľka E. S e k a n i n o v á) sa riešili dve čiastkové témy: pracovalo sa na II. a III. zväzku *Veľkého slovensko-ruského slovníka*, vykonali sa stĺpcové a stránkové korektúry II. zväzku. II. zväzok vyšiel v r. 1982 tlačou s polročným predstihom. Do III. zväzku sa skoncipovalo 5169 hesiel, internou redakciou prešlo 5412 hesiel, pri 5941 heslách sa spracovali pripomienky interných redaktorov, hlavnou redakciou prešlo 4585 hesiel. So sovietskymi spolupracovníkmi sa prekonzultovalo dovedna 842 strán textu. Do kartotéky oddelenia slovanských jazykov pribudlo 43 200 slovensko-ruských a rusko-slovenských excerptov. V teoretickom úvode k II. zväzku je publikované spriesnenie a prehĺbenie koncepcie tohto významného lexikografického diela. Výsledky druhej témy — lexikografického rusko-slovenského výskumu sú obsiahnuté v štúdiách *Spracovanie variantných a fakultatívnych komponentov frazeologických jednotiek vo Veľkom slovensko-ruskom slovníku*, *K voprosu ob ustojčivých sravnenijach*, *Lexikálno-sémantická skupina slovies pocitov fyzickej bolesti v ruštine a slovenčine*, *K voprosu o sistemnosti*

v lexike, *Lexikálno-sémantická charakteristika konštrukcii uvádzajúcich nepriamu reč, Sémantika kvantitatívnych morférov označujúcich malú mieru*. Viacero štúdií sa vypracovalo mimo plánu.

V čiastkovej úlohe *Konfrontačný výskum slovenčiny a maďarčiny* (zodp. riešiteľka K. Buzássyová) sa vypracovali štúdie o slovesách typu *vojenčiť* a o slovesách *mať* a *byť*. Aplikačná zložka tejto úlohy vyústila do prípravy učebnice slovenského jazyka pre 8. ročník ZŠ s vyučovacím jazykom maďarským.

V rámci úlohy *Teoretické problémy robotiky a umelej inteligencie* (zodp. riešiteľ J. Horecký) sa pracovalo na čiastkovej úlohe *Analýza a syntéza češtiny a slovenčiny pre komunikáciu s počítačom*. Vypracoval sa algoritmus morfologickej analýzy adjektív.

Značná výskumná činnosť aj mimo základných plánovaných úloh sa vykonala v súvislosti s účasťou pracovníkov ústavu na domácich a medzinárodných konferenciách, sympóziách a pracovných poradách. Na konferencii Syntax a jej vyučovanie v Nitre (1.—3. 6. 1982) predniesli pracovníci ústavu 7 referátov a ko-referátov, na vedecko-praktickej konferencii o jazyku a štýle tlače, rozhlasu a televízie v Smoleniciach (8.—9. 4. 1982) predniesli referáty a diskusné príspevky 11 pracovníci. Na IV. literárnej Levoči (6.—8. 5. 1982) predniesli referáty 2 pracovníci, na konferencii o štylistike a jej aplikácii v praxi (Štítn, 8.—10. 9. 1982) predniesol referát jeden pracovník. Na medzinárodnom sympóziu o úlohe rodiny v etnokultúrnych procesoch v podmienkach socializmu v Smoleniciach (október 1982) predniesol referát jeden pracovník.

Jazykovedný ústav bol spoluorganizátorom I. československej onomastickej konferencie s medzinárodnou účasťou v Trojanoviciach (18.—21. 5. 1982).

Na 5. kongrese MAPRJAL (Medzinárodná asociácia učiteľov ruského jazyka a literatúry, august 1982) sa referátmi, resp. diskusnými príspevkami zúčastnili 3 pracovníci. Traja pracovníci ústavu sa zúčastnili na medzinárodnej konferencii Centrálného inštitútu pre jazykovedu AV NDR — Moderné aspekty výskumu slovnej zásoby a predniesli 2 referáty. Jeden pracovník sa aktívne zúčastnil na medzinárodnom sympóziu onomastickej sekcie oddelenia teoretickej a aplikovanej jazykovedy — Toponymia v jazykových kontaktoch, ktoré sa konalo v novembri v Lipsku. Ústav bol spoluorganizátorom 9. medzinárodnej konferencie lingvistiky COLING 82 v Prahe (júl 1982), na ktorej sa zúčastnili 2 pracovníci ústavu. Aktívna účasť pracovníkov ústavu na všetkých týchto podujatiach prispela k dobrej propagácii slovenského jazykovedného výskumu v zahraničí.

Súčasť vedeckovýskumnej aj organizačnej práce tvorí aj účasť pracovníkov ústavu na zasadnutiach medzinárodných komisií. Jeden pracovník sa ako člen Medzinárodného komitétu slavistov (MKS) zúčastnil na zasadnutí tohto orgánu v Kodani, na ktorom sa prerokoval stav príprav na IX. medzinárodný zjazd slavistov, ktorý sa koná r. 1983 v Kyjeve. Dvaja pracovníci sa zúčastnili na zasadnutí Onomastickej komisie pri MKS, ktoré sa uskutočnilo v máji 1982 v Ostrave, 1 pracovník sa zúčastnil na dvoch zasadnutiach Komisie pre Slovan-ský jazykový atlas pri MKS v Jablone pri Varšave a v Moskve, 2 pracovníci sa zúčastnili na dvoch zasadnutiach medzinárodného redakčného kolégia Celokarpatského dialektologického atlasu v Moskve a v Mogilanoch pri Krakove.

Veľký spoločenský dosah a zacielenosť na prax mala výskumná, popularizačná a poradenská, expertizna a recenzentská práca predovšetkým v rámci ústavnej úlohy *Jazyková kultúra v praxi* (zodp. riešiteľ F. K o č i š). Pokračovalo sa v po-

pularizačnej činnosti formou článkov, kratších príspevkov a recenzií uverejňovaných v časopisoch Kultúra slova, Slovenská reč, ako aj formou príspevkov do pravidelných jazykových rubrik v Čs. rozhlas v Bratislave, v Nedeľnej Pravde, v Práci a vo Večerníku. Pracovníci ústavu odpovedali na vyše tristo listov v listovej jazykovej poradni a dvaja pracovníci denne obsluhovali telefonickú jazykovú poradňu. V rozhlasovej jazykovej poradni raz mesačne odpovedá na otázky poslucháčov pracovníčka ústavu, ktorá externe rediguje príspevky do tejto poradne. Pokračovalo sa v konzultačnej činnosti i v jazykovej úprave spoločensky dôležitých textov pre rozličné inštitúcie, podniky, vydavateľstvá. Pokračovala aj spolupráca s výrobnými podnikmi a viacerými vedeckými organizáciami pri jazykovej úprave technických a názvoslovných noriem (upravilo sa okolo 3000 strán týchto noriem). Pokračovalo sa v tvorbe a ušatňovaní odbornej terminológie (spolupráca ústavu v 8 názvoslovných komisiách).

Pracovníci ústavu pokračovali v zmluvnej spolupráci s Nakladateľstvom Pravda pri príprave 2. vydania Zbraných spisov V. I. Lenina a Marxovho Kapitálu (spolupráca zahŕňa prekladateľskú, redakčnú, konzultačnú a lektorskú činnosť), intenzívne pokračovala zmluvná spolupráca s Novinárskym študijným ústavom v Bratislave, a to pri plnení tematickej úlohy štátneho plánu *Predpoklady zvyšovania účinnosti masovej informácie v procese formovania národného a internacionálneho vedomia socialistického človeka*. Pri Slovenskom zväze novinárov sa r. 1982 založila komisia pre jazyk masových komunikačných prostriedkov, ktorej predsedom je pracovník ústavu. Spoločenský dosah mala aj spolupráca so socialistickou akadémiou ČSSR pri vypracúvaní hesiel a lektorovaní časopisu Pyramída a v lektorskej skupine Metodika stránického vzdelávania. V r. 1982 sa v rámci nej založila sekcia rétoriky, kde pracujú 4 pracovníci ústavu.

Pracovníci ústavu aj v r. 1982 spolupracovali s Ministerstvom školstva SSR, Výskumným ústavom pedagogickým, s Ústredným ústavom pre vzdelávanie učiteľov a so Slovenským pedagogickým nakladateľstvom na riešení spoločensky aktuálnej úlohy *Ďalší rozvoj čs. vzdelávacej sústavy* spoluautorstvom, recenzentskou aj expertíznou činnosťou na nových školských učebniciach. Pripravil sa nový text programu výchovnej práce v oblasti jazykovej výchovy v materských školách, posúdila sa obsahová i jazyková stránka niektorých učebníc slovenského jazyka pre základné školy so slovenským, maďarským i ukrajinským vyučovacím jazykom. Dvaja pracovníci sú spoluautormi integrovanej učebnice Slovenský jazyk pre 1.–4. ročník gymnázií a stredných škôl, uverejnili sa viaceré štúdie o problémoch vyučovania slovenského jazyka v časopise Slovenský jazyk a literatúra v škole, jeden pracovník bol členom redakčnej rady tohto časopisu. Pracovníci ústavu posudzovali návrhy učebných osnov slovenského, ruského, anglického, nemeckého a francúzskeho jazyka pre stredné odborné školy a pre 3. ročník gymnázií, posúdil sa i text dočasných osnov slovenského jazyka pre 3. roč. gymnázií s maďarským a ukrajinským vyučovacím jazykom. Expertízna činnosť sa týkala ďalej prekladov odborných textov pre centrálné vydavateľstvá i jazyka textov rozhlasových rozprávok. Rozvíjala sa ďalej spolupráca s niektorými redakciami Čs. rozhlasu a Čs. televízie v Bratislave (regionálne a národnostné vysielanie, Kontakty, Nad listami divákov).

Dvaja pracovníci ústavu aktívne pracujú pri štandardizácii názvoslovia v príslušných komisiách pri Slovenskom úrade geodézie a kartografie a v názvoslovnej komisii pri Národnom výbore hlavného mesta SSR Bratislavy, 1 pracov-

nik spolupracuje s Ministerstvom vnútra SSR pri schvaľovaní rodných mien.

V rámci ústavnej úlohy *Jazykovedná dokumentácia* (zodp. pracovníčka E. Flássiková) sa pokračovalo v príprave bibliografických podkladov pre strojové spracovanie v Matici slovenskej, v budovaní archívu separátov, v evidencii publikačnej činnosti pracovníkov ústavu. Pripravovali sa rešerše pre projekt *Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny*. Pokračovalo sa vo vypracúvaní prehľadov slovenských jazykovedných prác pre anglickú ročenku *The Year's Work in Modern Language Studies* a pre ročenku *Onoma*. Spracovalo sa 5 osobných bibliografií slovenských jazykovedcov.

Pokračovala spolupráca s vedecko-pedagogickými pracoviskami pri výchove nových adeptov jazykovedy. Bola to predovšetkým spolupráca s Filozofickou fakultou UK v Bratislave, najmä s Katedrou slovenského jazyka (spolupráca pri realizácii úloh štátneho plánu základného výskumu, pri tvorbe jazykovedných časopisov, pri výbere vedeckých aspirantov, štipendistov a študentských vedeckých síl pre ústav), s filologickými katedrami a Katedrou logiky, s Katedrou slovenského jazyka a literatúry Filozofickej fakulty UPJŠ v Prešove, s Katedrou slovenského jazyka a literatúry PF v Nitre. Ústav poskytoval týmto pracoviskám prednášateľov, konzultantov pri diplomových prácach, oponentov kandidátskych a doktorských dizertačných prác, školiteľov aspirantov, vypo-máhal pri organizovaní vedeckých sympózií a konferencií najmä vysielaním prednášateľov. Prednášateľov poskytol aj na Letný seminár slovenského jazyka, literatúry a kultúry *Studia Academica Slovaca*.

Užitočná bola aj spolupráca ústavu s ďalšími ústavmi SAV (s Ústavom historických vied, Národopisným ústavom, Literárnovedným ústavom a najmä s Ústavom filozofie a sociológie).

V r. 1982 sa úspešne rozvíjala spolupráca s krajinami socialistického spoločenstva, ktorá vychádzala z dlhodobého programu mnohostrannej spolupráce socialistických krajín v oblasti spoločenských vied v období 7. päťročnice. Ústav sa zúčastňuje na plnení troch úloh mnohostrannej spolupráce v rámci Komisie pre Slovenský jazykový atlas (OLA) pri Medzinárodnom komitáte slavistov na príprave jednotlivých zväzov *Slovanského jazykovedného atlasu* (pripravil sa do tlače IV. zväzok venovaný lexike), v rámci cieľového projektu *Celokarpatský dialektologický atlas* (pripravil sa do tlače I. zväzok, posúdili sa a upravili všetky elaboráty do textovej a mapovej časti II. zväzku). V rámci cieľového projektu *Problémy jazykovedy* sa určili jednotlivé etapy prípravy konferencie Porovnávacie štúdium tvorenia slov v slovanských spisovných jazykoch. Pri úlohe *Národné jazyky v rozvinutej socialistickej spoločnosti* sa prediskutovala definitívna koncepcia zborníka a spracovala sa téma *Spoločnosť – jazyk – komunikácia*. V rámci dvojstrannej spolupráce sa spolupráca s Ústavom bulharského jazyka AV BLR orientovala na výskum frazeológie, spolupráca s Ústredným jazykovedným ústavom AV NDR sa orientovala na výskum slovnej zásoby v téme *Jazyk v spoločenskej komunikácii* a *Problémy jazykovej kultúry* (prekonzultovala sa náplň a autorské obsadenie spoločného nemecko-slovenského zborníka venovaného sémantickým procesom v súčasnej spisovnej nemčine a slovenčine). Významným výsledkom spolupráce s AV NDR bolo vydanie spoločného zborníka *Probleme der Literatursprache und der Sprachkultur in der entwickelten sozialistischen Gesellschaft*, do ktorého prispeli 3 pracovníci ústavu. V spolupráci školských orgánov ČSSR a NDR vyšiel pričinením Univerzity Karola Marxa v Lipsku zborník *Studien zum Tschechischen, Slowakischen und*

Deutschen aus vergleichender Sicht, do ktorého prispeli 2 pracovníci ústavu. V rámci spolupráce s Ústavom poľského jazyka PAN a s Ústavom slavistiky PAV sa spolupracovalo na téme *Slovanské jazyky a literatúry, ich rozvoj a vzájomná súvislosť* (1 pracovník prerokoval metodologické a metodické problémy základného výskumu vodných názvov). Úspešne pokračovala spolupráca s Ústavom slavistiky a balkanistiky AV ZSSR na téme *Veľký slovensko-ruský slovník* (dve vyslané pracovníčky prekonzultovali niektoré zložité otázky ruských ekvivalentov a redakčne spracovali so sovietskou stranou niektoré časti III. zväzku slovníka).

Edičná činnosť. V uplynulom roku 1982 vyšli tieto diela významné z vedeckého kultúrno-historického i spoločenského hľadiska: DOROTJAKOVÁ, V. — FIFIKOVÁ, E. — FILKUSOVÁ, M. — LACIOK, M. — PETRUFOVÁ, M. — ŠEFRÁNKOVÁ, M. — ŠPANKOVÁ, A.: *Veľký slovensko-ruský slovník*. 2. L—O. Red. E. Sekaninová. Bratislava, Veda 1982. 840 s.; HORECKÝ, J.: *Spoločnosť a jazyk*. Bratislava, Veda 1982. 112 s.; MAJTÁN, M. (spoluautor): *Zemepisná jména Československa*. Praha, Mladá fronta 1982. 374 s.; *Jazykovedné štúdie*. 17. Red. Š. Peciar. Bratislava, Veda 1982. 128 s.; *Recueil linguistique de Bratislava*. 6. Red. J. Ružička. Bratislava, Veda 1982. 276 s.; HORECKÝ, J.: (ed.) *COLING 82. Proceedings of the Ninth International Conference on Computational Linguistics*. Prague, July 5.—10., 1982. Amsterdam — New York — Oxford, North-Holland Publishing Company 1982. 432 s. Vyšli 2 čísla *Jazykovedného časopisu*, 2 čísla časopisu *Slavica Slovaca*, 6 čísel *Slovenskej reči* a 10 čísel *Kultúry slova*. Pracovníci ústavu boli výkonnými, väčšinou i hlavnými redaktormi týchto časopisov, okrem toho boli činní aj v redakčných radách viacerých mimoakademických časopisov (*Slovenský jazyk a literatúra* v škole, *Otázky žurnalistiky*, *Ruštínár*, *Čs. rusistika*, *Slavia*, *Vedecké riadenie*, *Pyramída*).

Výsledky práce *Jazykovedného ústavu* E. Štúra SAV za rok 1982 svedčia o tom, že ústav úspešne plní úlohy vytýčené na siedmu päťročnicu.

K. Buzássyová

SKÁCEL, J. — ŠVARNÝ, O. — ZIMA, P.: *Rok 2000 — Jazyk jako most i propast*. Praha, Mladá fronta 1982. 248 s.

V snahe priblížiť čo najširšiemu okruhu čitateľov problematiku jazyka a jazykovej komunikácie vydalo vydavateľstvo Mladá fronta v edícii *Prameny vedecko-popularizačnú publikáciu Rok 2000 — Jazyk jako most i propast*. Autori knihy — známi ako slavisti, sociolingvisti a bádatelia v odbore orientálnych jazykov — sa pozerajú na jazyk, jeho vznik, vývoj a fungovanie v spoločnosti očami jeho používateľov, nie analyzátorov. Tomuto pohľadu prispôbili aj štýl práce. Podčiarkujú, že jazyk je jav spoločenský, že je súčasťou kontaktov i konfliktov v spoločnosti, a teda že je skutočným mostom i priepasťou medzi ľuďmi. Kniha sa skladá z troch kapitol: 1. Jazyk a výmena informácií, 2. Jak jazyk lidí spojuje a rozděluje, 3. Jazyk a společnost roku 2000.

V prvej kapitole sa poukazuje na úlohy a možnosti hovorenej a písanej formy jazyka. Postupuje sa po línii slovo (hovorené) — písmo — tlač — slovo (plus technika). Hovorené slovo získalo podľa autorov v súčasných hromadných oznamovacích prostriedkoch prevahu. Zjednodušene povedané, rozvoj komunikačnej

techniky spôsobil návrat k hovorenému slovu, ale na základe čo najširšej masovosti. Osobitne sa rozoberá jazyková situácia v Afrike, kde až do konca 19. storočia nejestvovala písomná jazyková komunikácia. Rozmach tranzistorovej techniky znamenal pre Afriku kvalitatívnu i kvantitatívnu zmenu — prechod od tamtamov k modernej masovej oznamovacej technike. V tejto kapitole sú aj state o úlohe jazyka pri „zmenšovaní“, zjednocovaní sveta. Uvádza sa, že 75—100 % informácií zo všetkých vedných odborov je prístupných v ruštine a v angličtine. V knihe sa kladie otázka, či je možné vytvoriť jeden svetový jazyk. Ako odpoveď cituje autor názor, ktorý prevládal na zasadnutí komisie pre interlingvistiku, konanom v rokoch 1964—1965 v Moskve: „Na rýchle získavanie a odovzdávanie informácií je žiadúce vytvorenie svetového jazyka; tento jazyk by sa mal vytvoriť na báze mnohých prirodzených jazykov s použitím ich univerzálnych čít tak, aby nebol ťažký pre nijaký národ sa svete; pre ideologické rozpory v súčasnom svete však môže takýto jazyk vzniknúť a fungovať najskôr v 21. storočí.“ Podčiarkuje sa fakt, že učiť sa cudzí jazyk znamená prijať i prvky kultúry, spôsob života etnika, ktorému je daný jazyk materinský. A toto umelým jazykom (esperanto, volapük, interlingva) chýba. Zdalo by sa, že bývalé koloniálne krajiny (v Afrike, v Ázii, v Amerike) otázku svetového jazyka vyriešili tým, že komunikujú jazykom svojich európskych kolonistov. Obrazne povedané — každé údolie rozpráva iným jazykom a v snahe dorozumieť sa vytvorili si domorodí obyvatelia zjednodušené podoby koloniálnych jazykov, tzv. pidžinizovanú angličtinu, francúzštinu, španielčinu atď. Zjednodušené formy európskych jazykov začali používať obchodníci. Autor uvádza, že napr. slovo *pidžin* vzniklo zložitým vývojom z anglického *bussiness*. Pidžinizované podoby jazykov sú oproti pôvodným jazykom ochudobnené v hláskosloví, o existencii tvaroslovia sa ani nedá hovoriť. Vety sú stavané podľa niekoľkých stereotypov. Napríklad množné číslo substantív angličtina vyjadruje koncovkou *-s*. Pidžinizovaná angličtina kladie za meno, ktoré má byť v množnom čísle, slovíčko *dem*, čo je popletené anglické predmetové zámeno pre 3. os. pl. — *them*. Uvádza sa príklad: anglickú vetu *I do not see the teachers* vyjadruje pidžinizovaná angličtina v južnej Nigérii takto: *Á no sí di tiča dém* (ja nie vidieť učiteľ oni). O kreolizovanej podobe napr. angličtiny hovorí autor vtedy, keď sa pidžinizovaný jazyk stal materinským jazykom etnika napr. na Jamaike. Ďalej sa hovorí o dôležitosti jazykovej automatizácie. Za dôležitý faktor porozumenia sa pokladá i výber komunikačného jazyka v medzinárodných stykoch. Prístupným spôsobom sa rozoberá aj otázka jazyka a myslenia. Vychádzajúc z práce K. Marxa a F. Engelsa, z prác V. Z. Panfilova, L. Weisbergera, W. von Humboldta, O. Jespersena a ďalších neguje autor tzv. Sapirovu a Wortovu hypotézu o tom, že myšlienkový systém formuje systém jazykový. V skutočnosti je to práve naopak. Vyslovuje sa zásadný nesúhlas s teóriami tzv. primitívnych jazykov, ktoré sú zväčša založené na presnom poznaní mimoeurópskych jazykov. Autor zdôrazňuje, že jazyk reaguje na praktické potreby tej spoločnosti, ktorej slúži. O primitívnosti jazykov nemôže byť teda reč.

V druhej kapitole sa venuje pozornosť najmä vzťahu medzi predmetmi a ich pomenovaniami. Začína sa starogréckym filozofom Platónom, ktorý chápe tento vzťah, rovnako ako jazyk samotný, ako jav prirodzený, logický, pravidelný. Odporcovia analogistov (prívržencov Platóna) anomalisti tvrdia opak. Stredoveké náhľady na jazyk sú rovnako ako staroveké poplatné do istej miery náboženským predstavám. Francúzski encyklopedisti rozlišujú iba dva typy jazykov.

Avšak univerzálna prestíž latinčiny a gréčtiny pred ostatnými jazykmi, uvádza autor, sa v novoveku oslabuje. Pozornosť pútajú živé európske národné jazyky. Objavujú sa úvahy o tom, že všetky indoeurópske jazyky vznikli historicky z jedného základu (W. Jones, A. Schleicher, H. Schuchardt a iní). Konštatuje sa, že dnešná porovnávacia indoeurópska jazykoveda je na dobrej úrovni. Sú do detailov preskúmané a spracované vzťahy medzi slovanskými, germánskymi a románskymi jazykmi. Na druhej strane znalosti o historickej príbuznosti a o klasifikácii mimoeurópskych jazykových rodín (jazyky amerických Indiánov, jazyky Indov, africké jazyky atď.) sú minimálne. Spomínané kultúry nemajú často písomné pamiatky a to sťažuje výskumnú prácu. V tejto súvislosti sa venuje značná pozornosť tzv. glotochronologickej škole, za ktorej zakladateľa je považovaný lingvista a antropológ M. Swadesh. Východisko glotochronologickej metódy je v porovnaní zhôd a odlišností vo vývoji príbuzných jazykov v tej časti ich slovnej zásoby, ktorá sa mení veľmi pomaly (základný slovný fond). U nás túto metódu použili A. Lamprecht a M. Čejka. Ďalej sa uvádza nová, Greenbergova klasifikácia genetických rodín afrických jazykov. Pri výklade o jazykovom systéme semitských jazykov použil autor veľa príkladov, ktoré robia text názorným a zrozumiteľným. Zdôrazňuje sa čo najužšie spájanie jazykovedy s archeológiou, folkloristikou, etnografiou, históriou, umenovedou. Dokumentuje sa téza amerického lingvistu D. Bolingera, podľa ktorej je i pravda lingvistickým problémom: jazykové nedorozumenie býva vecným nedorozumením. Avšak v širších súvislostiach nie je záležitosťou jazyka, ale sociálnych podmienok.

V poslednej kapitole, ktorá najviac korešponduje s časťou názvu knihy *Jazyk jako most i propast*, sa vysvetľuje pojem jazykového plánovania, ktoré podmieňuje rozvoj vedy a techniky, vznik nových vedných odborov, stále sa zvyšujúci počet ľudí, aktívnych účastníkov masovej komunikácie.

Vo vzťahu češtiny a slovenčiny sa v knihe predpokladá tendencia stáleho zbližovania najmä v lexikálnej oblasti. V tej istej súvislosti sa zdôrazňuje, že kritériom jazykovej správnosti sa stáva odborný a publicistický, a nie umelecký štýl, ako to bolo v minulosti. Naďalej sa bude upevňovať pozícia spisovných jazykov v spoločenskom živote. Autor predpokladá najväčšiu dynamickosť zmien v lexike a v štýlovom rozvrstvení jazykových prostriedkov, ale aj v syntaxi a v supersyntaxi; menšie zmeny sa predpokladajú v hláskosloví a v morfológii.

Rozvoj vedy a techniky podmieňuje už dnes bilingvismus. Treba sympatizovať s názorom autorov, že v budúcnosti bude znalosť cudzích jazykov nie osobným záujmom, ale predmetom celospoločenského záujmu. Na otázku kladenú na záver, či bude jazyk bližšie technike ako človeku, sa odpovedá, že jazyk ako najuniverzálnejší prostriedok dorozumievania bol vytvorený a bude aj zdokonaľovaný človekom, nie strojom.

Recenzovaná kniha je tematicky zaujímavá a svojim spracovaním príťažlivá. Je v nej mnoho závažných lingvistických faktov, obsahuje bohatú bibliografiu (v ktorej chýbajú tematicky príbuzné slovenské práce), koncízny a prístupný výklad i najzložitejších sociolingvistických problémov. Užitočnou bude tak pre jazykovedcov, ako aj pre širokú verejnosť.

D. Augustinská

Metodicky podnetná a tematicky aktuálna monografia brnenskej bohemistky Marie Krčmovej, vychádzajúca ako 231. zväzok Spisov Filozofickej fakulty UJEP v Brne, je pozoruhodným príspevkom nielen k analýze súčasného stavu češtiny, ale aj k odhaľovaniu tendencií, ktoré sa čoraz širšie, hlbšie a výraznejšie uplatňujú v rámci celého národného jazyka, vyvolávajú čoraz intenzívnejšie interferencie jeho jednotlivých útvarov.

Autorka v časovom priereze skúma proces ustaľovania hovoreného jazyka, formovanie jeho normy, ktorá je na jednej strane výsledkom nivelizácie tradičných teritoriálnych dialektov, na druhej strane procesom demokratizácie spisovného jazyka. (V zhode so Slovníkom slovanskej lingvistickej terminológie používame za český výraz „běžně mluvený jazyk“ slovenský ekvivalent bežne hovorený jazyk — BHJ).

Bežne hovorený jazyk M. Krčmová definuje ako „súhrn jazykových prostriedkov, ktoré sa používajú v neverejných, spontánných, hovorených, dialogických prejavoch“ (s. 9), pričom sa v tejto funkcii môžu využívať všetky útvary národného jazyka (autorka ich chápe zhodne s J. Chloupkom a A. Jedličkom). To znamená, že BHJ je neštruktúrny útvar a nemožno ho porovnávať alebo stotožňovať s inými útvarmi národného jazyka (napr. s obecnou češtinou).

Sociolingvistické zacielenie práce M. Krčmovej sa metodologicky odráža v tom, že v hierarchickej štruktúre národného jazyka rozlišuje prestížne útvary (útvary, ktoré používatelia chápu ako lokálne bezpríznakové a funkčne v podstate neobmedzené) a celý výskum stavia na konfrontácii týchto útvarov s konkrétnym zisteným stavom v jazyku. Prestížnym útvarom je predovšetkým spisovný jazyk (zachytený v normatívnych príručkách), ale aj hovorová čeština („viac alebo menej stabilizovaná hovorená podoba spisovného jazyka“ — s. 18), charakteristická tolerantnosťou voči nespisovným prvkom, ako aj obecná čeština (autorka ju chápe ako minimálne príznakovú podobu nivelizovaných českých nárečí v užšom zmysle, t. j. stredočeských). Prestížnosť obecnej češtiny vyplýva z faktu, že jej základné znaky sú spoločné pre veľké teritórium, ako aj z výrazného kultúrneho a politického postavenia Prahy ako hlavného mesta.

V rámci ostatných zložiek národného jazyka M. Krčmová vyčleňuje bežne hovorený jazyk mesta (najstarší zachovaný stav reči obyvateľov mesta Brna), interdialekt (stredomoravský nárečový útvar) a tradičný teritoriálny dialekt. Nositeľmi najstaršej vrstvy BHJ sú obyvatelia v poproduktívnom veku (nad 60 rokov a starší). Druhú generačnú vrstvu štandardnej reči Brňanov tvoria obyvatelia v produktívnom veku (predovšetkým robotníci, zamestnanci obchodu a služieb, zdravotníci); v reči tejto vrstvy prebieha najzložitejší proces interferencie od relatívne stabilizovaného útvaru najstaršej vrstvy BHJ až po reč mladej generácie. (V oboch skupinách sa nebrali za informátorov tí hovoriaci, ktorí používajú spisovný jazyk vo svojom povolání, teda profesionálni používatelia jazyka.) Najrozsiahljšiu zložku výskumu predstavovala najmladšia generácia (mládež do 18 rokov, predovšetkým žiaci ZŠ). Jej reč je druhým základným prameňom autorkinho výskumu. Jazykový prejav mladej generácie síce vyrastá z rodinných jazykových tradícií, ale výrazne ho formuje tlak kolektívu ostatných detí pri jazykovej komunikácii v škole a pri rozmanitých záujmových akciách,

v dôsledku čoho sa unifikuje. Navyše reč tohto kolektívu je zo sociálneho aspektu homogénna a typy komunikácie hovoriacich pomerne jednotné.

Vychádzajúc z faktu, že v prostredí, kde dochádza k vzájomnému kontaktu rozličných podôb národného jazyka, ťažko nájsť typického predstaviteľa, autorka namiesto rozhovoru s niekoľkými respondentmi dala prednosť kolektívne vedenému rozhovoru (osoba vedúca výskum kladie otázky, väčšie skupiny respondentov odpovedajú písomne). Okrem toho na zistenie údajov o jazykovom povedomí mladých Brňanov použila aj dve verzie vlastného dotazníka, zameraného na zisťovanie výrazných jazykových prejavov, ktoré odlišujú tradičnú reč Brna od spisovného jazyka aj obecnej češtiny.

V popredí autorkinho úsilia je postihnúť dynamiku vývinových tendencií jazyka, preto vo svojich výkladoch vychádza z konfrontácie najstaršie doloženého stavu ako východiskového s dnešnou bežnou rečou, ktorej ťažisko tvorí reč nastupujúcej generácie. V rámci najmladšej vrstvy BHJ vyčleňuje ešte podskupinu detí žijúcich v mestskom jadre a na predmestiach (obidve skupiny sú pritom brnenský rodáci).

Autorkin prístup k analýze BHJ sa odlišuje od tých prác, v ktorých sa pri skúmaní hovoreného jazyka vychádza zo stabilného jazykového útvaru, či sú to už nárečia, alebo spisovný jazyk. V prvom prípade sa BHJ líši najmä svojou neštruktúrovanosťou a výraznou variabilitou, v druhom prípade by vlastne odchýlky od kodifikovanej normy predstavovali chyby. Analýza BHJ preto predpokladá znalosť všetkých interferujúcich útvarov národného jazyka.

Veľmi široké autorkino hľadisko pri chápaní špecifickej komunikatívnej funkcie BHJ („český BHJ ako podoba národného jazyka ... existuje všade tam, kde existujú českí hovoriači“ — s. 15) je zaujímavé sledovať v societách so zložitou sociálnou štruktúrou, kde sa stretávajú rozličné podoby národného jazyka. Také podmienky sú predovšetkým v meste, kde je väčší pohyb obyvateľstva; v tomto prípade autorka BHJ stotožňuje s rečou mesta (nadväzuje na práce J. Běliča). Kým tradičnými dialektologickými metódami sa skúma relatívne stabilizovaná reč ľudí žijúcich v istej relatívnej izolácii, pričom táto reč (jazyk) má pevnú, veľmi vyváženú a konsolidovanú normu a skúmajúci sa napospol usilujú zachytiť najstarší zachovaný stav jazykového útvaru (neberie sa prirodzene do úvahy novšia podoba jazyka ako výsledok stretávania starej nárečovej normy s inými normami), reč obyvateľov mesta sa od tohto stavu podstatne odlišuje. Najstaršia zachovaná podoba mestskej reči nie je zväčša útvarom s pevnou a vyváženou štruktúrou, ale je v pohybe, a teda aj reč mladej generácie v mestách sa buduje na iných základoch ako v obciach so živým teritoriálnym dialektom. Okrem toho v rozličných komunikačných situáciách obyvatelia mesta nepoužívajú jeden jazykový útvar, ale svoj jazykový prejav formálne modifikujú v závislosti od vonkajšej situácie. Pri skúmaní jazyka obyvateľov mesta nejde len o podobu bežne používaného jazyka, ale aj o vystihnúť foriem komunikačného styku, o viaceré jazykové štruktúry a ich konkurencie.

Podstatnú časť monografie (s. 41—183) tvorí analýza materiálu, pričom jej ťažisko je v analýze reči mladej generácie. Autorka postupuje podľa zaužívanej schémy pri iných prácach tohto druhu (skúmanie hláskoslovných a tvaroslovných javov v rámci jednotlivých slovných druhov), ale jej prístup charakterizuje výrazný dynamizmus tak v metodologickom aspekte, ako aj v interpretácii výsledkov. Základnou charakteristikou tejto analýzy je skúmanie vplyvu prestížnych útvarov (spisovného jazyka, hovorovej češtiny, obecnej češtiny) na BHJ ako

dôsledok súčasných spoločenských podmienok v najširšom zmysle. Materiál autorka interpretuje v závislosti od vekových a sociálnych faktorov. Metodicky je zaujímavé aj to, ako na pohyb v jazyku ukazujú výsledky opakovaného výskumu už v intervale piatich rokov (1967 a 1972).

Pod vplyvom prestížnych útvarov národného jazyka vstupujú do jazykového systému nové výrazové prostriedky. V oblasti hláskoslovnia sa BHJ líši od prestížnych útvarov vo využívaní niektorých foném a v ich frekvencii. V najmladšej vrstve respondentov ustupuje výslovnostný lokálny kolorit v prospech neutrálnejšej hovorovej spisovnej výslovnosti, v kvantite sa BHJ zblíži s obecnou češtinou (strata tradičnej moravskej kvantity). Naproti tomu v oblasti tvaroslovnia nové výrazové prostriedky vystupujú predovšetkým ako dublety starších morf. Morfológická sústava BHJ sa vyvíja na tradičnom základe (stredomoravské nárečia) v zhode s vývinovými tendenciami prestížnych podôb národného jazyka, predovšetkým v zhode s hovorovou češtinou.

Recenzovaná monografia je poučná vo viacerých smeroch. Špecificky v skúmanej jazykovej situácii sa ukazuje, že BHJ je výsledkom kontinuálneho vývinu medzi tradičnými nárečiami na vidieku a ich nivelizovanejšou podobou v mestskej reči, pričom tieto integračné tendencie perspektívne smerujú k utvoreniu jednotnejšieho a štýlovo bohatého komunikačného nástroja celej spoločnosti. (M. Krémová sa domnieva, že to nebude obecná čeština.) V širšom aspekte monografia ukazuje, že pri rozvíjaní, resp. prehodnocovaní súčasnej teórie spisovného jazyka nestačí pri analýze vychádzať len z „čistého“ spisovného jazyka, ale sa treba zamerať na skúmanie všetkých interferujúcich útvarov, a to nie z jednorozmerového lingvistického aspektu, ale širšieho — sociolingvistického. Autorka presvedčivo dokumentovala, že pracovať s pojmom bežne hovorený jazyk nie je v dnešnej jazykovej situácii otázkou bádateľovej ľubovôle či sympatie, ale objektívna a nevyhnutná metodologická zákonitosť, odrážajúca dialektiku vývinu spoločnosti a jazyka.

J. Bosák

O písaní pomenovaní s príponou -ovci. — V príspevku *Koreň — Koreňovci a koreňovci* (Práca, 29, 1974, č. 195, s. 3) sme sa dotkli používania pomenovaní na -ovci na označenie skupiny ľudí, ktorí tvoria istú pracovnú skupinu. Takéto pomenovania sú utvorené slovotvornou príponou -ovci od mena (priezviska) vedúceho pracovnej skupiny. Takéto pomenovania na -ovci sme v cit. príspevku pisali s veľkým začiatočným písmenom, napr. *Koreň — Koreňovci*, *Kompiš — Kompišovci*. Podobný, ale predsa len trochu iný prípad mal na mysli J. Jenčík, autor príspevku *Jegorov — Jegorovovci* (Nedeľná Pravda, 7, 1974, č. 44, s. 6). Autor tu hovorí o pomenovaniach príslušníkov partizánskych skupín utvorených od priezvisk veliteľov takýchto jednotiek. Zisťuje, že z pravopisného hľadiska je tu dvojakošť. Raz sa takéto pomenovania píšu s veľkým, raz s malým začiatočným písmenom, napr. *Jegorov — Jegorovovci*, *Sergejev — Sergejevovci*, ale *Čapajev — Čapajevovci*. Kladie si otázku, ako písať mená príslušníkov partizánskych skupín, ktoré vznikli alebo podľa priezvisk veliteľov, alebo podľa mien významných osobností (pomenovania na počesť osobností, dedikačné pomenovania). V tejto súvislosti si všíma poučku Pravidiel slovenského pravopisu (11. vyd., s. 37), podľa ktorej mená privržencov nejakého hnutia utvorené od vlastného mena pôvodcu, vodcu alebo sídla, mená zamestnancov podnikov, príslušníkov politických, masových, cirkevných a iných organizácií a spolkov, náboženských vyznaní a pod. nie sú vlastnými menami, napr. *leninovec*, *mičurinec*, *stachanovec*, *štúrovci*, *matičiar*, *odborár*, *marxista*, *kantovec*, *husita*, *luterán*, *mníchovania*, *komunista*, *zväzák*, *pionier*, *komsomolec*, *sokol*, *jezuita*, *milosrdní bratia*, *katolík*, *evanjelik* a pod. J. Jenčík píše: „Kde máme zaradiť (a potom podľa toho aj písať) názvy príslušníkov partizánskych oddielov utvorené od mien ich veliteľov alebo od mien, podľa ktorých boli príslušné partizánske oddiely pomenované? Treba hneď povedať, že partizáni bojujúci pod vedením veliteľa *Jegorova* nie sú stúpencami *Jegorova* v tom zmysle ako *štúrovci* stúpencami *Štúra*, ani príslušníci brigády nazývanej podľa *Čapajeva*, *J. V. Stalina*, *Jánošíka* atď. nie sú stúpencami *Čapajeva*, *J. V. Stalina*, *Jánošíka* atď. a teda nie sú *Čapajevovci*, *stalinovci*, *Jánošíkovci* (s malým začiatočným písmenom). Nazdávame sa, že z pravopisného hľadiska treba tieto názvy hodnotiť podobne ako názvy príslušníkov istej rodiny: *Jesenskovci* a pod., a preto ich treba aj písať s veľkým písmenom: *Jegorovovci*, *Čapajevovci*, *Stalinovci*, *Jánošíkovci*, *Sergejevovci*, *Zižkovci*, *Nálepkovci*, atď. Definitívne pravidlo o písaní týchto názvov by sa malo presne formulovať v odbornom časopise, napr. v Slovenskej reči“.

Autor príspevku správne poukázal na to, že príslušníci istej partizánskej jednotky, oddielu nie sú stúpencami veliteľa takejto jednotky ani nie sú stúpencami osoby, podľa ktorej jednotka dostala meno. Presnejšie to možno formulovať tak, že príslušníci takýchto jednotiek nemusia byť stúpencami spomínaných osôb. Takýto prechod k pomenovaniam stúpenčov je tu však veľmi ľahko možný a v početných prípadoch sa s prechodom od pomenovaní prostých príslušníkov jednotky k pomenovaniam stúpenčov osoby, ktorá je na čele jednotky, aj stretávame. Ten istý proces sa môže uskutočniť aj pri pomenovaniach príslušníkov

istých jednotiek, ktoré dostali meno nie podľa veliteľa jednotky, ale podľa nejakej inej významnej osobnosti na jej počesť. A konečne prechod od pomenovaní príslušníkov k pomenovaniu stúpencov býva aj v tom prípade, keď ide o pracovné skupiny. Tento prechod je veľmi ľahký, ak si postupy, metódy práce a pod., ktoré sú v istej pracovnej skupine, osvojujú osoby, ktoré do takejto pracovnej skupiny nepatria. Z tohto výkladu vidieť, že pomenovania s príponou *-ovci*, ktoré vznikli z mien vedúcich pracovných skupín (napr. *Sakmar* — *sakmarovci*) alebo z mien veliteľov vojenských jednotiek, príp. aj z mien osôb, na počesť ktorých dostali takéto jednotky svoje meno (napr. *Jegorov* — *jegorovovci*, *Čapajev* — *čapajevovci*, *Jánošík* — *jánošíkovci* atď.), sa stávajú pomerne ľahko pomenovaniami stúpencov takýchto osôb, a preto sa v bežnej praxi píše s malým začiatočným písmenom. Napr.: *Ešte pred dvoma rokmi boli v n. p. Tesla Liptovský Hrádok takou osamelou lastovičkou aj kompišovci, presnejšie komplexná racionalizačná brigáda, ktorú vedie súdruh Ján Kompiš.* (Pravda, 27. 2. 1976, s. 5) — *Nasledovníci sakmarovcov.* (Práca, 1. 3. 1976, s. 1)

V Pravidlách slovenského pravopisu sa na s. 37 nehovorí iba o tom, že mená prívržencov nejakej hnutia, utvorené od vlastného mena pôvodcu, vodcu alebo sídla, mená zamestnancov podnikov, príslušníkov politických, masových, cirkevných a iných organizácií, spolkov, náboženských vyznaní a pod. nie sú vlastnými menami, a preto sa píše s malým začiatočným písmenom, ale je tu zmienka aj o tom, že podoby *trumanovci*, *churchillovci* majú význam „ľudia druhu Trumana, Churchilla alebo ich prívrženci“.

Pravda, členovia nejakej pracovnej skupiny alebo členovia nejakej vojenskej jednotky nemusia byť a spravidla ani nie sú ľuďmi druhu vedúceho pracovnej skupiny, ani veliteľa vojenskej jednotky a ani nie sú ich stúpenkami, a tak ich pomenovanie s príponou *-ovci* by sme nemali písať s malým začiatočným písmenom. S veľkým písmenom sa však píše iba pomenovania na *-ovci* použité na označenie rodiny, napr. *Tapák* — *Tapákovci*, *Svoreň* — *Svoreňovci*, *Jesenský* — *Jesenskovi*. To je asi príčina, prečo sa v prípade označenia *kompišovci*, *jegorovovci* neuplatňuje písanie s veľkým začiatočným písmenom.

Kam teda zaradiť tieto pomenovania a ako ich písať? — Pomenovania s príponou *-ovci*, ktorými sa súhrnne označujú príslušníci istej pracovnej skupiny alebo istej vojenskej jednotky (partizánskeho oddielu a pod.), predstavujú osobitný prípad, ktorému sa v doterajších normatívnych príručkách nevenovala pozornosť. V budúcnosti bude preto potrebné spresniť poučky o písaní malých a veľkých písmen v pomenovaniach s príponou *-ovci* utvorených od mien osôb s prihliadnutím aj k pomenovaniu príslušníkov pracovných alebo iných skupín utvorených od vlastného mena. V bežnej jazykovej praxi, ako sme ukázali, sa tieto pomenovania píše s malým začiatočným písmenom, napr. *Kompiš* — *kompišovci*, *Jegorov* — *jegorovovci*, *Čapajev* — *čapajevovci* atď. Bude pritom potrebné brať do úvahy pomerne ľahký a často sa aj uplatňujúci prechod od pomenovaní s významom „príslušník pracovnej alebo inej skupiny“ k pomenovaniam, ktoré označujú ľudí druhu niekoho alebo stúpenkov niekoho.

L. Dvonč

Steeplechase — stípl — stípliar. — V Slovníku slovenského jazyka IV (1964, s. 240) sa uvádza ako samostatné heslo nesklonné podstatné meno ženského rodu anglického pôvodu *steeple-chase* (so spojovníkom). Aj v Slovníku cudzích slov od M. Ivanovej-Šalingovej — Z. Manikovej (1979, s. 819) sa nesklonné podstatné meno anglického pôvodu *steeple-chase* uvádza so spojovníkom. Doklady z dennej tlače však ukazujú, že v súčasnej jazykovej praxi je tendencia písať toto slovo bez spojovníka, tak ako sa toto slovo píše v angličtine, napr.: ...*vo vyše storočnej histórii Veľkej pardubickej steeplechase*. (Pravda, 11. 10. 1982, s. 6) — ...*92 ročníkov Veľkej pardubickej steeplechase*. — ...*v najťažšej steeplechase na kontinente*. (Pravda, 12. 10. 1982, s. 8) — ...*z ktorého trubači tradične ohlasujú štart Veľkej pardubickej steeplechase*... (Pravda, 13. 10. 1982, s. 8)

Kým slovo *steeplechase* (*steeple-chase*) sa v tlači a v normatívnych príručkách súčasnej spisovnej slovenčiny uvádza v pôvodnom (anglickom) pravopise (pravda, okrem kolísania v písaní spojovníka), jeho skrátaná podoba, ktorá sa už v tlači používa, má zdomácnené varianty *stípl* i *steeple* a obidva sa skloňujú, napr.: *Liverpoolský stípl kladie väčšie nároky na jazdca, kým pardubický na kone*. (Pravda, 12. 10. 1982, s. 8) — ...*a tak stagnujeme aj na 400 m prek.*, podobne *ako v stípli*... (Pravda, 11. 12. 1982, s. 8) — ...*preto od začiatku hlavného steeplu sa držala na čele*... (Smena, 1. 11. 1982, s. 7)

Skrátenej podoby *stípl* i *steeple* zaraďujeme ako podstatné mená mužského rodu. Majú na konci skupinu spoluhlások *pl*, ktorá sa na konci slov v spisovnej slovenčine nevyskytuje. V príspevku *Cudzie slová v novinách* (Kultúra slova, 14, 1980, s. 211—215) sme upozornili, že aj výslovnostná podoba slova *fičr* so skupinou dvoch hlások (čr) je pre spisovnú slovenčinu nezvyčajná. Aj z toho dôvodu predpokladáme, že anglické slovo *feature* sa pravdepodobne nebude v spisovnej slovenčine používať v podobe *fičr*. J. Lenhardt v príspevku *Fičr alebo fičer* (Slovenská reč, 46, 1981, s. 380—381), opierajúc sa o preskúmaný materiál, vyslovil názor, že prirodzenejšia fonetická podoba anglického slova *feature* v slovenčine by mala byť *fičer*. Rovnako by to malo byť aj v ostatných slovách.

Od podstatného mena *stípl* sa v športovej tlači dosť pohotovo utvorilo podstatné meno *stípliar*, ktorým sa pomenúva dostihový kôň na *steeplechase*, ale aj dostihový jazdec, napr.: *Sedieť v sedle takého stípliar je šťastie a zážitok*. — *Naším najlepším stípliarom bol už predvlani*... (Pravda, 13. 10. 1982, s. 8) — ...*prízvukoval banskobystričský stípliar Milan Slovák*... (Pravda, 7. 2. 1983, s. 6).

V súčasnej jazykovej praxi sa anglické slovo *steeplechase* má používať ako jedno slovo (písané bez spojovníka). Popri tomto základnom slove sa v dennej tlači používajú jeho skrátenej podoby *stípl* i *steeple*. Podoba *steeplechase* ako nesklonné podstatné meno ženského rodu sa v slovenčine používa v pôvodnom (anglickom) pravopise. Skrátaná podoba *stípl* (*steepl*) sa zaraďuje ako podstatné meno mužského rodu a má zmiešané skloňovanie ako slová zakončené na *-el* s pohyblivou samohláskou *-e-*. Od slova *stípl* sa v športovej tlači utvorilo príponou *-iar* nové slovo *stípliar*, ktorým sa pomenúva dostihový kôň aj dostihový jazdec.

J. Jacko

SLOVENSKÁ REČ, časopis pre výskum slovenského jazyka. Orgán Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied. Ročník 48, 1983, číslo 4. Vydáva VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. Technická redaktorka J. Macherová. Vychádza šesť ráz za rok. Ročné predplatné Kčs 48,—, jednotlivé číslo Kčs 8,—. Rozširuje poštová novinová služba. Objednávky a predplatné prijíma PNS – Ústredná expedícia a dovoz tlače, 813 81 Bratislava, Gottwaldovo nám. 6/VII. Možno objednať aj na každom poštovom úrade alebo u doručovateľa. Vytlačili Tlačiarne Slovenského národného povstania, n. p., Martin. Registračná značka F 7089.

Distributed in the Socialist countries by SLOVART Ltd., Leningradská 11, Bratislava, Czechoslovakia. Distributed in West Germany and West Berlin by KUBON UND SAGNER, D-8000 München 34, Postfach 68, Bundesrepublik Deutschland. For all other countries, distribution rights are held by JOHN BENJAMINS, N. V., Periodical Trade, Amsteldijk 44, Amsterdam, Netherlands.

© VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1983.
Kčs 8,—.
